

de bevoegdheid om ten behoeve van de exploratie en exploitatie van delfstoffen installaties op het Nederlandse deel van het continentaal plat op te richten. Volgens beide verdragen zijn dergelijke installaties onderworpen aan de rechtsmacht van Nederland als kuststaat. Hieraan ontleent de Nederlandse wetgever de bevoegdheid om, voorzover het de rechtsmacht van de Nederlandse rechter in privaatrechtelijke zaken betreft, het grondgebied van Nederland zodanig te definiëren dat ook het Nederlandse gedeelte van het continentaal plat daaronder begrepen is (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 121).

2. Reikwijdte. Art. 14 is een voorschrift van Nederlands recht dat buiten twijfel stelt dat in situaties die in territoriaal opzicht verband houden met het continentaal plat, aan de Nederlandse rechter rechtsmacht toekomt (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 121). Op grond van art. 14 dient de verwijzing naar het grondgebied van Nederland in de art. 2-13 te worden gelezen als mede omvattende het Nederlandse deel van het continentaal plat. Art. 14 is evenwel niet zonder meer relevant bij de toepassing van een voor Nederland geldend verdrag dat bepalingen inzake de rechtsmacht van de Nederlandse rechter bevat. Of en in hoeverre het Nederlandse deel van het continentaal plat voor de toepassing van een dergelijk verdrag mag dan wel moet worden gelijkgesteld met het grondgebied van Nederland, is een kwestie van interpretatie van het verdrag. Bij deze verdragsinterpretatie vormt art. 14 hooguit een aanwijzing dat de Nederlandse wetgever het Nederlandse deel van het continentaal plat, in het kader van de vraag naar de rechtsmacht van de Nederlandse rechter, als deel van het grondgebied van Nederland beschouwt.

3. Wet arbeid mijnbouw Noordzee. De Wet arbeid mijnbouw Noordzee (Wet van 2 november 1992, Stb. 592) bevat voorschriften over arbeid verricht in verband met de mijnbouw op de Noordzee. Art. 10 lid 1 van deze wet bepaalt 'Onverminderd het bepaalde in de derde afdeling van de tweede titel van het eerste boek en de tweede afdeling van de derde titel van het eerste boek van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering is de kantonrechter van de rechtbank te Alkmaar bevoegd kennis te nemen van geschillen terzake van de arbeidsovereenkomst van een werknemer (zoals gedefinieerd in art. 1 lid 1 aanhef en onder c van de wet) en omtrent de toepassing van deze wet'. Op grond van art. 10 (zie art. 10, aant. 1-2) behoudt deze bepaling zijn attributieve functie, naast art. 6 aanhef en onder b juncto art. 14 (zie art. 6, aant. 6g). Volgens het Hof van Justitie (HvJ EG 27 februari 2002 (C-37/00), Jur. 2002, p. I-2013, NJ 2005, 336; Weber/UOS) heeft de Wet arbeid mijnbouw Noordzee echter geen betekenis voor de uitleg of toepassing van art. 5 aanhef en onder 1 EEX-verdrag (nu art. 19-20 EEX-verordening).

4. Rv (oud). Het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering bevatte geen met art. 14 vergelijkbare bepaling.

TWEEDE AFDELING

Enkelvoudige en meervoudige kamers

[Inleidende opmerkingen]

1. Algemeen. In afdeling 2 zijn de bepalingen over de vraag of enkelvoudige dan wel meervoudige kamers civiele zaken mochten of kunnen behandelen systematisch gerangschikt. Vóór de invoering van de huidige regeling op 1 januari 2002 stonden deze bepalingen verspreid opgenomen in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en

de Wet op de Rechterlijke Organisatie. Inhoudelijk heeft geen wijziging plaatsgevoerd in de regeling betreffende de enkelvoudige en meervoudige kamers (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 121). Omdat in deze afdeling wordt volstaan met één regeling die voor zowel dagvaardings- als verzoekschriftprocedures geldt, zijn enkele van de vroegere bepalingen — met name daar waar de tekst van de wet sprak over een rolbehandeling — tekstueel aangepast.

2. Rolbehandeling. a) Algemeen. De bepalingen betreffende de behandeling ter rolle zijn in deze afdeling niet opgenomen, aangezien deze hoofdzakelijk gelden voor de procedure die met een dagvaarding begint. Art. 18 lid 2 — over het uitspraak doen door een enkelvoudige kamer — is de enige bepaling die in deze titel met algemene bepalingen kon worden opgenomen, aangezien deze bepaling zowel in dagvaarding- als in verzoekschriftprocedures kan worden toegepast. Voor het overige zijn de bepalingen over de enkelvoudige rolbehandeling opgenomen bij de bepalingen over de rolprocedures zelf in rolreglementen, zoals het Landelijk reglement voor de civiele rol bij de rechtbanken (LR) (zie Bijlage 5). **b) Erkenning schriftelijke rol.** In de praktijk is gebleken dat de rolbehandeling veelal schriftelijk plaatsvindt, hoewel het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering uiting gaf aan een mondelinge behandeling van de rol. Thans wordt — naast de 'gewone' mondelinge rolzitting — ook de schriftelijke afdeling van de rol erkend, zie met name art. 82 lid 3. Overigens is een elektronische afdeling van de rol plaatsvindt bij een rechtbank, is afhankelijk van de interne organisatie van de desbetreffende rechtbank (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 11).

3. Behandeling en beslissing. Zoals blijkt uit o.m. art. 15 lid 2, art. 16 lid 5 en art. 17 lid 3 wordt in sommige gevallen een onderscheid gemaakt tussen behandeling en beslissing van de zaak. In de hiervoor genoemde gevallen mag de behandeling worden verwezen naar een rechter-commissaris en een raadsheer-commissaris. Het begrip 'behandeling' heeft met name betrekking op de rechterlijke begeleiding van de zaak ter rolzitting. Dit omvat o.m. de comparitie en het houden van getuigenverhooren. De 'beslissing' komt aan de orde wanneer de rechter uitspraak doet in de vorm van een vonnis of een beschikking. Dit kan een tussen-, eind- dan wel dekluitspraak inhouden.

4. Toepassingsgebied. Door plaatsing van afdeling 2 in titel 1 is het bepaalde in deze afdeling van toepassing op de rechtspleging in de dagvaardingsprocedure van titel 2, alsmede op de rechtspleging in de verzoekschriftprocedure van titel 3. Voorts zijn de bepalingen omtrent enkelvoudige en meervoudige kamers niet alleen van toepassing op de rechtsgang in eerste aanleg, maar ook op de rechtsgang na het aanwenden van een rechtsmiddel, zoals hoger beroep en beroep in cassatie, waarbij wederom onverschillig is of het om een dagvaardings- dan wel een verzoekschriftprocedure gaat (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 77).

[Rechtbank]

Artikel 15. — 1. Bij de rechtbank worden zaken, behoudens in de wet genoemde uitzonderingen, behandeld en beslist door een enkelvoudige kamer.
— 2. Indien de zaak naar het oordeel van de enkelvoudige kamer ongeschikt is voor behandeling en beslissing door één rechter, verwijst zij deze naar een meervoudige kamer, bestaande uit drie leden. De enkelvoudige kamer kan ook in andere gevallen een zaak naar een meervoudige kamer verwijzen.

- 3. **Verwijzing kan geschieden in elke stand van de procedure.** De behandeling van een verwezen zaak wordt voortgezet in de stand waarin zij zich bevindt.
- 4. **De meervoudige kamer kan bepalen dat de behandeling geheel of gedeeltelijk zal geschieden door een zoveel als mogelijk uit haar midden aanwezige rechter-commissaris.** De rechter-commissaris oefent daarbij de bevoegdheden uit, aan de rechtbank toegekend.
- 5. **De meervoudige kamer kan na het wijzen van een tussenvonnis de zaak verwijzen naar de enkelvoudige kamer voor verdere behandeling.** Het tweede lid en het derde lid, tweede volzin, zijn van overeenkomstige toepassing.

1. **Algemeen.** De behandeling en de beslissing van burgerlijke zaken vindt bij de rechtbank enkelvoudig plaats, behoudens in de wet genoemde uitzonderingen (men zie bijv. art. 39 (behandeling verzoek wraking). Deze — reeds in art. 49 lid 2 Wet RO (oud) neergelegde — hoofdregel is thans vastgelegd in art. 15 lid 1. Deze bepaling is evenzeer van toepassing op kantonzaken. Dit is een gevolg van de bestuurlijke onderbrenging van de kantongerechten bij de rechtbank. Door die onderbrenging bestaat het kantongerecht als zodanig niet meer en is het vervangen door de sector kanton bij de rechtbank.

2. **Kantonrechter.** Na de bestuurlijke onderbrenging van de kantonrechters bij de rechtbanken is van rechtswege een sector kanton binnen de rechtbanken ingesteld. Binnen deze sector bestaan enkelvoudige en meervoudige kamers. In deze kamers zullen de kantonzaken worden behandeld. De rechter in de enkelvoudige kamer draagt de titel 'kantonrechter'. In uitzonderingsgevallen — alleen in pachtzaken — behandelt en beslist de sector kanton in meervoudige kamer. De meervoudige kamer van de sector kanton wordt aangeduid met 'pachtkamer'. Zie nader art. 48 lid 2 Wet RO. Zie over de pachtkamer nader art. 1019j e.v. en de aantekeningen aldaar.

3. **Enkelvoudige kamer/rolrechter.** a) **Algemeen.** In zaken die beginnen met een dagvaarding is de functie van de enkelvoudige kamer een tweeledige. In de eerste plaats het houden van rolzittingen. In de tweede plaats behandelt en beslist de enkelvoudige kamer het geschil tussen partijen of het voorgelegde verzoek inhoudelijk. Bij sommige rechtbanken zijn de functies van rolrechter en enkelvoudige kamers in één rechter verenigd, bij andere rechtbanken heeft men een rolrechter voor de behandeling van de zaak op de rol en enkelvoudige kamers voor een inhoudelijke behandeling en beslissing van de zaak. Zie voor de rolbehandeling aant. 2 bij de Inleidende opmerkingen op deze afdeling. b) **Houden van rolzittingen.** Tijdens de rolzittingen worden formele procedurehandelingen verricht, zoals het nemen van conclusies, het verzoeken om uitstel en het vragen om pleidooi of vonnis. Ook de uitspraak van een vonnis gewezen door een meervoudige kamer mag, blijkens art. 18 lid 2, door de enkelvoudige kamer geschieden. Vaak zal dit de rolrechter zijn. De rolrechter neemt veelal slechts administratieve beslissingen, ook wel rolbeslissingen genoemd. Inhoudelijk gaan deze beslissingen niet in op de zaak. Zodra de zaak inhoudelijk beoordeeld moet worden, komt de tweede functie van de enkelvoudige kamer aan bod, de behandeling en beslissing van de zaak. c) **Inhoudelijke beoordeling.** De enkelvoudige kamer behandelt en beslist ook zaken. Hier wordt bedoeld op een inhoudelijke beoordeling van het geschil tussen partijen of het voorgelegde verzoek. Zie over de behandeling en beslissing ook aant. 3 bij de Inleidende opmerkingen op deze afdeling.

4. **Verwijzing. a) Van enkelvoudig naar meervoudig (lid 2).** Art. 15 lid 2 houdt de mogelijkheid in dat de enkelvoudige kamer verwijst naar de meervoudige kamer. Wanneer de enkelvoudige kamer van oordeel is dat de zaak ongeschikt is voor behandeling en beslissing door één rechter, zal zij de zaak doorverwijzen naar de meervoudige kamer. De meervoudige kamer bestaat uit drie leden. De enkelvoudige kamer kan verwijzen naar de meervoudige kamer indien pleidooi wordt gevraagd of indien partijen recht op de stukken vragen. Ook indien de enkelvoudige kamer meent dat de zaak op zichzelf wel voor enkelvoudige behandeling geschikt is, kan zij de zaak verwijzen naar een meervoudige kamer. Deze situatie zal zich met name voordoen bij de zogenaamde 'opleidingskamers', waarin minder ervaren rechters onder leiding van een ervaren voorzitter ervaring opdoen met bepaalde zaken. In navolging van art. 8:10 lid 2, tweede zin, Awb is deze mogelijkheid ook voor burgerlijke zaken opgenomen (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 124). b) **Van meervoudig naar enkelvoudig: behandeling door rechter-commissaris (lid 4).** De meervoudige kamer kan de behandeling van de zaak verwijzen naar de rechter-commissaris, bij voorbeeld voor het houden van een comparitie (art. 87 en 88 Rv) of een getuigenverhoor (art. 179). Zie voor het hof art. 16, aant. 5. De rechter-commissaris moet zoveel als mogelijk in de verwijzende meervoudige kamer zitting hebben. Noodzakelijk is dit echter niet. Om praktische redenen is het ook mogelijk te verwijzen naar een rechter-commissaris uit een andere kamer (NvW-2, Kamerstukken II 2003/04, 28 863, nr. 7, p. 3). De rechter-commissaris naar wie de zaak is verwezen, behandelt de zaak slechts. Hij mag haar, behoudens incidenten, niet beslissen. De bevoegdheid tot beslissen, blijft uitdrukkelijk voorbehouden aan de meervoudige kamer (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 123). Zie voor het onderscheid tussen behandeling en beslissing aant. 3 bij de Inleidende opmerkingen op deze afdeling. c) **Van meervoudig naar enkelvoudig; afronding van complexe zaken (lid 5).** Op basis van het bepaalde in lid 5 kan een geschil dat vanwege de complexiteit grotendeels door de meervoudige kamer van de rechtbank is afgehandeld, voor de afronding verwezen worden naar de enkelvoudige kamer. Indien een meervoudige kamer bijvoorbeeld de aansprakelijkheid heeft vastgesteld in een tussenvonnis, kan zij de zaak voor het vaststellen van de hoogte van de schadevergoeding verwijzen naar een enkelvoudige kamer (NvW-2, Kamerstukken II 2003/04, 28 863, nr. 7, p. 3-4). Door de toepasselijke verklaring van lid 2 is aan de enkelvoudige kamer, naar wie de zaak ter verdere behandeling is verwezen, uitdrukkelijk de bevoegdheid toegekend de zaak weer terug te verwijzen naar de meervoudige kamer.

5. **Tijdstip verwijzing en voortzetting na verwijzing (lid 3).** Blijkens lid 3 van art. 15 kan de zaak worden verwezen in elke stand van de procedure. Als de zaak verwezen is, zal de behandeling worden voortgezet in de stand waarin de zaak zich bevindt. De kamer waarnaar verwezen is, is op dezelfde wijze als de kamer, die verwezen heeft, gebonden aan hetgeen in de procedure al heeft plaatsgevonden. Verrichtingen die reeds zijn geschied — te denken valt aan — getuigenverhooren, descentes, deskundigenberichten — blijven na verwijzing in stand.

6. **Rv (oud) en latere wijzigingen van art. 15. a) Rv (oud).** Deze bepaling stemt inhoudelijk grotendeels overeen met hetgeen in art. 288a (oud) was geregeld voor de dagvaardingsprocedure en hetgeen in art. 429f (oud) was geregeld voor de verzoekschriftprocedure. b) **Latere wijzigingen.** De Wet van 8 september 2005, Stb. 2005, 455, tot aanpassing van enkele onderdelen van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en enige andere wetten in verband met het nieuwe procesrecht, die op 15 oktober 2005 in werking is getreden (Stb. 2005, 484), heeft geleid tot een wijziging van lid

4, aldus dat daarin de woorden 'zoveel als mogelijk' zijn toegevoegd. Tevens is lid 5 toegevoegd.

[Gerechtshof]

Artikel 16. — 1. Bij het gerechtshof worden zaken, behoudens in de wet genoemde uitzonderingen, behandeld en beslist door een meervoudige kamer, bestaande uit drie raadsheeren.

— 2. Tenzij de zaak in eerste aanleg door een meervoudige kamer is beslist, kan de meervoudige kamer naar een enkelvoudige kamer verwijzen de zaken die aanhangig zijn gemaakt ingevolge het bij of krachtens Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde en die naar haar oordeel daarvoor geschikt zijn.

— 3. Indien de verwezen zaak naar het oordeel van de enkelvoudige kamer ongeschikt is voor behandeling en beslissing door één raadsheer, wijst zij deze terug naar de meervoudige kamer.

— 4. Verwijzing of terugwijzing kan geschieden in elke stand van de procedure. De behandeling van een verwezen of teruggevoezen zaak wordt voortgezet in de stand waarin zij zich bevindt.

— 5. De meervoudige kamer kan bepalen dat de behandeling geheel of gedeeltelijk zal geschieden door een zoveel als mogelijk uit haar midden aangevoegden rechter-commissaris. De raadsheer-commissaris oefent daarbij de bevoegdheden uit, aan het gerechtshof toegekend.

1. Algemeen. Art. 16 geldt zowel voor de procedure in eerste aanleg als voor de procedure in hoger beroep ten overstaan van het gerechtshof. Slechts bij wijze van uitzondering behandelt het gerechtshof zaken in eerste aanleg, zie bij voorbeeld art. 61, 62 Wet RO). Deze artikelen betreffen juridictiegeschillen binnen het ressort (art. 61 Wet RO), prorogatie bij het gerechtshof (art. 62 Wet RO) en zaken die tot de competentie van de ondernemingskamer behoren (art. 66 Wet RO). Zie voorts art. 1013 lid 3, waarin is bepaald dat het gerechtshof te Amsterdam bij uitsluiting bevoegd is tot kennisneming van een verzoek tot verbindendverklaring van een overeenkomst strekkende tot collectieve schadeafwikkeling (zie nader art. 1013, aant. 4). Afgezien van de behandeling van zaken in eerste aanleg is het gerechtshof bevoegd om kennis te nemen van hoger beroep tegen vonnissen en beschikkingen van rechtbanken binnen hun ressort. De behandeling en beslissing vindt, volgens de hoofdregel van art. 16 lid 1, zowel in eerste aanleg als in hoger beroep plaats door een meervoudige kamer (zie voor een uitzondering aant. 3, onder a). Omdat als gevolg van de bestuurlijke onderbrenging van de kantonrechten bij de rechtbank, het kantongerecht als zodanig niet meer bestaat en is vervangen door een sector kanton bij de rechtbank, neemt het hof ook kennis van hoger beroep tegen kantonzaken.

2. Rolraadsheer. a) **Algemeen.** Ook in hoger beroep bij het hof geschiedt de rolbehandeling in dagvaardingszaken in een enkelvoudige kamer (de rolraadsheer, art. 344 lid 1). Deze kamer verwijst de zaak naar de meervoudige kamer voor de behandeling en beslissing. b) **Houden van rolzittingen.** Tijdens de rolzittingen worden formele procedurehandelingen verricht, zoals het nemen van conclusies (memories), het verzoeken om uitstel en het vragen om pleidooi of arrest. Ook de uitspraak van een arrest geschiedt door een meervoudige kamer mag, blijkens art. 18 lid 2, door de enkelvoudige kamer geschieden. Vaak zal dit de rolraadsheer zijn. De rolraadsheer neemt veelal slechts administratieve beslissingen, ook wel rolbeschikkingen genoemd. Inhoudelijk gaan deze be-

slissingen niet in op de zaak. Zie voor meer over de rolbehandeling aant. 2 bij de Inleidende opmerkingen op deze afdeling.

3. Verwijzing (leden 2 en 3). a) **Meervoudig naar enkelvoudig (lid 2).** Het gerechtshof is, ingevolge het bepaalde in het tweede lid bevoegd — indien een zaak naar zijn oordeel daarvoor geschikt is — de behandeling en de beslissing van de zaak te verwijzen naar de enkelvoudige kamer. Te dien aanzien bestaan echter wel twee beperkingen. *Eerste beperking.* In de eerste plaats blijft de enkelvoudige behandeling in hoger beroep beperkt tot zaken op het terrein van het personen- en familierecht (Boek 1 BW). *Tweede beperking.* Voorts mag de meervoudige kamer slechts verwijzen naar de enkelvoudige kamer indien de beslissing in eerste aanleg heeft plaatsgevonden in een enkelvoudige kamer. b) **Enkelvoudig naar meervoudig (lid 3).** De enkelvoudige kamer kan op de voet van het bepaalde in het derde lid de zaak weer terugverwijzen naar de meervoudige kamer, indien zij meent dat de zaak ongeschikt is voor behandeling en beslissing door één raadsheer.

4. Tijdstip verwijzing en voortzetting na verwijzing (lid 4). Blijkens art. 16 lid 4 kan een zaak in elke stand van de procedure worden verwezen of teruggevoezen. Als de zaak verwezen is, zal de behandeling worden voortgezet in de stand waarin de zaak zich bevindt. De kamer waarnaar verwezen is op dezelfde wijze als de kamer die verwezen heeft gebonden aan hetgeen in de procedure al heeft plaatsgevonden. Verrichtingen die reeds zijn geschied — te denken valt aan getuigenverhooren, descentes, deskundigenberichten — blijven na verwijzing in stand.

5. Behandeling door raadsheer-commissaris (lid 5). De meervoudige kamer kan de behandeling van de zaak verwijzen naar de raadsheer-commissaris (lid 5), bij voorbeeld voor het houden van een getuigenverhoor (art. 179). Zie voor de rechtbank art. 15, aant. 3 onder b. De raadsheer-commissaris moet zoveel als mogelijk in de verwijzende meervoudige kamer zitting hebben. Noodzakelijk is dit echter niet. Om praktische redenen is het ook mogelijk te verwijzen naar een raadsheer-commissaris uit een andere kamer (NvW-2, Kamerstukken II 2003/04, 28 863, nr. 7, p. 3). De raadsheer-commissaris naar wie de zaak is verwezen, behandelt de zaak slechts. Hij mag haar, behoudens incidenten, niet beslissen. De bevoegdheid tot beslissen blijft uitdrukkelijk voorbehouden aan de meervoudige kamer (vgl. MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 123). Zie voor het onderscheid tussen behandeling en beslissing aant. 3 bij de Inleidende opmerkingen op deze afdeling.

6. Rv (oud) en latere wijzigingen van art. 16. a) Rv (oud). In het tot 1 januari 2002 geldende Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering was een regeling met betrekking tot enkelvoudige en meervoudige kamers in hoger beroep voor de procedure die aanvangt met een dagvaarding neergelegd in art. 344 en art. 344a (oud). Voor de verzoekschriftprocedures stemt de regeling van art. 16 inhoudelijk grotendeels overeen met art. 429q (oud). b) **Latere wijzigingen.** De Wet van 8 september 2005, Stb. 2005, 455, tot aanpassing van enkele onderdelen van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en enige andere wetten in verband met het nieuwe procesrecht, die op 15 oktober 2005 in werking is getreden (Stb. 2005, 484), heeft geleid tot een wijziging in lid 5, aldus dat daarin de woorden 'zoveel als mogelijk' zijn toegevoegd.

[Hoge Raad]

Artikel 17. — 1. Bij de Hoge Raad worden zaken, behoudens in de wet genoemde uitzonderingen, behandeld en beslist door vijf leden van de meervoudige kamer.

— 2. De voorzitter van de meervoudige kamer kan bepalen dat een zaak die daarvoor naar zijn oordeel geschikt is, wordt behandeld en beslist door drie leden van die kamer. Indien de zaak naar het oordeel van een van deze leden ongeschikt is voor behandeling en beslissing door drie leden, wordt de behandeling voortgezet door vijf leden.

— 3. De leden kunnen bepalen dat de behandeling geheel of gedeeltelijk zal geschieden door een uit hun midden aangewezen raadsheer-commissaris. De raadsheer-commissaris oefent daarbij de bevoegdheden uit, aan de Hoge Raad toegekend.

1. Algemeen. Hoofdreël is dat de Hoge Raad in beginsel civiele zaken in cassatie behandelt en beslist in een meervoudige kamer, bestaande uit vijf raadsheren (zie ook art. 75 lid 2 Wet RO). In 1986 is evenwel — om efficiency redenen — de mogelijkheid geopend om zaken af te doen met drie raadsheren (zie aant. 3).

2. Rolraadsheer. Ook in cassatie geschiedt de rolbehandeling in dagvaardingszaken in een enkelvoudige kamer (zie art. 408a, aant. 1). **b) Houden van rolzittingen.** Tijdens de rolzittingen worden formele proceshandelingen verricht, zoals het overleggen van schriftelijke toelichtingen en het vragen om pleidooi (zie art. 408a, aant. 5 e.v.). De rolraadsheer neemt veelal slechts administratieve beslissingen, ook wel rolbeschikkingen genoemd. Inhoudelijk gaan deze beslissingen niet in op de zaak. Zie voor meer over de rolbehandeling aant. 2 bij de Inleidende opmerkingen op deze afdeling.

3. Behandeling en beslissing door drie raadsheren (lid 2). Anders dan in hoger beroep (zie art. 16, aant. 2 onder a), is de verwijzing van de behandeling en beslissing in cassatie niet aan enige beperkingen onderworpen. Alle zaken mogen worden verwezen naar een drie-formatie, indien de voorzitter van de meervoudige kamer meent dat de zaak zich ervoor leent. Wanneer een van de leden van de drie-formatie van mening is dat de zaak ongeschikt is voor behandeling en beslissing door drie leden, wordt de behandeling voortgezet door vijf leden. Zie ook art. 75 lid 3 Wet RO.

4. Behandeling door raadsheer-commissaris (lid 3). De meervoudige kamer kan de behandeling van de zaak verwijzen naar de raadsheer-commissaris (lid 3). De raadsheer-commissaris kan de verwezen zaak evenwel slechts behandelen. Deze bevoegdheid kan zeer nuttig zijn voor het nemen van feitelijke beslissingen in de procedure, bij voorbeeld over de tijdigheid van een cassatiedagvaarding. Reeds in jurisprudentie was deze bevoegdheid van de Hoge Raad aangenomen (HR 27 september 1996, NJ 1997, 39; Van Meurs). De bevoegdheid tot beslissen is uitdrukkelijk toegekend aan de meervoudige kamer (vgl. MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 123). Zie voor het onderscheid tussen behandeling en beslissing aant. 3 bij de Inleidende opmerkingen op deze afdeling.

5. Rv (oud). Voorheen was dit voor de Hoge Raad niet geregeld in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, doch in art. 102, eerste en tweede lid, Wet RO (oud). De mogelijkheid van benoeming van een raadsheer-commissaris voor de behandeling van een zaak, zoals neergelegd in lid 3 van art. 17 is nieuw ten opzichte van de oude regeling.

[Verwijzing naar andere kamer en uitspraak]

Artikel 18. — 1. De kamer bij welke een zaak in behandeling is, kan deze, met toestemming van het bestuur van het gerecht, verwijzen naar een andere kamer van gelijk getal. Tegen de verwijzing staat geen voorziening open.

— 2. Vonnissen, arresten en beschikkingen, gewezen onderscheidenlijk gegeven door een meervoudige kamer, kunnen worden uitgesproken door een enkelvoudige kamer.

1. Verwijzing naar een andere kamer (lid 1). Uit het oogpunt van volledigheid is het wenselijk, dat de wet in art. 18 lid 1 grondslag biedt voor verwijzing van de ene enkelvoudige naar de andere enkelvoudige kamer dan wel van de ene meervoudige kamer naar de andere meervoudige kamer. Verwijzing op de voet van de onderhavige bepaling kan bijvoorbeeld plaatsvinden in het geval bestreken door art. 38: indien de enkelvoudige — rechter, van wie wraking is verzocht, in de wraking berust, zal hij de zaak verwijzen naar een andere enkelvoudige kamer (zie art. 38, aant. 4 onder a).

2. Toestemming van het bestuur van het gerecht. Voordat een kamer, bij welke een zaak in behandeling is, de zaak verwijst naar een andere kamer van gelijk getal, moet het bestuur van het gerecht daarin toestemmen. Het vormen en bezetten van enkelvoudige en meervoudige kamers — waarvan de in art. 18 lid 1 neergelegde bevoegdheid deel uitmaakt — is immers een bevoegdheid van het bestuur (art. 6 Wet RO). Denkbaar is dat deze toestemming in de praktijk gemandateerd wordt aan de sectorvoorzitter, die zicht heeft op de werklast van de sector (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 128).

3. Voorziening tegen de verwijzing. Om te voorkomen dat de procedure al te zeer wordt vertraagd staat, blijkens de tweede zin van art. 18 lid 1, tegen de verwijzing, of het achterwege laten daarvan, geen hogere voorziening open. Denkbaar is evenwel dat ook hierop de regels met betrekking tot doorbreking van het appelverbod van toepassing zijn. Op grond van jurisprudentie staat tegen een uitspraak waartegen ingevolge een wetsbepaling geen rechtsmiddel openstaat desondanks het rechtsmiddel van hoger beroep open indien de rechter de desbetreffende regel of wetsbepaling ten onrechte heeft toegepast of ten onrechte buiten toepassing heeft gelaten dan wel bij de behandeling van de zaak essentiële vormen heeft verzuimd.

4. Uitspraak door enkelvoudige kamer (lid 2). De uitspraak van een vonnis, arrest of beschikking gewezen respectievelijk gegeven door een meervoudige kamer, mag door de enkelvoudige kamer geschieden. Vaak geschiedt dit door de rolrechter of rolraadsheer.

5. Rv (oud). De in art. 18 lid 1 opgenomen bevoegdheid is ontleend aan het slot van art. 288a (oud) en aan art. 36 lid 4 Reglement I. Lid 2 is voor dagvaardingsprocedures ontleend aan art. 344 lid 4 (oud) en art. 418 lid 3 (oud). Voor verzoekschriftprocedures ontbrak een zodanige bepaling.

DERDE AFDELING

Algemene voorschriften voor procedures

[Inleidende opmerkingen]

1. Algemeen. De in deze afdeling opgenomen bepalingen gelden voor alle civiele procedures. Door de bepalingen op deze plaats op te nemen benadrukt de wetgever hun algemene betekenis. De wetgever heeft deze afdeling opgenomen om te dienen als gebruikscatalogus (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 168). Als rode draad door deze afdeling loopt de taakverdeling tussen partijen enerzijds en de rechter anderzijds, alsmede de taakverdeling tussen partijen onderling. Het gaat niet alleen om rechten die aan partijen worden toegekend, doch ook verplichtingen die aan partijen én aan de rechter worden opgelegd.

2. Toepassingsgebied. Door plaatsing in titel 1 is de onderhavige afdeling van toepassing op de rechtspleging in de dagvaardingsprocedure van titel 2, alsmede op de rechtspleging in de verzoekschriftprocedure van titel 3. Voorts zijn de algemene voorschriften niet alleen van toepassing op de rechtsgang in eerste aanleg, maar ook op de rechtsgang na het aanwenden van een rechtsmiddel, zoals hoger beroep en cassatie, waarbij wederom onverschillig is of het daarbij gaat om een dagvaardings- dan wel een verzoekschriftprocedure (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 77).

[Hoor en wederhoor]

Artikel 19. De rechter stelt partijen over en weer in de gelegenheid hun standpunten naar voren te brengen en toe te lichten en zich uit te laten over elkaars standpunten en over alle bescheiden en andere gegevens die in de procedure ter kennis van de rechter zijn gebracht, een en ander tenzij uit de wet anders voortvloeit. Bij zijn beslissing baseert de rechter zijn oordeel, ten nadele van een der partijen, niet op bescheiden of andere gegevens waarover die partij zich niet voldoende heeft kunnen uitlaten.

1. Algemeen. De plaatsing van dit artikel aan het begin van deze afdeling hangt samen met het belang dat de wetgever aan het in dit artikel neergelegde beginsel hecht. Het recht op rechterlijk gehoor — en het daaruit voortvloeiende recht op hoor en wederhoor — wordt beschouwd als het meest fundamentele beginsel van het burgerlijk procesrecht (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 129). Dit beginsel is één van de grondbeginselen van het EVRM. Eenieder heeft bij de vaststelling van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen recht op een eerlijke behandeling van zijn zaak (art. 6 EVRM). Het beginsel van hoor en wederhoor kan worden begrepen onder het beginsel van een eerlijke behandeling. De Hoge Raad omschrijft het beginsel van hoor en wederhoor ook wel als één der eisen van een goede procesorde (zie bijv. HR 7 december 2002, NJ 2003, 76 en HR 9 september 2005, NJ 2007, 140; Wenckebach/NOB). Het recht op rechterlijk gehoor brengt mee dat partijen in voldoende mate en op gepaste wijze in de gelegenheid worden gesteld om zich over de zaak uit te laten. Dit gaat evenwel niet zover dat de rechter een partij noodzakelijkerwijs tweemaal moet horen (vgl. in het kader van art. 69 Fw: HR 20 januari 2006, NJ 2006, 74; Benmink Bolt/Huizing q.q.). De mogelijkheid voor een partij zich over de zaak uit te laten veronderstelt noodzakelijkerwijs een behoorlijke oproeping van partijen (HR 2 december 2005, NJ 2006, 119; Bopz-zaak). Zie ook HR 30 maart 2000, NJ 2000, 340; De Jonge/SVRZ, alsmede art. 275, aant. 2 onder e). Was het recht op rechterlijk gehoor voorheen in het Nederlandse recht

hoofdzakelijk een ongeschreven beginsel (zie bijvoorbeeld HR 27 maart 1987, NJ 1988, 130 (De Samenwerking/Geertings) en HR 24 december 1993, NJ 1994, 194), thans heeft het zijn schriftelijke weerslag gevonden. Partijen moeten in de gelegenheid worden gesteld zich uit te laten over al hetgeen in de procedure naar voren komt. Niet alleen hebben zij het recht om zich uit te laten over eventuele andere gegevens die in de procedure ter kennis van de rechter zijn gebracht. Hierbij wordt gedacht aan verklaringen van getuigen en deskundigen of hetgeen bij een descende naar voren is gekomen. Voorts valt te denken aan gegevens van feitelijke aard waarvan de rechter ambshalve kennis neemt (HR 23 maart 2007, NJ 2007, 178; Veldhuis/Veldhuis). Men spreekt ook wel over het verdedigingsbeginsel of over het gelijkheidsbeginsel (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 129). Zie in dit verband ook het recht van partijen om te reageren op de conclusie van het openbaar ministerie of de procureur-generaal bij de Hoge Raad (art. 44, aant. 4). Het beginsel van hoor en wederhoor kan onder — bijzondere — omstandigheden met zich brengen dat de behandeling van een zaak wordt uitgesteld (HR 14 januari 2005, NJ 2005, 251).

2. Uitzonderingen op hoor en wederhoor (eerste zin, slot). Uitzonderingen op het recht op rechterlijk gehoor zijn toegestaan, maar alleen indien de wet daarvoor een uitdrukkelijke grondslag biedt, zo blijkt uit het slot van de eerste volzin. Een voorbeeld van een wettelijke grondslag voor doorbreking van het recht op rechterlijk gehoor is te vinden in art. 700. Bij het verlenen van een beslagverlof zal de rechter in beginsel de aspirant-beslagene niet horen. Laatsgenoemde heeft echter wel het recht om achteraf tegen de beslissing op te komen (zie art. 705). Een andere uitzondering is neergelegd in art. 139 (verstekverlening). Als een gedaagde ondanks behoorlijke oproeping niet rechtsgeldig in het geding verschijnt, wordt tegen hem verstek verleend en de vordering vervolgens toegewezen tenzij deze de rechter onrechtmatig of ongegrond voorkomt (zie art. 139, aant. 1). Soms kan ook de spoedeisendheid van een verzochte voorziening aanleiding geven om het horen van betrokkene(n) achterwege te laten (zie HR 20 april 2007, NJ 2007, 241).

3. Afstand hoor en wederhoor? Van de in het beginsel van hoor en wederhoor gelegde bescherming kan door een van de partijen afstand worden gedaan (HR 9 september 2005, NJ 2007, 140; Wenckebach/NOB). Te denken valt aan een geval waarin een partij ermee instemt dat de rechter uitspraak doet met inachtneming van een nog aan die rechter door de andere partij toe te zenden stuk (in casu: een uitspraak in de bodemzaak) zonder dat aan partijen nog de gelegenheid wordt geboden zich over dat stuk uit te laten. Zie voorts HR 12 mei 1989, NJ 1989, 647; Allart/Overweel.

4. Beslissing rechter (tweede zin). De rechter mag zijn beslissing niet ten nadele van een partij baseren op bescheiden of andere gegevens waarover die partij zich niet voldoende heeft kunnen uitlaten. Zie voor een toepassing van deze regel HR 25 oktober 2002, NJ 2002, 599 (Bopz-zaak). De rechter dient actief erop toe te zien dat een partij gelegenheid wordt geboden te reageren op door de andere partij overgelegde bescheiden en andere gegevens. Zie voor de positie van de rechter in geval van door een van de partijen in een (zeer) laat stadium in het geding gebrachte bescheiden nader aant.

5. Overleggen van stukken in een laat stadium. Het komt regelmatig voor dat een bepaalde productie in een (zeer) laat stadium van de procedure, bijvoorbeeld tijdens of kort vóór de zitting (i.e. comparitie of pleidooi) in het geding wordt gebracht. Regel is dat een partij voldoende tijd wordt gegund voor behoorlijke kennisgeving van en

een deugdelijke voorbereiding van verweer tegen een door de wederpartij overgelegd stuk (HR 29 november 2002, NJ 2004, 172; Dipasa/Huyton: HR 17 februari 2006, NJ 2006, 156; Life Fit/Fride). Beslissend daarbij is de aard en de omvang van het stuk. Deze mogen geen beletsel vormen van de inhoud daarvan ter terechtzitting kennis te nemen en daarop te reageren. Soms zal de enkele omvang van het stuk nopen tot een bijzondere maatregel, zoals een onderbreking van de behandeling van de zaak, teneinde behoorlijke kennisgeving van de inhoud mogelijk te maken (vgl. HR 29 juni 1990, NJ 1990, 732). Met het oog op controle door de hogere rechter van de naleving van het beginsel van hoor en wederhoor zal in het vonnis of arrest of in het proces-verbaal van de zitting in het bijzonder moeten worden vermeld hetzij dat de rechter een bepaalde maatregel ter zake heeft genomen op grond waarvan kan worden aangenomen dat kennisgeving van het stuk en een deugdelijke voorbereiding van verweer er tegen alsnog hebben kunnen plaatsvinden, hetzij dat de wederpartij ermee heeft ingestemd dat de rechter zonder een zodanige maatregel met het stuk rekening zou kunnen houden. Overigens dient de rechter ambtshalve — dus ook indien de wederpartij niet reageert — na te gaan of aard en omvang geen beletsel vormen (HR 29 november 2002, NJ 2004, 172; Dipasa/Huyton). Heeft de wederpartij bezwaren tegen overlegging, dan zal zij erop moeten toezien dat haar bezwaren op juiste wijze in het proces-verbaal van de zitting zijn opgenomen. Immers, een klacht in hoger beroep of cassatie over de onjuistheid van het proces-verbaal kan niet slagen, aangezien klachten over de onvolledigheid van het proces-verbaal niet kunnen leiden tot het oordeel dat de motivering van de desbetreffende beslissing onbegrijpelijk is (HR 17 februari 2006, NJ 2006, 156; Life Fit/Fride, met verwijzing naar HR 18 april 2003, NJ 2003, 286; Enquête Rodamco). Wordt achteraf een onjuistheid of onvolledigheid in het proces-verbaal geconstateerd, dan ligt een onverwijde reactie per brief aan de rechter in kwestie het meest voor de hand. Maakt een partij een bezwaar tegen late overlegging van een bepaald stuk door de wederpartij, dan kan dat uiteindelijk voor de 'welwillende' nadelig zijn, aldus dat de rechter het desbetreffende stuk betreft in zijn oordeelsvorming (vgl. HR 16 juni 2006, NJ 2006, 585; Kccofa/Lan-côme).

6. Samenhang tussen art. 19 en art. 149. a) Algemeen; plicht tot reageren? De rechter oordeelt niet dan nadat hij beide partijen in de gelegenheid heeft gesteld zich uit te laten over de standpunten en gegevens die de andere partij naar voren heeft gebracht (HR 27 maart 1987, NJ 1988, 130; De Samenwerking/Geerlings). Deze bepaling hangt samen met het bepaalde in de tweede volzin van art. 149 lid 1 (zie daarover art. 149, aant. 2). Wanneer een partij feiten of rechten stelt, en de andere partij deze feiten niet of niet voldoende betwist, dan moet de rechter deze feiten in beginsel als vaststaand beschouwen. Uit art. 149 vloeit derhalve een 'plicht tot reageren' van partijen voort.

b) Reikwijdte? Nieuwe stellingen in laatste processtuk. Afgevraagd kan worden hoever de plicht tot reageren reikt. Kan van de wederpartij van de partij die als laatste aan het woord komt (i.e. gedaagde bij conclusie van dupliek of geïntimeerde bij memorie van antwoord) worden gevergd dat zij op bij die gelegenheid naar voren gebrachte nieuw feiten en stellingen reageert, bij gebreke waarvan de rechter die feiten en stellingen automatisch (als niet of niet voldoende weersproken) als vaststaand mag aanvaarden? De Hoge Raad heeft deze vraag ontkennend beantwoord (zie o.m. HR 23 oktober 1998, NJ 1999, 114; Nedstaal/Kantorenhuis; HR 31 oktober 2003, NJ 2004, 520; M/Stichting Saenwonen; HR 30 januari 2004, NJ 2005, 246; Dénu/Woningstichting Bin-nenhof). Van een procespartij mag niet worden gevergd dat deze steeds een akte ter rolle neemt of steeds pleidooi vraagt, uitsluitend om te voorkomen dat de naar voren ge-brachte nieuwe feiten en stellingen als vaststaand zullen gelden. Noch de procesorde

noch enig ander rechtsbelang is hiermee gediend. Denkbaar is dat de eiser of appellant eigener beweging nog een akte heeft genomen of pleidooi heeft aangevraagd en daarin vervolgens niet ingaat op de stellingen bij conclusie van dupliek of memorie van antwoord. In dat geval mag de rechter daaraan wel consequenties verbinden. Dit is evenwel anders indien het bijvoorbeeld gaat om een akte in het incidentele hoger beroep waarin niet wordt gereageerd op de stellingen bij memorie van antwoord in het principale hoger beroep. Dit kan anders zijn indien de beide beroepen in belangrijke mate met elkaar zijn verweven (zie HR 23 oktober 1998, NJ 1999, 114; Nedstaal/Kantorenhuis).

7. Aanvulling rechtsgronden. Uit dit artikel is niet een algemene verplichting voor de rechter af te leiden om een eventuele aanvulling van rechtsgronden op basis van art. 25 eerst met partijen te bespreken. Ook elders in de wet is deze verplichting niet expliciet opgenomen. Aan de andere kant verzet de wet zich geenszins tegen een zodanige bespreking. Met name wanneer aanvulling van rechtsgronden zal leiden tot een 'verrassingsuitspraak', doet de rechter er verstandig aan de niet aangevoerde rechtsgronden eerst te bespreken met partijen (vgl. HR 30 september 1994, NJ 1995, 45; Van der Hoff/Gebroeders Nouwens). Zij kunnen dan hun visie geven en indien nodig hun stellingen aanpassen. Zie in dit verband ook art. 25, aant. 4.

8. Sanctie op schending hoor en wederhoor. a) Door de rechter. Schending van het recht op hoor en wederhoor door de rechter vormt voor de partij die daarvan nadeel ondervindt een grond om hoger beroep en beroep in cassatie in te stellen. Dit kan volgens vaste jurisprudentie van de Hoge Raad ook als de wet hogere voorzieningen uitsluit. Veronachtzaming van een zo fundamenteel rechtsbeginsel als hoor en wederhoor leidt ertoe dat niet meer kan worden gesproken van een eerlijke en onpartijdige behandeling van de zaak (HR 22 maart 1991, NJ 1991, 400; Van Kleeef/Brugge).

b) Door één van de partijen. Wanneer een partij bewust of onbewust stukken zo laat in het geding brengt dat de wederpartij daardoor niet behoorlijk de gelegenheid heeft daarvan kennis te nemen en zich daarover uit te laten, brengt het beginsel van hoor en wederhoor met zich dat de rechter daarop — in elk geval ten nadele van de wederpartij — geen acht kan slaan (zie ook aant. 3). Doet de rechter dat toch, dan vormt dit voor de wederpartij grond om een rechtsmiddel in te stellen.

9. Rv (oud). Het in art. 19 neergelegde beginsel was — zij het met een beperktere strekking — opgenomen in art. 45 lid 1 (oud).

[Onredelijke vertraging]

Artikel 20. — 1. De rechter waakt tegen onredelijke vertraging van de procedure en tref, zo nodig, op verzoek van een partij of ambtshalve maatregelen.

— 2. Partijen zijn tegenover elkaar verplicht onredelijke vertraging van de procedure te voorkomen.

1. Algemeen. Partijen hebben op grond van art. 6 EVRM recht op een behandeling van hun zaak en uitspraak daarin binnen een redelijke termijn. Het beginsel van een redelijke termijn dient tevens zijn weerslag te hebben in het wetboek. Was dit beginsel in het tot 1 januari 2002 geldende Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering slechts voor de dagvaardingsprocedure in enkele bepalingen neergelegd, thans heeft het beginsel algemene gelding door opneming in de afdeling met de algemene voorschriften. Het geldt immers zowel in procedures die aanvangen met een dagvaarding als in procedures die aanvangen met een verzoekschrift. Tot op zekere hoogte is het proces tempo overgelaten

aan de partijen zelf. Dit neemt niet weg dat ook op de rechter een verplichting rust te waken tegen onredelijke verdraging. Met art. 20 lid 1 is de lijdelijkheid van de burgerlijke rechter ten aanzien van de voortgang van de procedure verder teruggedrongen in verband met het streven naar een doelmatiger verloop van de procedure (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 6). Hoewel partijen — zeker in dagvaardingsprocedures — tot op zekere hoogte het recht hebben zelf het proces tempo te bepalen, ontslaat dit de rechter niet van de verplichting ervoor te waken dat geen onredelijke verdragingen ontstaan (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 133).

2. De rechter waakt tegen onredelijke verdraging (lid 1). a) Algemeen. De rechter waakt tegen een onredelijke verdraging. De onredelijkheid van de verdraging is niet een vastomlijnd begrip dat kan worden toegepast op elke zaak. Van geval tot geval zal moeten worden vastgesteld of een verdraging onredelijk is. Bij de vaststelling of een verdraging onredelijk is, zullen enerzijds de belangen van partijen bij een spoedige uitspraak en anderzijds de belangen van een zorgvuldig onderzoek en de goede procesorde tegen elkaar moeten worden afgewogen. **b) Factoren.** Met betrekking tot de redelijke termijn is in jurisprudentie een aantal factoren neergelegd dat bij de beoordeling van de onredelijkheid van de verdraging in acht moet worden genomen. Belangrijke factoren zijn onder meer de — feitelijke en juridische — complexiteit van de zaak, het gewicht van de bij de zaak betrokken belangen, het (proces)gedrag van partijen, of de uitkomst van de zaak onherstelbare gevolgen heeft of nog kan worden gewijzigd (voorlopige voorzieningen), het beslag dat de zaak legt op de capaciteit van de rechterlijke instanties (in het geval bijvoorbeeld grote aantallen getuigen moeten worden gehoord), het gedrag van de rechterlijke instanties en tevens het aantal doorlopen instanties (zie o.m. EHRM 25 juni 1987, NJ 1990, 231; Capuano/Italië). Bij het bepalen van de duur van de nationale procedure wordt de periode die verstrijkt door het stellen van prejudiciële vragen aan het EG Hof van Justitie niet meegerekend (EHRM 26 februari 1998, NJ 1999, 109; Pafitis/Griekenland; EHRM 30 september 2003, NJB 2003, p. 2206, nr. 51; Poirrez/Frankrijk).

3. Hulpmiddelen voor de rechter (lid 1). a) Algemeen. De voortgang van de procedure moet in de eerste plaats — zo blijkt uit de plaatsing in het eerste lid — worden bewaakt door de rechter. **b) Wettelijke middelen.** Welke middelen zijn aan de rechter toegewezen om onredelijke verdraging van de procedure tegen te gaan? De rechter kan een scherper beleid voeren met betrekking tot het stellen van termijnen (art. 133 lid 1), hij kan partijen peremptoir stellen wanneer zij uitstel vragen voor het nemen van een conclusie (art. 133 lid 2), zodat het recht om een conclusie te nemen vervalt wanneer partijen na een peremptoirstelling nog geen conclusie indienen (art. 133 lid 4). De rechter kan aktes, die in feite neerkomen op een verkapte conclusie, weigeren. Hetzelfde geldt voor de mogelijkheid van vermeerdering van eis ambishalve te weigeren (art. 130). Ook de bevoegdheid van de rechter om re- en dupliek respectievelijk pleidooien te weigeren wanneer een comparatie na antwoord is bevolen c.q. heeft plaatsgevonden (art. 132 lid 2 respectievelijk art. 134 lid 1) kan in dit kader worden geplaatst. De rechter zal zich bij het bepalen van het proces tempo in belangrijke mate mede richten naar hetgeen partijen daarover in hun gezamenlijke wens te kennen hebben gegeven (zie bijv. art. 1.3 LRr), doch heeft een eigen verantwoordelijkheid om daar, waar anders onredelijke verdraging zou kunnen ontstaan, met de hiervoor genoemde middelen in te grijpen (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 136). Wanneer partijen weloverwogen en gemotiveerd besluiten tot 'bevinczing' of verdraging van de procedure, staat hun het uiteraard vrij. De rechter behoudt echter wel de taak om erop toe te zien dat de procedure niet te gemakkelijk wordt aangehouden, bijvoorbeeld wanneer grond is voor twijfel of de instemming

van de wederpartij met een bepaald uitstel wel werkelijk diens instemming heeft en niet slechts de instemming van diens procesvertegenwoordiger (MB I, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 711).

4. Sanctie op niet-naleving door de rechter. Het EVRM kent partijen bij schending van het verdragsrecht een genoegdoening toe (art. 41 EVRM). Het nationale recht kent een zodanige specifieke bepaling niet. Denkbaar is dat de Staat op voet van art. 6:162 BW aansprakelijk wordt gesteld wegens onrechtmatige rechtspraak wanneer de rechter niet aan de op hem rustende verplichting voldoet om te waken tegen een onredelijke verdraging. De Hoge Raad hanteert tot dusverre op dit punt de strakke regel dat de Staat ter zake van onrechtmatige rechtspleging uit hoofde van onrechtmatige daad slechts aansprakelijk kan worden gehouden, indien bij de voorbereiding van de zaak zo fundamentele rechtsbeginselen zijn veronachtzaamd dat van een eerlijke en onpartijdige behandeling van de zaak niet meer kan worden gesproken (HR 26 februari 1988, NJ 1989, 2; Frankim/Nederlandse Antillen; HR 29 april 1994, NJ 1995, 727; S/Staat der Nederlanden). Weinig aannemelijk is dat een onredelijk lange termijn wordt gezien als een zodanige veronachtzaming.

5. Taak partijen (lid 2). a) Algemeen. Zoals reeds in aant. 1 in de inleidende opmerkingen op deze afdeling is aangegeven, bevat deze afdeling niet alleen rechten, maar ook verplichtingen van partijen. Het tweede lid van art. 20 legt op partijen de verplichting om onredelijke verdraging van de procedure te voorkomen. Deze samenwerkingsplicht vloeide reeds voort uit de eisen van de goede procesorde en het bepaalde in art. 6 EVRM. **b) Sanctie op niet naleving door partijen.** Wanneer een partij haar wederpartij tot spoed wenst te manen, zal zij zich moeten wenden tot de rechter met het verzoek van zijn mogelijkheden tot bespoediging van de procedure gebruik te maken (zie aant. 3). Tevens kan een partij invloed uitoefenen door geen toestemming te verlenen aan een verzoek tot uitstel voor het verrichten van een bepaalde proceshandeling. Ten slotte is — in ieder geval in theorie — denkbaar dat een partij die ten gevolge van het gedrag van de wederpartij schade lijdt als gevolg van een onredelijke verdraging van de procedure, de wederpartij aansprakelijk kan stellen uit hoofde van onrechtmatige daad (art. 6:162 BW).

6. Landelijke rolreglementen (LRr en RRR). Partijen zijn in beginsel gebonden aan de termijnen die in het Landelijk reglement voor de civiele rol bij de rechtbanken (LRr) respectievelijk de Rolregeling Kantonssectoren (RRK) zijn voorzien. Wat betreft het Landelijk reglement geldt dat partijen de rechter, bij eenstemmig verzoek vóór de eerste roldatum, kunnen vragen om een afwijkende procesvoering (art. 1.3 LRr). De rechter zal deze gezamenlijke wens tot afwijking in de procesvoering volgen, tenzij dit leidt tot een onredelijke verdraging van de procedure. Van de in de Rolregeling Kantonssectoren opgenomen bepalingen kan worden afgeweken indien zulks naar het oordeel van de rechter in het belang is van een goede procesorde of noodzakelijk is voor een goede instructie van de zaak, alsook indien het onverkort vasthouden aan de bepalingen zou leiden tot een onredelijke verdraging van de procedure of strijd met wettelijke bepalingen (art. 1.2 RRR).

7. Rv (oud). Het bepaalde in art. 20 lid 1 was voorheen neergelegd in art. 143 lid 2 (oud). Een met de in art. 20 lid 2 opgenomen bepaling overeenstemmende regeling ontbrak.

[Waarheidsplicht]

Artikel 21. Partijen zijn verplicht de voor de beslissing van belang zijnde feiten volledig en naar waarheid aan te voeren. Wordt deze verplichting niet nageleefd, dan kan de rechter daaruit de gevolgtrekking maken die hij geraden acht.

1. Algemeen. De taakverdeling tussen partijen en de rechter in de civiele procedure vormt een belangrijk element in deze afdeling met algemene voorschriften. Evenals art. 20, legt ook art. 21 aan partijen een verplichting op. Partijen dienen de feitelijke inhoud en de omvang van de zaak aan te geven, waarbinnen de rechter een beslissing moet geven (vgl. art. 24). Daartoe moeten zij feiten aanvoeren. De taak tot het aanvoeren van feiten wordt in art. 21 aangevuld met twee vereisten: dit moet volledig en naar waarheid geschieden. Het gaat er hier slechts om de bewuste leugen uit te bannen, daar deze in het moderne procesrecht niet aanvaardbaar is (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 146-147). Met art. 21 wordt beoogd het achterhouden en verdoezelen van voor de beslissing relevante feiten uit te bannen. Aldus beschouwd, doet art. 21 ook geen afbreuk aan de partijautonomie ten aanzien van de omvang van het geschil. Wanneer eenmaal op grond van een bepaalde feitenconstellatie aan de rechter wordt gevraagd een beslissing te geven in een geschil, dan gaat het niet aan de rechter de beslissing te bemoeilijken of zelfs onmogelijk te maken, door hem benodigde gegevens, die wel binnen het beoogde kader vallen, te onthouden (MvA I, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 152). Doel van art. 21 is te bevorderen dat het geschil in een zo vroeg mogelijk stadium van de procedure 'uit de verf komt', dit in samenhang met de verplichting neergelegd in art. 111 lid 3 (de vermelding van het verweer van gedaagde (de zgn. substantiëringsplicht) en de bewijsaandragplicht in de dagvaarding (zie art. 111, aant. 3)) en art. 128 lid 5 (de verplichting om in de conclusie van antwoord zoveel mogelijke de bewijsmiddelen te vermelden (zie art. 128, aant. 7). Zie over de betekenis en reikwijdte van art. 21: Klaassen, Spreken is zilver, zwijgen is fout, NJB 2002, p. 1450-1458.

2. Inhoud verplichting. a) Volledige feiten. Het zijn partijen die de aard en de omvang van het geschil bepalen. Wanneer zij een beslissing van de rechter vragen, dienen zij die feiten aan te dragen die kunnen leiden tot een oplossing van het geschil. Partijen scheppen op deze manier het feitelijk kader, waarbinnen de rechter moet beslissen. Volledig houdt niet in dat alle feiten moeten worden aangevoerd, doch slechts alle voor de oplossing van het geschil relevante feiten. **b) Feiten naar waarheid.** Wordt eenmaal een beslissing gevraagd aan de rechter, dan rust op partijen de verplichting zich te onthouden van de bewuste leugen. Een partij mag de feiten niet welbewust verdraaien. Zij dient ook op vragen van de rechter en de wederpartij naar waarheid te antwoorden. Een ander kan meebrengen dat op een procespartij een spontane mededelingsplicht kan rusten ten aanzien van feiten die voor het eigen standpunt ongunstig zijn, maar wel kunnen bijdragen aan het 'gelijk' van de wederpartij en waarvan zij wist of behoorde te weten dat de wederpartij niet met die feiten bekend was of redelijkerwijze bekend behoorde te zijn (vgl. in het kader van art. 382 (bedrog): HR 4 oktober 1996, NJ 1998,45; Goossen/Goossen). De opvatting dat (ook) in een civiele procedure niemand kan worden gedwongen eraan mee te werken bewijs tegen zichzelf of te zijnen nadele bij te brengen is in haar algemeenheid niet juist (zie o.m. i.o. 3.5 in HR 21 september 2001, RvdW 2001, 146; Rowa/Hooters). Art. 21 gaat weer niet zover dat een partij ook haar zwakke posities moet openbaren. Evenmin staat art. 21 eraan in de weg dat partijen de naar hun oordeel relevante feiten selecteren en vanuit eigen invalshoek interpreteren. **c) Partijen.** Art. 21 spreekt van 'partijen'. De verplichting de van belang zijnde feiten

volledig en naar waarheid aan te voeren wordt derhalve uitdrukkelijk opgelegd aan partijen. Deze verplichting houdt niet in dat bijvoorbeeld op de raadsman van een partij de verplichting zou rusten om zelfstandig te onderzoeken of hetgeen hem door zijn cliënt wordt medegedeeld conform de waarheid is. Het bewijs verdraaien van de waarheid door een raadsman is evenwel verwerpelijk en kan voor een advocaat tuchtrechtelijke repercuties hebben. Gewezen zij op art. 30 Gedragsregels waarin is bepaald dat een advocaat zich dient te onthouden van het verstreken van feitelijke gegevens waarvan hij weet, althans behoort te weten, dat die onjuist zijn. De advocaat heeft hier een eigen verantwoordelijkheid en kan zich niet verschuilen achter een van zijn cliënt verkregen opdracht.

3. Tijdstip voor voldoen aan verplichting. In art. 21 is geen tijdstip aangegeven, waarop de gegevens moeten worden verstrekt. De verplichting geen onjuiste stellingen aan te voeren en volledig te zijn, geldt derhalve gedurende elk stadium van de procedure. Uitgangspunt van het huidige procesmodel is dat partijen sneller en doelmatiger procederen en dat de 'houd-je-kruit-droogtactiek' wordt bestreden. In dat kader past zeer wel dat partijen, zoals ook blijkt uit art. 111 lid 3 en art. 128 lid 5, in een zo vroeg mogelijk stadium van de procedure (lees: bij de eerste mogelijkheid waarin zij schriftelijk of mondeling hun standpunt kunnen uiteenzetten) de voor de beslechting van het geschil relevante feiten aanvoeren. In het basismodel voor de dagvaardingsprocedure (zie afdeling 5 van titel 2, inleidende opmerkingen, aant. 2) geldt dat wordt volstaan met één schriftelijke ronde (inleidende dagvaarding en conclusie van antwoord), gevolgd door een comparatie van partijen en vervolgens vonnis. Het nemen van conclusies van re- en dupliek is geen automatisme meer. Is een comparatie op de voet van art. 131 bevolen, dan behoef de rechter het nemen van verdere conclusies niet toe te staan (zie art. 132, aant. 3). Partijen lopen in dit systeem derhalve het risico dat zij na hun 'eerste ronde' geen tweede kans meer krijgen om nog nieuwe feiten aan te voeren.

4. Sanctie op niet-naleving (tweede zin). a) Gevolgtrekking door rechter. Wordt de verplichting alle feiten volledig en naar waarheid aan te voeren niet nageleefd, dan kan, blijkens de tweede volzin van art. 21, de rechter daaruit de gevolgtrekking maken die hij geraden acht. Wat dit laatste betreft is denkbaar dat een rechter die van oordeel is dat een partij op bepaalde onderdelen van haar feitelijke stellingen onvolledig is geweest, daardoor wellicht de aannemelijkheid van andere stellingen extra kritisch zal bezien, hetgeen in bepaalde gevallen voor de verdeling van de bewijslast van belang kan zijn (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 148). Voorts zal de rechter de bewijslast van de nalatige partij kunnen verzwaren, of die partij bij de beslissing over de proceskosten de rekening voor haar gedrag kunnen presenteren (vgl. art. 237 lid 1, laatste volzin). Ook kan de rechter, wanneer de onjuistheid of onvolledigheid van de stellingen is gebleken en de nalatige partij haar stellingen wenst uit te breiden met nieuwe feiten, deze buiten beschouwing laten wegens strijd met de goede procesorde (vgl. ook art. 130, laatste volzin) (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 149). **b) Grond voor herroeping?** Schending van de in art. 21 neergelegde verplichting kan onder omstandigheden grond opleveren voor herroeping op grond van in het geding gepleegd bedrog (vgl. o.m. HR 4 oktober 1996, NJ 1998, 45; Goossen/Goossen). Zie nader art. 382, aant. 4.

5. Samenhang met art. 22. De verplichting om de voor de beslissing van belang zijnde feiten volledig en naar waarheid aan te voeren correspondeert met het rechterlijk bevel op de voet van art. 22. Binnen de feitelijke grenzen die partijen hebben aangegeven (hetgeen partijen aan hun stellingen ten grondslag hebben gelegd, art. 24), kan de

rechter partijen op de voet van het bepaalde in art. 22 bevelen bepaalde stellingen toe te lichten of bescheiden over te leggen.

6. Vertrouwelijke gegevens. Het kan voorkomen dat één van de partijen uit vrees dat vertrouwelijke gegevens in de openbaarheid komen niet ten volle aan de in art. 21 opgelegde verplichting kan voldoen. Anders dan in art. 22, is in de tekst van art. 21 niet uitdrukkelijk voorzien in de mogelijkheid van een begrenzing aan de waarheidsplicht wegens gewichtige redenen. Toch is dit door de wetgever wel beoogd (zie MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 147). Een partij die vrees dat vertrouwelijke gegevens in de openbaarheid komen, doet er verstandig aan daarvan melding te maken aan de rechter en aan te voeren dat deze vrees hem belet deze gegevens te openbaren. De rechter zou kunnen worden verzocht om een behandeling met gesloten deuren op de voet van art. 27 (zie art. 27, aant. 2 onder d). Een dergelijke behandeling leidt tevens tot een mededelingsverbod (art. 29). Zo de rechter meent dat een partij zich ten onrechte beroept op de aanwezigheid van een 'gewichtige reden' kan hij die partij bevelen alsnog bepaalde stellingen toe te lichten of bescheiden over te leggen op de voet van art. 22. Een en ander laat de mogelijkheid van een behandeling met gesloten deuren onverlet.

7. Rv (oud). Het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering bevatte geen met art. 21 overeenstemmende bepaling.

[Nadere informatie]

Artikel 22. De rechter kan in alle gevallen en in elke stand van de procedure partijen of een van hen bevelen bepaalde stellingen toe te lichten of bepaalde, op de zaak betrekking hebbende bescheiden over te leggen. Partijen kunnen dit weigeren indien daarvoor gewichtige redenen zijn. De rechter beslist of de weigering gerechtvaardigd is, bij gebreke waarvan hij daaruit de gevolgtrekking kan maken die hij geraden acht.

1. Algemeen. De in art. 22 neergelegde (discretionaire) bevoegdheid van de rechter om partijen te bevelen bepaalde stellingen toe te lichten of bescheiden over te leggen, is ontleend aan art. 19a lid 1 en art. 110 (oud). Het woord 'stellingen' dient ruim te worden opgevat. Het kan ook gaan om een toelichting bij een stelling of bijvoorbeeld om een in appel naar voren gebrachte grief (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 155).

2. Het bevel van de rechter. a) Vorm. De vorm waarin het bevel tot nadere toelichting of overlegging van bescheiden moet worden gegoten is in art. 22 niet nader omschreven. Denkbaar is dat het bevel wordt gegoten in de vorm van een tussenvernis of tussenbeschikking. De rechter kan zich met zijn bevel ook — en in de praktijk zal dat veelal regel zijn — per brief tot een van de dan wel beide partijen wenden. In geval de brief zich richt tot één partij geschiedt een en ander onder gehoudenheid om de wederpartij een afschrift van de desbetreffende brief te zenden. (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 155). In dagvaardingsprocedures lijkt evenzeer mogelijk dat een bevel op de voet van art. 22 is neergelegd in een rolbeschikking. Ten slotte kan het bevel mondeling worden gegeven. Te denken valt aan een bevel gedaan tijdens een comparitie van partijen, een mondelinge behandeling, een pleidooi (zie wat dit laatste deze aant. onder b) of een (voorlopig) getuigenverhoor. Aangezien art. 22 een discretionaire bevoegdheid behelst, kunnen geen hoge eisen worden gesteld aan de motivering van de rechter terzake (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 157). **b) Tijdstip.** De rechter kan het bevel in alle gevallen en in elke stand van de procedure geven. Art. 22 slaat onder meer ook op de situatie bij een pleidooi (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 154), hoewel evenzeer denkbaar is dat het

bevel wordt gegeven voorafgaand aan de comparitie. Zie wat dit laatste art. 89, aant. 1 **c) Bevel op verzoek van een van de partijen?** Het bevel van de rechter kan ook een gevolg zijn van een verzoek (bij brief of anderszins) van een der partijen aan de rechter om een dergelijk bevel. De discretionaire bevoegdheid van de rechter brengt wel met zich dat de rechter niet uitdrukkelijk hoeft te beslissen op een verzoek van partijen om gebruik te maken van de bevoegdheid van art. 22, al zal de rechter een gemotiveerd verzoek van een van de partijen terzake uiteraard niet zonder meer naast zich neerleggen. Overigens kunnen dergelijke kwesties ook in het kader van de verdeling van de bewijslast en van art. 843a door partijen aan de orde worden gesteld. Alsdan is de vrije beoordelingsruimte van de rechter kleiner en gelden ook hogere motiverings-eisen (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 157). **d) Klachtmogelijkheid partijen?** Partijen kunnen in hoger beroep of cassatie niet klagen over het niet uitvoeren door de rechter van de in art. 22 neergelegde bevoegdheid. Zie ook Hof 's-Hertogenbosch 15 november 2005, JBPri 2006/52, waarin wordt overwogen dat partijen op grond van art. 22 — anders dan op grond van art. 843a — geen vorderingsrecht toekomt (zie ook MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 154). Als de hogere rechter overlegging van bepaalde stukken zinvol vindt, kan deze zelf dat bevel geven (Wetgevingsoverleg, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 670). Zie nader aant. 6

3. Weigering (tweede zin). a) Met gewichtige redenen. Algemeen. De plicht van partijen om op bevel van de rechter bepaalde stellingen toe te lichten of bepaalde bescheiden over te leggen kan niet onder alle omstandigheden onverkort gelden. Partijen hebben bijliken de tweede volzin van art. 22 de mogelijkheid het bevel naast zich neer te leggen indien daarvoor gewichtige redenen bestaan. Deze formulering wordt ook gebezigd in art. 8:29 Awb. Of de weigering gerechtvaardigd is, staat ter beoordeling van de rechter. *Voorbeelden.* Bij gewichtige redenen moet men denken aan vertrouwelijke (persoonlijke of bedrijfsmatige) gegevens (vgl. art. 27, aant. 2 onder d). Voorbeelden van gewichtige redenen in de zin van art. 22 kunnen zijn gegevens betreffende de seksuele gaardheid en medische of financiële gegevens. De wetgever laat een nadere invulling van dit criterium over aan de rechtspraak (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 157). *Opstelling partij in kwestie.* De vertrouwelijke gegevens die wegens gewichtige redenen niet worden verschaft, kunnen evenwel vaak zeer relevant zijn voor de uitkomst van het geschil. Het niet verschaffen van gevraagde gegevens kan wegens bewijsproblemen leiden tot het verlies van de procedure. Het is raadzaam om in zodanige gevallen de rechter te verzoeken om behandeling met gesloten deuren (art. 27). De vertrouwelijkheid van bepaalde gegevens in een procedure kan door de rechter worden gewaarborgd door middel van een specifieke geheimhoudingsverplichting (zie daarvoor art. 29) (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 155). Een partij die om gewichtige redenen aan het bevel geen of slechts gedeeltelijk gehoor wenst te geven, dient dit gemotiveerd ter kennis van de rechter te brengen. De rechter beslist vervolgens of de weigering van de partij in kwestie al dan niet gerechtvaardigd is. *Wijze van beoordeling door de rechter.* Art. 22 bevat geen regeling over de wijze waarop de rechter moet beoordelen of een weigering door een partij gehoor te geven aan een bevel op de voet van art. 22 gerechtvaardigd is. In HR 20 december 2002, NJ 2004, 4; Lightning Casino/Nederlandse Antillen geeft de Hoge Raad — hoewel de zaak niet direct zag op het bepaalde in art. 22 (maar op een op art. 8:29 Awb gelijkende bepaling uit de in de Nederlandse Antillen geldende Landsverordening administratieve rechtspraak van 3 augustus 2001, art. 24 Lar) — de volgende de 'vuistregels' (r.o. 4.4.6): (i) De vraag of gewichtige redenen geheimhouding met betrekking tot een bepaald stuk of bepaalde inlichtingen rechtvaardigen, zal de rechter in het algemeen niet kunnen beantwoorden zonder kennis te nemen van dat stuk of die

inlichtingen. De rechter zal dan ook kunnen verlangen dat de partij die zich op de gewichtige redenen beroept (de Partij) daaraan meewerkt. (ii) Mocht de rechter tot het oordeel komen dat geheimhouding om gewichtige redenen gerechtvaardigd is, dan kan de Partij desgewenst mededelen dat, met het oog op de beoordeling van de vordering van de andere partij (de Wederpartij), uitsluitend de rechter kennis zal mogen nemen van bedoeld stuk, dan wel van bepaalde daarin vervatte inlichtingen, in welk geval aan de Wederpartij dient te worden gevraagd of zij aan de rechter toestemming verleent mede op grond van dat stuk of inlichtingen uitspraak te doen. (iii) In het geval een dergelijke mededeling niet door de Partij wordt gedaan, dan wel bedoelde toestemming niet door de Wederpartij wordt verleend, brengen eisen van een behoorlijke rechtspleging mee dat de rechter of de rechters die over de geheimhouding heeft c.q. hebben beslist, geen deel uitmaken van de kamer die het geding daarna verder behandelt. (iv) In dat laatste geval zal de rechter bij de vervolgens aan de orde komende beslissing over de vordering, mocht de rechter tot het oordeel komen dat zodanige beslissing niet mogelijk is zonder tenminste enige informatie over (de aard en inhoud van) het stuk in kwestie of daarin vervatte inlichtingen, de Partij in de gelegenheid kunnen stellen zodanige informatie alsnog te verstrekken. Zie voor de verdere afloop HR 28 april 2006, NJ 2006, 283. **b) Zonder gewichtige redenen.** Weigert een partij — volgens het oordeel van de rechter — zonder gewichtige redenen om aan het bevel tot nadere informatieverschaffing te voldoen, dan kan de rechter de gevolgtrekking maken die hij geraden acht. Zie nader aant. 5.

4. Bevel op straffe van een dwangsom? Blijkens de wetsgeschiedenis is denkbaar dat de verplichtingen uit dit artikel door de rechter worden versterkt met een dwangsom (MvT, Parl. Gesch. Herz, p. 154). In het algemeen geldt dat een dwangsom ook is toegestaan indien het gaat om verplichtingen van procesrechtelijke aard (HR 18 mei 1979, NJ 1980, 213; Hulschote/Van der Lek). Gewoonlijk kan de rechter een dwangsom niet ambshalve, doch slechts op vordering van een partij opleggen (zie art. 611a lid 1). De wet maakt hierop een expliciete uitzondering in art. 162 lid 3 in het kader van het rechterlijk bevel tot openlegging van boeken, bescheiden en geschriften. Zie art. 162, aant 4 onder c. Een dergelijke expliciete regel ontbreekt in art. 22. Partijen hebben geen persoonlijk vorderingsrecht jegens elkaar tot naleving van de verplichtingen uit art. 22 en kunnen uit dien hoofde dan ook geen vordering instellen jegens de wederpartij tot nadere toelichting of overlegging van bescheiden. Dit is anders indien een partij aan art. 843a een vorderingsrecht kan ontlenen (vgl. MvT, Parl. Gesch. Herz, p. 154). Een dwangsom aan een bevel op de voet van art. 22 kan slechts op 'indirecte' wijze worden verkregen. Beveelt de rechter op de voet van art. 22 nadere toelichting of overlegging van bepaalde stukken, dan kunnen partijen in kort geding naleving van dit bevel op verbeurte van een dwangsom vorderen.

5. Sanctie. Wanneer een partij zonder gewichtige redenen weigert het bevel van de rechter op te volgen, kan de rechter — blijkens het slot van de laatste volzin — daaruit de gevolgtrekking maken die hij geraden acht. Zo is denkbaar dat de rechter de weigering ten nadele van de partij in kwestie uitlegt. Zie in dit verband nader de voorbeelden in art. 21, aant. 4 onder a.

6. Hogere voorzieningen tegen rechterlijk bevel. Het bevel van de rechter kan in uiteenlopende verschijningsvormen worden gegeven. Zie aant. 2 onder a. Indien het bevel is neergelegd in een tussenvonniss of tussenschikking is, gezien het bepaalde in art. 337 lid 2, art. 358 lid 4 resp. art. 401a lid 2, tegen een dergelijke tussenuitspraak slechts een hogere voorziening (i.e. hoger beroep of beroep in cassatie) mogelijk tegelijk

met het instellen van een hogere voorziening tegen de einduitspraak, tenzij de rechter anders heeft bepaald. Indien dit laatste niet is gedaan, kan de rechter ook later nog — daarom verzocht binnen de appel- of cassatietermijn — toestemming verlenen tot hoger beroep of beroep in cassatie (HR 23 januari 2004, NJ 2005, 510; Ponteecken/Stratex). Zie nader art. 337, aant. 3. De kans dat met succes in beroep kan worden geklaagd tegen een bevel van de lagere rechter op de voet van art. 22 lijkt overigens zeer gering.

7. Rv (oud). Art. 22 is ontleend aan art. 19a lid 1 en art. 110 (oud), met dien verstande dat die bepalingen een beperkte strekking hadden, te weten in het kader van een inlichtingencomparitie (art. 19a) respectievelijk de kantongerechtsprocedure (art. 110).

[Beslissing op het petitum]

Artikel 23. De rechter beslist over al hetgeen partijen hebben gevorderd of verzocht.

1. Algemeen. Partijen hebben recht op een beslissing van de rechter op alle onderdelen van hun petitum (i.e. het gevorderde of verzochte). De rechter mag niet meer toewijzen dan partijen aan hem hebben gevraagd. Dit laatste is een fundamenteel uitgangspunt van het burgerlijk procesrecht, waarmee de rechtszekerheid is gediend. Het is neergelegd in art. 23, dat door opnemning in Boek 1, titel 1, afdeling 3 algemene gelding heeft. Het geldt derhalve zowel in dagvaardings- als verzoekschriftprocedures, ongeacht in welke instantie (i.e. eerste aanleg, hoger beroep of cassatie).

2. Al hetgeen partijen hebben gevorderd of verzocht. Voor de bepaling van hetgeen partijen hebben gevorderd of verzocht is niet alleen de inleidende dagvaarding (meer in het bijzonder: het petitum) of het inleidende verzoekschrift van belang, doch ook of partijen in de loop van de procedure hun vordering resp. verzoekschrift hebben gewijzigd op de voet van art. 129 en 130 respectievelijk art. 283.

3. Beslissing over meer. Wanneer het recht betreft waarover partijen niet de vrije beschikking hebben, mag de rechter, bij wijze van uitzondering, wel meer toewijzen dan was gevorderd of verzocht. Zo mag de rechter bijvoorbeeld een hogere dwangsom opleggen dan door partijen is gevorderd (BenGH 17 december 1992, NJ 1993, 545; APC/Bisoux. Zie nader art. 611b. Zie voorts art. 1:406 BW en de mogelijkheid voor de rechter om kinderalimentatie vast te stellen op een hoger bedrag dan verzocht. Indien de rechter, buiten dergelijke gevallen méér of anders toewijst dan was gevorderd of verzocht, kunnen partijen hiertegen opkomen door het instellen van een rechtsmiddel (appel of cassatie). Zie bijvoorbeeld HR 3 januari 1992, NJ 1992, 154; Willemse/Sinitex betreffende een vordering tot terugbetaling uit hoofde van onverschuldigde betaling die wordt toegewezen ten titel van schadevergoeding.

4. Beslissing over minder. a) Algemeen. Wanneer de rechter heeft verzuimd te beslissen op alle onderdelen van het gevorderde of verzochte is sprake van rechtsweigering en kan een partij zich bedienen van de klachtenregeling (zie art. 26, aant. 2). Evenveel is denkbaar dat de 'benadeelde' partij (i.e. de partij die tekort wordt gedaan) een rechtsmiddel instelt dan wel over het onderdeel in kwestie een nieuwe procedure enta-meert. Menig partij lijkt hiermee weinig gediend. Het huidige recht heeft voor gevallen als deze dan ook de mogelijkheid van aanvulling op de voet van art. 32 geïntroduceerd. Beslissen over minder dan gevorderd of verzocht dient overigens wel te worden onderscheiden van minder toewijzen dan gevorderd. In dergelijke gevallen komt het aan op een uitleg van het petitum, meer in het bijzonder of aannemelijk is dat in hetgeen ge-

vorderd of verzocht is ook het mindere ligt besloten (vgl. HR 29 oktober 1993, NJ 1994, 107; Van Loon/Blaauwbroek; HR 5 januari 1996, NJ 1996, 449; Schmitz/Mettinger). Denk voorts aan de gevallen waarin een vergoeding ten belope van een bepaald bedrag wordt gevorderd of verzocht, onder de toevoeging 'of een bedrag als de rechter in goede justitie zal vaststellen'. In zo een geval ligt in de vordering of het verzoek zelf besloten dat de rechter de vrijheid heeft het bedrag zelf naar billijkheid vast te stellen (MvA I, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 161-162). **b) Verhouding met art. 32.** Art. 32 vormt het sluitstuk van art. 23. De rechter kan, indien hij verzuimd heeft te beslissen over een onderdeel van het gevorderde of verzochte, op de voet van art. 32 op verzoek van een partij zijn vonnis, arrest of beschikking aanvullen. **c) 'Het meer of anders gevorderde'.** In veel vonnissen, arresten of beschikkingen wijst de rechter af 'het meer of anders gevorderde'. Sniikt genomen heeft de rechter dan op alle onderdelen van de vordering of het verzoek beslist en behoort aanvulling op de voet van art. 32 niet tot de mogelijkheden (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 181). Hetzelfde geldt voor de in deze aantekening onder a genoemde mogelijkheid een nieuwe procedure te entameren. In zo een geval staat voor de partij die zich tekort gedaan voelt slechts de mogelijkheid van aanwending van een rechtsmiddel open. Indien de rechter in de rechtsoverwegingen geen beslissing neemt omtrent een deel van het gevorderde of verzochte en in het dictum dit deel afwijst via de sacrale zin 'wijst af het meer of anders gevorderde', dan ontbeert de uitspraak een deugdelijke motivering. Dit vormt grond om een rechtsmiddel aan te wenden. Zie ook art. 32, aant. 3 onder b.

5. Rv (oud). Reeds onder het vóór 1 januari 2002 geldende burgerlijk procesrecht werd hetgeen thans in art. 23 is neergelegd aangenomen. De oude wet bevatte nergens een algemene bepaling in die zin. Beslissingen over zaken die niet waren geëist, over meer dan was geëist en het verzuim te beslissen op onderdelen van de vordering of het verzoek vormden grond voor het aanwenden van een rechtsmiddel.

[Lijdelijkheid van de rechter]

Artikel 24. De rechter onderzoekt en beslist de zaak op de grondslag van hetgeen partijen aan hun vordering, verzoek of verweer ten gronde hebben gelegd, tenzij uit de wet anders voortvloeit.

1. Algemeen. In art. 24 is het beginsel van autonomie van partijen en lijdelijkheid van de rechter uitdrukkelijk in de wet neergelegd. Dit artikel bevat met name een opdracht aan de rechter. Het bindt de rechter aan de feitelijke grondslag (ook wel genoemd: de rechtsfeiten) van de vordering, het verzoek of het verweer (of een combinatie van vordering en verweer of verzoek en verweer), zoals door partijen aangevoerd. Deze grondslag moet door partijen zijn gesteld en vormt tevens de grondslag voor het onderzoek en de beslissing van de zaak door de rechter. De rechter mag deze grondslag niet aanvullen met feiten en omstandigheden die de andere partij heeft gesteld in haar verweer of die hem ter comparitie, uit getuigenverhooren of deskundigenberichten nog gebleken zijn, tenzij deze feiten en omstandigheden alsnog aan de vordering of het verweer ten grondslag zijn gelegd (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 161). Het staat de rechter niet vrij zijn beslissing te baseren op rechtsgronden of verweren die weliswaar zouden kunnen worden afgeleid uit in het geding gebleken feiten en omstandigheden, maar die door de desbetreffende partij niet aan haar vordering of verweer ten grondslag zijn gelegd. Daardoor wordt de wederpartij tekort gedaan in haar recht zich daartegen naar behoren te kunnen verdedigen (zie o.m. HR 1 oktober 2004, NJ 2005, 92; Poort c.s./Stoppels; HR 17 februari 2006, NJ 2006, 158; Spector/Fotoshop; zie in dit verband

over de rechterlijke 'gebondenheid' aan de uitleg van een overeenkomst door partijen, aant. 3 onder a). Doorslaggevend is derhalve of bepaalde feiten en omstandigheden daadwerkelijk door een partij aan haar vordering of verweer ten grondslag zijn gelegd en niet of de rechtsgronden of verweren zouden kunnen worden afgeleid uit de in het geding gestelde of gebleken feiten en omstandigheden (vgl. ook HR 24 november 2006, NJ 2007, 539; MSM/Kostelijk c.s.). De rechter mag geen beslissing geven waarop de betrokken partijen, gelet op het verloop van het geding en het processuele debat, niet bedacht behoeven te zijn en over de consequenties waarvan zij zich niet hebben kunnen uitlaten (HR 30 maart 2007, NJ 2007, 293; LBF/Stichting Jan Rebel). Houdt de rechter zich niet aan de in art. 24 geformuleerde opdracht, dan treedt hij buiten de door partijen getrokken grenzen van de rechtsstrijd (zie o.m. HR 1 oktober 2004, NJ 2005, 92; Poort c.s./Stoppels; HR 31 maart 2006, NJ 2006, 233; E.ON/Motion Fors). Het bepaalde in art. 24 is ook van toepassing op een vorderingsrecht ex art. 843a. Blijft de vordering tot exhibitie onweersproken, dan kan de rechter daartegen niet een of meer verweren bijbrengen en de vordering daarop afwijzen (HR 6 oktober 2006, NJ 2006, 547; Meijer/Cornelis).

2. Verhouding met art. 149. Het in art. 24 neergelegde verbod op aanvulling dan wel uitbreiding van de feitelijke grondslag wordt niet zelden verward met het in art. 149 neergelegde verbod op aanvulling van feiten. Art. 149 verbiedt een rechter (kort gezegd) om bij zijn beslissing rekening te houden met feiten — anders dan feiten van algemene bekendheid — die geen onderdeel uitmaken van het door partijen aangevoerde feitenmateriaal, terwijl art. 24 (kort gezegd) meebrengt dat een rechter zijn beslissing niet mag baseren op een rechtsfeit waarop door een partij geen beroep is gedaan, terwijl dat ter onderbouwing van een vordering of verweer wel nodig is. Een voorbeeld van het laatste vormt een contractclausule (bijv. een exoneration) die de rechter opmerkt in een van de in het geding gebrachte stukken, doch die door partijen niet is ingeroepen (vgl. HR 21 januari 1944, NJ 1944, 176; zie ook HR 11 december 1998, NJ 1999, 139; Kollee/Schreuder). Bij het uiteenzetten van het bewijs dat de rechter ziet voor zijn beslissing, mag hij zich baseren op meer dan slechts de feitelijke grondslagen die partijen elk voor hun betoog hebben aangedragen. De feiten e.d. die de rechter ex art. 149 als grondslag gebruikt voor zijn oordeel, mogen echter geen feitelijke grondslagen (i.e. rechtsfeiten) betreffen. Daarvoor geldt immers de regel van art. 24. Zie ook Verhaar, noot onder HR 15 september 2006, JBP, 2007/4.

3. Aard en omvang rechtsstrijd. a) Door partijen bepaald. Partijen bepalen de aard en de omvang van de rechtsstrijd. Dit zijn de feiten en omstandigheden die partijen aan hun vordering, verzoek of verweer ten grondslag hebben gelegd en de feiten en omstandigheden die naar voren komen in het naar aanleiding daarvan gevoerde debat. De rechter is in zoverre lijdelijk dat hij zich moet houden aan de feitenconstellatie, zoals door partijen aan hem voorgelegd. Zo zal de rechter partijen moeten volgen, indien tussen hen overeenstemming bestaat over de uitleg van een overeenkomst (HR 6 oktober 1978, NJ 1979, 91; Nobra/Dingemans (gebondenheid Huurwet en daarmee afstand volledige contractsvrijheid); HR 16 februari 1996, NJ 1997, 186; Zürich/Siemen (huurovereenkomst)). Afwijken van de uitleg van partijen is mogelijk als de ten processe vaststaande feiten grond geven voor een op een zuiver rechtsoordeel berustende andere kwalificatie (HR 16 februari 1996, NJ 1997, 186; Zürich/Siemen). Zijn partijen het niet eens over de uitleg van de overeenkomst, dan mag de rechter deze zelfstandig bepalen, ook al heeft geen van partijen de uitgegeven uitleg verdedigd (HR 23 juni 1995, NJ 1996, 566; FMN/P&P; vgl. ook HR 20 januari 1984, NJ 1987, 295; Leutscher/Van Tuyn c.s en Derksen q.q.). **b) Bewegingsvrijheid rechter partijen te bewegen tot**

uitbreiding? De rechter heeft enige mogelijkheid nadere toelichting en informatie te vragen aan partijen, bijvoorbeeld tijdens een comparatie op de voet van art. 22. Dit dient dan wel te geschieden binnen de door partijen opgebouwde feitenconstellatie. Op die wijze kan de rechter — binnen zekere grenzen — een partij ertoe bewegen alsnog bepaalde feiten en omstandigheden aan de vordering, het verzoek of het verweer ten grondslag te leggen. Hoe ver de rechter daarbij mag gaan, is ongewis. In ieder geval moet het 'voor de hand' liggen (i.e. in de rede) dat een partij bepaalde feiten en omstandigheden zou willen aanvoeren. Voorts zal de rechter partijen in de gelegenheid moeten stellen het procesuele debat op dit punt aan te gaan en zich van een beslissing dienen te onthouden wanneer blijkt dat partijen dit debat niet wensen te voeren. Vgl. r.o. 5.2-5.3 in HR 26 september 2003, NJ 2004, 460; Regpolitie Gelderland-Zuid/Hovax (daar betrof het een geval waarin de rechtbank Regpolitie op het spoor had gezet van een eigenschuldverweer door partijen bij (eerste) tussenvonnissen te vragen zich bij akte uit te laten over de maatregelen die al dan niet waren genomen door Hovax om de omvang van de geleden schade te beperken, welk onderwerp in het partijdebat tot dan toe in het geheel niet aan de orde was geweest). In alle gevallen moet de rechter voorkomen dat hij de schijn van vooringenomenheid jegens de andere partij op zich laat. **c) Overige feiten die van belang zijn voor de aard of de omvang van de rechtsstrijd.** Naast feiten en omstandigheden die partijen aan hun vordering, verzoek of verweer ten grondslag leggen, zijn er ook andere feiten die van belang zijn voor de aard en de omvang van de rechtsstrijd, zoals ervaringsregels en feiten van algemene bekendheid. Deze feiten mag de rechter bij zijn onderzoek en beslissing in beschouwing nemen, ook wanneer partijen deze niet zelf in de procedure hebben gebracht (zie ook art. 149, aant. 3).

4. Hoger beroep en cassatie. De in art. 24 neergelegde regel geldt ook voor de procedure in hoger beroep en voor het beroep in cassatie. In hoger beroep is de appeller rechter gebonden aan de grieven van appellatant en de in eerste aanleg aangevoerde, maar niet prijsgegeven stellingen van geïntimeerde, die in eerste aanleg niet aan de orde zijn gekomen of verworpen. Voor beroep in cassatie geldt deze regel op grond van art. 419 lid 1. De cassatierechter is gebonden aan de cassatiemiddelen.

5. Uitzonderingen. Uitgangspunt is dat partijen bepalen waarover de rechter zal beslissen. Partijen bepalen de aard en de omvang van de rechtsstrijd. Wanneer uit de wet anders voortvloeit, zijn, zo blijkt uit het slot van dit artikel, uitzonderingen mogelijk. Onder omstandigheden kan de rechter minder lijdelijk zijn dan dit artikel doet vermoeden. Te denken valt o.m. aan zaken waarvan de rechtsgevolgen niet ter vrije beschikking van partijen staan, zoals veelal het geval is in zaken van personen- en familierechtelijke aard.

6. Rv (oud). Het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering bevatte geen op art. 24 gelijkende bepaling. De inhoud van art. 24 werd afgeleid uit art. 48 (oud), welk artikel thans vervangen is door art. 25.

[Aanvulling rechtsgronden]

Artikel 25. De rechter vult ambtshalve de rechtsgronden aan.

1. Algemeen; ius curia novit. De rechter mag in beginsel de grondslag van het verzoek, de vordering of het verweer niet aanvullen (art. 24). De rechter mag, ja zelfs moet, op grond van art. 25 wel de rechtsgronden aanvullen (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 162). Aan de rechter wordt derhalve de plicht opgelegd om zelfstandig, en in beginsel onafhankelijk van hetgeen partijen daaromtrent hebben aangevoerd, na te gaan of en zo

ja, op welke juridische grondslag (i.e. rechtsregels), de ten processe vastgestelde feiten de vordering kunnen dragen of het verweer doen slagen, ook indien partijen zelf deze rechtsregels niet of de verkeerde rechtsregels naar voren hebben gebracht (HR 15 mei 1998, NJ 1998, 625; Van Rooij/Erven Van der Sluijs). Ius curia novit, de rechter kent het recht. De rechter mag zich niet crachter verschuilen dat partijen niet de juiste rechtsregel (wetsbepaling of bepaling van ongeschreven recht) hebben aangevoerd. Voor aanvulling van de rechtsgronden is wel noodzakelijk dat de aangevoerde feiten het ingeroepen rechtsgevolg of verweer ook op de niet gestelde grondslag moet kunnen rechtvaardigen. Voorts moet de opstelling van een partij in de procedure van dien aard zijn dat zij de rechter de vrijheid laat op een andere dan de ingeroepen grondslag te beslissen. Dit laatste komt natuurlijk aan op — de in cassatietechnische zin: feitelijke — uitleg door de rechter van de verschillende stellingen van partijen. Met plaatsing van art. 25 na de voorafgaande, hiermee sterk samenhangende art. 23 en 24, heeft de wetgever beoogd dit artikel meer accent en relif te geven (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 162).

2. Wanneer vindt aanvulling plaats? a) Algemeen. Wil de rechter de rechtsgronden aanvullen, dan is het noodzakelijk dat hetgeen partijen in de procedure naar voren hebben gebracht daarvoor het feitelijke kader schept (HR 1 november 1996, NJ 1997, 117; Van Schijndel/Pensioenfonds Fysiotherapeuten). De rechter moet derhalve in wezen beoordelen welke rechtsregel op de door een partij gestelde feiten van toepassing is, ook als door de partij in kwestie zelf al een rechtsregel is aangevoerd. Art. 25 geldt in zowel dagvaardings- als verzoekschriftprocedures. Het eenvoudigste voorbeeld van aanvulling van rechtsgronden op de voet van art. 25 is toepassing door de rechter van een op de vordering of het verweer toepasselijke maar niet ingeroepen wetsbepaling of bepaling van ongeschreven recht (vgl. bijv. HR 24 maart 2006, NJ 2006, 217). Binnen het door partijen geschapen feitelijke kader mag — en onder omstandigheden: moet — de rechter recht in de zin van art. 79 Wet RO ambtshalve aan zijn beslissing ten grondslag leggen. Recht omvat hier ook buitenlands recht. Zie wat dit laatste betreft de inleidende opmerkingen op afdeling 7 van titel 1, Boek 1, aant. 1 onder b. **b) Recht van openbare orde.** De rechter zal — naast in de deze aantekening onder a genoemde gevallen — de rechtsgronden ook moeten aanvullen indien de desbetreffende regel van openbare orde is. Over sommige rechtsgevolgen van feiten kunnen partijen niet vrijelijk beschikken, veelal omdat de aard van de betrokken rechtsregels zich daartegen verzet. Deze regels van openbare orde zijn o.m. te vinden in het personen- en familierecht, het faillissementsrecht en in het procesrecht. Zo zal de rechter bijvoorbeeld ambtshalve moeten bekijken of rechtsmiddelen binnen de juiste termijnen zijn ingezet. De vraag of een bepaalde rechtsregel van openbare orde is, is een andere dan die naar het onderscheid tussen dwingend recht en regedel recht. Niet al het dwingend recht is van openbare orde. Het is een rechter niet toegestaan dwingend recht dat niet van openbare orde is ambtshalve toe te passen als niet verondersteld mag worden dat toepassing door een belanghebbende partij is gewenst. Anderzijds kan een partij besluiten om geen beroep te doen op een bepaling van dwingend recht, terwijl de openbare orde met zich brengt dat de rechter de desbetreffende bepaling ambtshalve — dus ongeacht of daarop al dan niet een beroep wordt gedaan — moet toepassen.

3. Grenzen aanvulling. a) Rechtsgronden die alleen partijen kunnen aanvullen. De plicht van de rechter om ambtshalve de rechtsgronden aan te vullen is in zoverre begrensd, dat bepaalde rechtsgronden alleen door partijen kunnen worden aangevoerd. Voorbeelden hiervan zijn het beroep op verjaring (art. 3:322 lid 1 BW), het beroep op gezag van gewijsde (art. 236 lid 3) en retentierecht (HR 10 mei 1929, NJ 1929, p. 1378). Zie voor een twijfelgeval, de vermindering van de wettelijke verplicht-

ting tot schadevergoeding op grond van eigen schuld van de benadeelde (art. 6:101 BW): HR 26 september 2003, NJ 2004, 460; Regiopolitie Gelderland-Zuid/Hovax.

b) Rechtsgronden die partijen niet wenselijk. Ook mag de rechter de rechtsgronden niet aanvullen met een rechtsgrond die de partij, die door de aanvulling geholpen is, juist niet heeft gewild (HR 15 mei 1998, NJ 1998, 625; Van Rooij/Erven van der Sluijs). In dat geval zou de rechter immers buiten de rechtsgrond van partijen treden (zie o.m. HR 3 januari 1992, NJ 1992, 154; Willems/Sinitex). Het antwoord op de vraag of een partij aanvulling met een andere rechtsgrond heeft gewenst, kan worden gevonden door uitleg van de stellingen van de desbetreffende partij. Een belangrijke aanwijzing daarbij vormt de wijze waarop een partij haar vordering, verzoek of verweer heeft ingevuld.

c) Grenzen rechtstrijd. Ook bij het aanvullen van rechtsgronden moet de rechter blijven binnen de grenzen van de rechtstrijd. Hij mag zich niet baseren op andere feiten en omstandigheden dan die welke partijen aan hun vordering, verzoek of verweer ten grondslag hebben gelegd (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 161 en HR 22 oktober 1993, NJ 1994, 94; Van Schijndel/Pensioenfonds Fysiotherapeuten). Bij aanvulling van rechtsgronden is de rechter niet verplicht met partijen te bespreken zodat zij daarop kunnen reageren. Dit is anders indien de aanvulling leidt tot een verrassingsbeslissing (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 131). Zie in dit verband nader aant. 4.

4. Verrassingsbeslissing. In aant. 7 op art. 19 kwam reeds aan de orde de vraag of de rechter verplicht is een voorgenomen aanvulling van rechtsgronden eerst met partijen te bespreken, alvorens tot de aanvulling over te gaan. Uit art. 19 noch uit enige andere wettelijke bepaling is een zodanige verplichting expliciet af te leiden. Aan de andere kant verzet de wet zich geenszins ertegen dat de rechter eerst een voorgenomen aanvulling met partijen bespreekt. Met name wanneer aanvulling van rechtsgronden zal leiden tot een 'verrassingsuitspraak', gaat de wetsgeschiedenis (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 131) ervan uit dat de rechter partijen in de gelegenheid dient te stellen hun visie te geven en zo nodig hun stellingen aan te passen. De rechter doet er verstandig aan de niet aangevoerde rechtsgronden eerst te bespreken met partijen (vgl. ook HR 30 september 1994, NJ 1995, 45; Van der Hoff/Gebroeders Nouwens). Van een verrassingsuitspraak is slechts sprake indien de rechter partijen niet of onvoldoende hoort over de wezenlijke elementen die ten grondslag liggen aan zijn beslissing en partijen aldus verrast met een beslissing waarmee zij, gelet op het verloop van het processuele debat, geen rekening behoeven te houden (zie o.m. HR 17 oktober 2003, NJ 2004, 39; Lukan/Brokke. Zie ook HR 15 september 2006, NJ 2006, 505 inzake aanvulling rechtsgronden naar buitlands — nieuw Marokkaans — familierecht). Partijen dienen wel bedacht te zijn op ambtshalve toepassing door de rechter van bijvoorbeeld procesrechtelijke regels (zie in het kader van de devolutive werking van appel: HR 12 november 2004, NJ 2005, 24; Gardénier/Trudo) of de mogelijkheid van ambtshalve matiging van een loonvordering (HR 13 september 2002, NJ 2002, 496; Da Silva/Heineken).

5. Rv (oud). Art. 25 stemt inhoudelijk grotendeels overeen met art. 48 (oud).

[Rechtsweigerings]

Artikel 26. De rechter mag niet weigeren te beslissen.

1. Algemeen. In dit artikel is als zodanig neergelegd de verplichting van de rechter om te beslissen. Het heeft geen betrekking op zogeheten welwillendheidsbeslissingen, welke beslissingen de rechter niet geeft krachtens een hem bij de wet toegekende voegdelheid en in de uitvoering van zijn ambt, maar op grond van de wil van partijen en

ter uitvoering van een door hen overeengekomen beding (zie daarover HR 15 juni 1972, NJ 1973, 218). Het betreft een individuele ministerieplicht, tevens opgenomen in art. 13 Wet AB. Art. 17 Grondwet bevat een regeling omtrent de zgn. collectieve ministerieplicht, hierop neerkomend dat collectieve weigering van rechtspraak is verboden. De rechter moet een beslissing nemen indien hij binnen de grenzen van zijn voegdelheid wordt gevraagd om een beslissing. Het verschil met art. 23 is evident. Bij die bepaling ligt het accent op de eis dat de beslissing van de rechter alle geschilpunten betreft en gaat het niet, zoals in art. 26, om de verplichting om te beslissen als zodanig (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 162).

2. Handhaving. a) Klachtenregeling. Handhaving van het in art. 26 neergelegde beginsel kan per 1 januari 2002 via de klachtenregeling, welke regeling krachtens art. 26 Wet RO door het bestuur van elke rechtbank wordt vastgesteld. Deze regeling is gebaseerd op een gemeenschappelijk model klachtenregeling en kan per gerecht op details verschillen. De tekst van de klachtenregelingen is per gerecht te vinden onder Reglementen op www.rechtspraak.nl. **b) Vordering tegen de Staat?** Denkbaar zou zijn dat de Staat op voet van art. 6:162 BW aansprakelijk wordt gesteld wegens onrechtmatige rechtspraak wanneer de rechter weigert te beslissen. De Hoge Raad hanteert tot dusverre op dit punt de strakke regel dat de Staat ter zake van onrechtmatige rechtspleging uit hoofde van onrechtmatige daad slechts aansprakelijk kan worden gehouden, indien bij de voorbereiding van de zaak zo fundamentele rechtsbeginselen zijn veronachtzaamd dat van een eerlijke en onpartijdige behandeling van de zaak niet meer kan worden gesproken (HR 26 februari 1988, NJ 1989, 2; Franklin/Nederlandse Antillen; HR 29 april 1994, NJ 1995, 727; S/Staat der Nederlanden). Weinig aannemelijk is dat een individuele weigering om te beslissen wordt gezien als een zodanige veronachtzaming.

3. Rv (oud). Art. 26 vervangt art. 844-852 (oud). In deze artikelen was een uitvoering en ingewikkelde procesgang opgenomen voor het geval dat een rechter zou weigeren een beslissing te nemen in een hem voorgelegde zaak. Deze bepalingen zijn — vanwege de ingewikkeldheid en het geringe aantal gevallen waarin deze bepalingen met succes in de praktijk zijn toegepast — geschrapt.

[Openbaarheid terechtzitting]

Artikel 27. — 1. De terechtzitting is openbaar. De rechter kan evenwel gehele of gedeeltelijke behandeling met gesloten deuren of slechts met toelating van bepaalde personen bevelen:

- a. in het belang van de openbare orde of de goede zeden,
- b. in het belang van de veiligheid van de Staat,
- c. indien de belangen van minderjarigen of de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van partijen dit eisen, of
- d. indien openbaarheid het belang van een goede rechtspleging ernstig zou schaden.

— 2. Indien iemand op een terechtzitting de orde verstoort, kan de rechter hem laten verwijderen.

1. Algemeen. In navolging van het bepaalde in art. 6 EVRM, art. 12 IVBPR, art. 121 Grondwet en art. 4 Wet RO is in dit artikel als uitgangspunt opgenomen dat de behandeling ter terechtzitting in het openbaar dient te geschieden. Justice must not only be done, it must also be seen to be done (EHRM 17 januari 1970, Serie A, 11, § 31). Het beginsel van openbaarheid van rechtspraak acht de weigerver dermate belangrijk, dat

voor opnemning in afdeling 3 is gekozen, naast art. 121 tweede zin Grondwet en art. 4 Wet RO. *Aspecten van openbaarheid.* De openbaarheid van rechtspraak kent verschillende aspecten. Zo ziet art. 27 op de openbaarheid van de terechtzitting, terwijl art. 28 een bepaling bevat over de openbaarheid van uitspraken. Openbaarheid beschermt de rechtzoekende tegen partijdigheid en willekeur van rechters. Zij bevordert bovendien het vertrouwen in de rechtspraak. Openbaarheid van uitspraken is nuttig voor de rechtseenheid en rechtsontwikkeling. De openbaarheid van zittingen kan onder meer worden gerealiseerd door het toelaten van publiek tijdens de terechtzitting, het maken van verslagen door de schriftelijke pers, radio- en televisie-uitzendingen en het toepassen van internet. In de wet staat niet aangegeven door welk medium de openbaarheid moet worden gerealiseerd. In concrete gevallen moet een afweging worden gemaakt tussen het recht op privacy en het recht op openbaarheid (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 42). Art. 27 geeft de rechter de bevoegdheid om in voorkomende gevallen, ambtshalve dan wel op verzoek van partijen, van de regel van openbare behandeling af te wijken. Slechts in de limitatief in lid 1 aanhef en onder a tot en met d genoemde gevallen (zie aant. 2) kan de rechter bevelen dat de behandeling geheel of gedeeltelijk met gesloten deuren zal plaatsvinden. De beslissing om de deuren te sluiten moet uit de gedingstukken (in de regel zal het dan gaan om het proces-verbaal der terechtzitting) blijken (vgl. HR 31 maart 1989, NJ 1989, 509). Zie ook aant. 4. Behandeling met gesloten deuren heeft onder meer tot doel te voorkomen dat vertrouwelijke gegevens 'op straat komen te liggen'. Omdat de behandeling van de zaak achter gesloten deuren plaatsvindt, kan het tevens aanleiding zijn voor een meer onbevangen en daardoor meer volledige feiten- en waarheidsvinding.

2. Algemene uitzonderingen op het beginsel van openbaarheid (art. 27 lid 1 aanhef en onder a-d). a) **Algemeen.** Art. 27 noemt limitatief vier gronden die de rechter kunnen doen besluiten tot een uitzondering op de openbaarheid van de terechtzitting en dus tot behandeling met gesloten deuren, te weten: (a) de openbare orde of de goede zeden, (b) de staatsveiligheid, (c) de belangen van minderjarigen, en (d) de privacy of het belang van een goede rechtspleging. Deze gronden zijn ontleend aan art. 6 lid 1 EVRM en door de wetgever bewust in algemene bewoordingen geformuleerd. Op deze wijze is het mogelijk deze uitzonderingsgronden in zeer uiteenlopende omstandigheden toe te passen (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 165). De jurisprudentie van het EHRM is mede van belang bij de beoordeling of in het concrete geval sprake is van aanwezigheid van een uitzonderingsgrond. b) **De openbare orde en de goede zeden (lid 1 aanhef en onder a).** Hierbij denke men bijvoorbeeld aan zaken van smaad en laster, waarbij de openbare orde en de goede zeden eraan in de weg staan om de getuigenverhooren in het openbaar te laten plaatsvinden (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 165). c) **De veiligheid van de Staat (lid 1 aanhef en onder b).** Voorstelbaar is dat de veiligheid van de Staat zich onder omstandigheden kan verzetten tegen een openbare behandeling van zaken betreffende aankopen van defensiematerieel, waarbij militaire gegevens een rol kunnen spelen, of ook als het gaat om kwesties waarbij een inlichtingendienst betrokken is (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 165). d) **Minderjarigen of eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van partijen (lid 1 aanhef en onder c).** *Minderjarigen.* In zaken betreffende minderjarigen zal behandeling met gesloten deuren al snel angeewezen kunnen zijn, omdat ter bescherming van minderjarigen, voor wie een verschijning ter terechtzitting reeds snel een zeer belastende ervaring kan zijn, hen besloten behandeling in veel gevallen de voorkeur verdient (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 165). *Eerbiediging levenssfeer.* Bij eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van partijen is van belang dat dit ziet zowel op natuurlijke personen als op rechts-

personen. Bij natuurlijke personen gaat het vooral om medische gegevens, gegevens betreffende de seksuele geaardheid en financiële gegevens. Bij rechtspersonen kan behandeling met gesloten deuren plaatsvinden om te voorkomen dat vertrouwelijke bedrijfsgegevens in de openbaarheid komen (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 163-164). Vgl. in dit verband ook HR 29 maart 1985, NJ 1985, 242; Enka/Dupont, waarin bedrijfsgeheimen (werkwijzen en knowhow) een reden vormden een verzoek tot het houden van een voorlopig getuigenverhoor af te wijzen. Zie ook HR 11 maart 1988, NJ 1988, 747; Sobir/Hollandia-Kloos. Overigens wordt ook elders in de wet bescherming geboden aan de vertrouwelijkheid van bedrijfsgegevens (zie nader aant. 3). e) **Goede rechtspleging (lid 1 aanhef en onder d).** De onder d genoemde grond is weinig concreet omschreven. Men zou hier kunnen denken aan de behandeling van een wrakingsverzoek (art. 39), omdat door openbare behandeling de goede rechtspleging ernstig geschaad zou kunnen worden. Overigens dienen dergelijke verzoeken in beginsel in het openbaar te worden behandeld en dient in elk geval de gemotiveerde beslissing op dergelijke verzoeken in het openbaar te worden uitgesproken. Dat neemt niet weg dat er wellicht omstandigheden kunnen zijn waarin een openbare behandeling van een wrakingsverzoek het belang van een goede rechtspleging ernstig schade zou kunnen doen, bijvoorbeeld in het geval van ernstige beschuldigingen tegen een of meer leden van de rechterlijke macht, welke zo weinig gesubstantieerd zijn dat daartegen niet op eenvoudige wijze verweer kan worden gevoerd. Hetzelfde geldt wanneer een partij een groot aantal wrakingsverzoeken achter elkaar doet, met als kenmerklijk doel om vooral aandacht te trekken voor een door hem in het algemeen veronderstelde partijdigheid van de rechterlijke macht. In zo een geval behoort overigens het buiten behandeling laten van deze verzoeken (zie art. 39) ook tot de mogelijkheden, hoewel dat niet de voorkeur heeft (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 165).

3. Bijzondere uitzonderingen op het beginsel van openbaarheid. Uitzonderingen op het beginsel van openbaarheid van terechtzittingen zijn tevens te vinden in bijzondere wettelijke bepalingen. Zie bijvoorbeeld art. 803 (personen- en familieproccesrecht). De wetgeschiedenis (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 164) wijst in dit verband ook op bepalingen waarin bescherming wordt geboden aan vertrouwelijke bedrijfs-economische en technische informatie, zoals in art. 1001 lid 4 (vorderingen met betrekking tot jaarverslagen of jaarrekeningen), art. 2:353 lid 3 BW (de enquêteprocedure), art. 4 lid 1 Fw (de behandeling van een verzoek tot faillietverklaring, of de eigen aangifte, geschiedt in raakamer) en art. 2:217 lid 2 BW (inlichtingenplicht bestuur en raad van commissarissen). Veel van deze gevallen zijn tevens onder te brengen in één van de algemene uitzonderingsgronden van art. 27 lid 1, maar om te garanderen dat de behandeling in deze gevallen altijd (geheel of gedeeltelijk) met gesloten deuren plaatsvindt, is het in deze artikelen nogmaals uitdrukkelijk opgenomen.

4. Vermelding uitzondering. Ingevolge het bepaalde in art. 4 lid 2, tweede zin Wet RO zal de rechter, indien de behandeling geheel of gedeeltelijk met gesloten deuren plaatsvindt, van de redenen hiervan op het proces-verbaal van de zitting moeten vermelden.

5. Sanctie op schending. Schending van het bepaalde in art. 27 — dus niet-openbaarheid waar openbaarheid verplicht is — wordt bedreigd met nietigheid (art. 4 lid 1 Wet RO). De in strijd met deze regel op de niet-openbare terechtzitting verrichte procesuele handelingen worden door de nietigheid getroffen.

6. Verwijdering van ordeverstoorders (lid 2). Het beginsel van openbaarheid van terechtzitting brengt met zich dat iedereen de terechtzitting mag bijwonen. Art. 27 lid

2 geeft de rechter de bevoegdheid om personen die de orde verstoren te laten verwijderen. Deze bevoegdheid strekt zich uit tot een ieder die op de terechtzitting aanwezig is en die de orde verstoort. Niet alleen publiek, maar ook partijen kunnen worden verwijderd in geval van ordeverstoring. In het laatste geval dient de rechter evenwel in het oog te houden dat hij het in art. 19 neergelegde recht op hoor en wederhoor zoveel als mogelijk eerbiedigt.

7. **Rv (oud).** De tekst van art. 27 lid 1 is ontleend aan art. 18 lid 1 (oud) en art. 429g lid 1 (oud). Art. 27 lid 2 vervangt groendecis art. 23 tot en met art. 28 (oud).

Openbaarheid uitspraak

Artikel 28. — 1. De uitspraak geschiedt in het openbaar.

— 2. Onverminderd de artikelen 231, eerste lid, en 290, derde lid, verstrekt de griffier aan een ieder die dat verlangt afschrift van vonnissen, arresten en beschikkingen, tenzij verstreking naar het oordeel van de griffier ter bescherming van zwaarwegende belangen van anderen, waaronder die van partijen, geheel of gedeeltelijk dient te worden geweigerd. In het laatste geval kan de griffier volstaan met verstreking van een geanonimiseerd afschrift of uittreksel van het vonnis, het arrest of de beschikking.

— 3. Onder vonnissen, arresten en beschikkingen zijn begrepen stukken die aan de uitspraak zijn gehecht. Van andere tot een procesdossier behorende stukken wordt geen afschrift of uittreksel aan derden verstrekt.

— 4. Van vonnissen, arresten en beschikkingen in zaken die met gesloten deuren zijn behandeld, wordt uitsluitend een geanonimiseerd afschrift of uittreksel verstrekt.

— 5. Een verzoek om afschrift als bedoeld in het tweede lid dient te worden gericht tot de griffier van het gerecht dat de uitspraak heeft gedaan. Deze zal bij inwilliging van het verzoek een vergoeding in rekening brengen die wordt vastgesteld overeenkomstig artikel 13, derde lid, van de Wet tarieven in burgerlijke zaken.

— 6. Gedurende twee weken na de dagtekening van een gehele of gedeeltelijke weigering om aan een verzoek om afschrift te voldoen, kan verzoeker daartegen schriftelijk in verzet komen bij de voorzieningenrechter.

— 7. Tegen de beslissing van de voorzieningenrechter staat geen voorziening open.

— 8. Ingevolge artikel 15, tweede lid, van verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad van de Europese Unie van 16 december 2002 betreffende de uitvoering van de mededingingsregels van de artikelen 81 en 82 van het Verdrag (P/EG 2003, L 1) verstrekt de griffier onverwijld een afschrift van vonnissen, arresten en beschikkingen met betrekking tot de toepassing van artikel 81 of 82 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap aan de Commissie van de Europese Gemeenschappen. De verstreking geschiedt, behalve wanneer het arresten of beschikkingen van de Hoge Raad betreft, door tussenkomst van de Raad voor de rechtspraak. Wanneer naar het oordeel van de griffier de bescherming van zwaarwegende belangen van anderen, waaronder die van partijen, daartoe aanleiding geeft, kan de griffier volstaan met de verstreking van een geanonimiseerd afschrift van het vonnis, het arrest of de beschikking.

1. **Algemeen.** Het beginsel van openbaarheid van rechtspraak acht de wetgever dermate belangrijk, dat voor opening in deze afdeling houdende algemene voorschriften

is gekozen, naast art. 121 tweede zin Grondwet en art. 5 Wet R.O. De openbaarheid van rechtspraak kent verschillende aspecten. Zo ziet art. 27 op de openbaarheid van de terechtzitting, terwijl art. 28 een bepaling bevat over de openbaarheid van uitspraken. Het is noodzakelijk dat de uitspraak (i.e. vonnis, arrest of beschikking) in het openbaar geschiedt. Daarnaast is een zeer belangrijk aspect van de openbaarheid van rechtspraak dat de uitspraak beschikbaar is. Naast de hoofdregel van de uitspraak in het openbaar schiedt (lid 1), bevat dit artikel tevens enige voorschriften met betrekking tot verkrijging van een afschrift van uitspraken (lid 2-6).

2. **Openbaarheid uitspraak (lid 1).** De uitspraak zal in het openbaar geschieden. Dit betekent overigens niet dat de uitspraak in zijn geheel moet worden voorgelezen. Doorgaans wordt volstaan met vermelding van het dictum en de mededeling dat uitspraak is gedaan. De uitspraak moet worden geacht ter zitting in zijn geheel te zijn uitgesproken overeenkomstig het aan partijen afgegeven afschrift, ook al is in feite, naar valt aan te nemen met goedvinden van (de rolwaarnemers van) partijen, slechts een gedeelte van het dictum voorgelezen (HR 2 november 1990, NJ 1991, 800; Images/Van Delft, HR 17 september 1993, NJ 1993, 739; Husco/Sanders). Dat de uitspraak niet geheel — inclusief rechtsverwegingen — wordt voorgelezen is niet in strijd met het bevestigend publiek' en met de enkele korte vermelding van de uitkomst van de uitspraak aan deze eis voldaan.

3. **Verstreking afschrift uitspraak c.a. (leden 2-7).** a) **Afschrift aan wie?** Art. 28 lid 2 geeft recht op een — al dan niet geanonimiseerd — afschrift van de rechterlijke uitspraak in civiele zaken. Het geeft tevens weer op welke wijze dit recht kan worden verworven. Het bepaalt in art. 28 dient te worden onderscheiden van de terbeschikkingstelling van de uitspraak aan partijen — en in een verzoekschriftprocedure tevens de verschenen belanghebbenden — bij de procedure. Zie hiervoor art. 231, aant. 1 en art. 290, aant. 4. b) **Afschrift waarvan?** Art. 28 geeft niet alleen recht op een afschrift van de uitspraak maar tevens (in lid 3) recht op afschrift van alle stukken die aan de rechterlijke uitspraak zijn gehecht. Het recht op afschrift betreft de gehele uitspraak, derhalve niet slechts het dictum, maar ook de overwegingen. Bij eventuele stukken die aan de uitspraak zijn gehecht, valt te denken aan de dagvaarding die aan een verstekvonnis — zoals conclusies, akten en memories — die niet aan de uitspraak zijn gehecht, wordt geen afschrift of uittreksel aan derden verstrekt. c) **Geanonimiseerd afschrift.** Wanneer verstreking van een afschrift van de uitspraak naar het oordeel van de griffier in verstreking van een geanonimiseerd afschrift of uittreksel van de uitspraak (lid 2, tweede zin). Dit is tevens het geval wanneer een zaak op de voet van art. 27 met gesloten deuren is behandeld (lid 4). d) **Verhouding art. 28 en art. 838.** Het in dit artikel neergelegde recht op afschrift ziet uitsluitend op uitspraken in civiele zaken. Ook uit art. 838 wordt een recht op inzage en afschrift van stukken afgeleid. Art. 838 heeft een ruimere strekking dan het onderhavige artikel, omdat het zich richt tot griffier en bewaarders van openbare registers en niet beperkt is tot de uitgifte van uitspraken, doch ook ziet op andere stukken dan uitspraken. Omdat art. 838 een ruimere strekking heeft dan art. 28, blijft het vooralsnog gehandhaafd (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 169). Art. 838 blijft van toepassing wanneer partijen afschrift van uitspraken in andere dan civiele zaken (met name strafzaken, zie voor bestuurrechtelijke uitspraken art. 8:79 Awb) en andere stukken dan uitspraken wensen. Wanneer het evenwel gaat om een afschrift van uitspraken in civiele zaken stelt het tweede lid van art. 838 buiten twiifel dat daarvoor de procedure

van art. 28 dient te worden gevolgd. Zie verder art. 838, aant. 5. **e) Verzoek om afschrift.** Het verzoek om afschrift moet worden gericht aan de griffier van het gerecht dat de uitspraak, waarvan afschrift wordt verzocht, heeft gedaan. Hoewel de begrippen 'verzoek' en 'verzoeken' lijken te wijzen op toepasselijkheid van titel 3 betreffende de verzoekschriftprocedure, kan men hier niet altijd blind op varen (zie art. 261, aant. 6 onder c). Vaak — en zo ook in dit geval — wordt met de woorden 'verzoek' en 'verzoeken' veelver bedoeld 'verlangen'. Over de wijze waarop het verzoek in dit geval moet plaatsvinden, bevat de wet geen voorschriften. Denkbaar is dat het verzoek zowel mondeling als schriftelijk kan plaatsvinden. **f) Kosten.** Voor het verstrekken van afschriften en een eventuele anonimisering is een vergoeding verschuldigd door degene die het afschrift van de uitspraak aanvraagt. Het bestaan van het in art. 28 neergelegde recht impliceert niet dat de met de verwezenlijking gemoeide kosten, waaronder die van anonimisering, ten laste moeten komen van het gerecht dat de uitspraak heeft gedaan (zie in het kader van art. 838, HR 29 juni 2001, NJ 2001, 613; Staat der Nederlanden/Stichting WORM). De tarieven zullen op de voet van art. 13 lid 3 Wet tarieven in burgerlijke zaken krachtens algemene maatregel van bestuur worden vastgesteld. **g) Verzet tegen weigering afschrift.** Wanneer de griffie weigert om (geheel of gedeelteilijk) aan het verzoek tot afschrift te voldoen, heeft verzoeker twee weken na dagtekening van de weigering de mogelijkheid om daartegen schriftelijk in verzet te komen bij de voorzitter van de beslissing van de griffier. Tegen de beslissing op het verzet staat geen hogere voorziening open (lid 7).

4. Afschrift aan Europese Commissie (lid 8). **a) Algemeen.** Art. 15 lid 2 van de Verordening (EG) nr. 1/2003 schrijft voor dat alle Lidstaten een afschrift van alle schriftelijke beslissingen van de nationale rechterlijke instanties met betrekking tot de toepassing van de art. 81 en 82 van het EG-Verdrag onverwijld na de betekening van de uitspraak aan partijen aan de Commissie zenden. Met betrekking van de uitspraak aan partijen wordt bedoeld dat het vonnis, het arrest of de beschikking aan partijen is bekendgemaakt (MvT, Kamerstukken II 2003/04, 29 276, nr. 3 p. 14). **b) Verstreking Commissie.** De griffier kan ook besluiten tot de verstreking van een geanonimiseerd afschrift. Dat kan hij doen indien naar zijn oordeel de bescherming van een geanonimiseerd belang van anderen, waaronder die van partijen, daartoe aanleiding geeft. De verstreking van afschriften die onder de Raad voor de Rechtspraak ressorteren, geschiedt der de Raad voor de Rechtspraak. Daarom is in lid 8 opgenomen dat verstreking van afschriften van arresten of beschikkingen van de Hoge Raad geschiedt zonder tussenkomst van de Raad voor de Rechtspraak. **d) Tussenbeslissingen.** Afschriften van tussenbeslissingen, mits niet uitsluitend ter instructie van de zaak gegeven of gegeven, kunnen tegelijk met de einduitspraak worden verzonden. Deze tussenbeslissingen moeten uiteraard wel betrekking hebben op de toepassing van art. 81 en 82 van het EG-Verdrag.

5. Rv (oud) en latere wijzigingen van art. 28. **a) Rv (oud).** Een recht op afschrift van uitspraken werd afgeleid uit art. 838 (oud). Het bestaan van dit recht betrouwe evenwel niet dat de met de verwezenlijking van dit recht gepaard gaande kosten, zoals bij voorbeeld die van anonimisering van de afschriften, ten laste moeten komen van het gerecht dat de uitspraak heeft gedaan (HR 29 juni 2001, NJ 2001, 613; Staat der Nederlanden/Stichting WORM). Een algemene bepaling zoals thans in art. 28 neergelegd bevatte het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering niet. Voor verzoekschriftprocedures was het recht neergelegd in art. 429f (oud). **b) Latere wijzigin-**

gen van art. 28. De procedure inzake verstreking van afschriften van vonnissen, arresten of beschikkingen, zoals neergelegd in lid 8, vindt haar grondslag in art. 15 lid 2 Verordening (EG) nr. 1/2003, die per 1 mei 2004 van toepassing is geworden. De daarop me verband houdende wijzigingen van art. 28 zijn ingevoerd door de Wet modernisering EG-meddelingsrecht (Wet van 30 juni 2004, Stb. 345), die op 1 augustus 2004 in werking is getreden.

[Mededelingsverbod]

Artikel 29. — 1. Het is aan partijen verboden aan derden mededelingen te doen omtrent:

a. het verhandelde op een terechtzitting met gesloten deuren of een terechtzitting waarbij slechts bepaalde personen zijn toegelaten;

b. andere gegevens uit een procedure, indien de rechter zulks heeft bepaald.

— 2. De rechter kan het verbod, bedoeld in het eerste lid, op verzoek van een der partijen geheel of gedeelteilijk opheffen.

1. Algemeen. Art. 29 beoogt te voorkomen dat partijen — en eventuele derden — mededeling doen van bepaalde vertrouwelijke gegevens. Van partijen wordt verwacht dat zij een grotere bijdrage leveren in het kader van de feitenaanlevering en de waarheidsvinding (zie titel 1, afdeling 3, met name art. 21 en art. 22, en voorts titel 2, afdeling 4, art. 111, lid 3, art. 121, lid 4 en art. 128, lid 5). Deze verruimde 'bijdrageplicht' kan voor partijen evenwel grote bezwaren opleveren wanneer het gaat om vertrouwelijke gegevens. Wanneer de vertrouwelijkheid van bepaalde gegevens in een procedure niet kan worden gewaarborgd, kan dat strijdig zijn met het bepaalde in art. 8 EVRM (EHRM 25 februari 1997, NJ 1999, 516; Z/Finland). In verscheidene artikelen wordt rekening gehouden met de mogelijkheid dat voor partijen (en eventueel derden) grote bezwaren kunnen kleven aan deze verruimde plichten. Zo valt te wijzen op art. 27, waarbij de behandeling op de in lid 1 genoemde gronden geheel of gedeelteilijk met gelijktijdigheid van bepaalde gegevens voldaan. Zie voorts art. 28, aant. 3. De vertrouwelijkheid van bepaalde gegevens dient evenwel niet alleen tijdens de behandeling van de zaak te worden gewaarborgd, doch ook na afloop daarvan. Daarvoor geeft dit artikel een voorzetting. Openbaarheid van rechtspraak blijft ook hier hoofdregel. Een uitzondering daarop — derhalve: vertrouwelijkheid — is steeds het gevolg van een rechterlijke beslissing: sluiting van de deuren, beperking van de toegang tot de terechtzitting dan wel een uitdrukkelijke vertrouwensverklaring (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 172).

2. Inhoud mededelingsverbod. **a) Algemeen.** Het mededelingsverbod ziet zowel op gegevens die in de (dagvaardings- of verzoekschrift)procedure naar voren zijn gekomen als op gegevens die niet in de procedure naar voren zijn gekomen, doch die wel zijn opgenomen in de processtukken. Omdat partijen niet hoeven te vrezen dat bepaalde vertrouwelijke gegevens in de openbaarheid komen, kunnen zij ter terechtzitting meer wordt tevens een meer onbevangen en daardoor meer vruchtbare waarheidsvinding gediend (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 171-172). **b) Sluiting deuren en beperking toegang (lid 1 aanhet en onder a).** Het mededelingsverbod ziet in de eerste plaats op de gegevens die op een terechtzitting met gesloten deuren of met toelating van bepaalde personen naar voren zijn gekomen (lid 1 onder a). De argumenten die etroo leidden dat de zitting met gesloten deuren moest plaatsvinden, nopen tevens etroo dat de tijdens deze zitting naar voren gekomen gegevens ook niet in de openbaarheid mo-

gen komen. **c) Uitdrukkelijke vertrouwensverklaring (lid 1 aanhef en onder b).** Gegevens die wel in de processtukken zijn opgenomen, doch die niet op een zitting naar voren zijn gekomen of gegevens die op een rechterlijk bevel ingevolge art. 22 worden overgelegd kunnen in dit verband tevens van belang zijn. Ook daarvan moet de vertrouwelijkheid gewaarborgd kunnen worden. Daartoe biedt art. 29 lid 1 aanhef en onder b de mogelijkheid. De partij die belang heeft bij een geheimhouding kan aan de rechter vragen om een mededelingsverbod op te leggen (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 171).

3. Strafbare feiten. a) Algemeen. De vrees voor het openbaar worden van strafbare feiten is geen grond om de behandeling op de voet van art. 27 met gesloten deuren te bevelen. De rechter zal geen geheimhouding van deze feiten hoeven te bevelen. Evenmin zal het voor de rechter aanleiding zijn om het verzoek tot opheffing van de geheimhoudingsplicht af te wijzen. Zie over de mogelijkheid tot opheffing van het mededelingsverbod, aant. 6. **b) Verschoningsrecht.** Indien gevreesd wordt dat strafbare feiten als gevolg van een getuigenverhoor in de openbaarheid komen, is het raadzaam gebruik te maken van het verschoningsrecht dat is neergelegd in art. 165, lid 2 en lid 3. Het recht om te zwijgen prevaleert dan boven het belang van de waarheidsvinding (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 173). **c) Aangifte door de rechter?** Art. 29 laat onverlet de verplichting van de rechter om in bepaalde gevallen (art. 160 en 161 Sv) zelf aangifte te doen van ter zitting gebleken strafbare feiten. Overigens geldt dat het een rechter niet vrijstaat aangifte te doen in geval hem in het kader van een mondelinge behandeling op een openbare terechtzitting door de partijen of een van de partijen gegevens worden medegedeeld waaruit kan worden afgeleid dat partijen of één van de partijen zich aan het plegen van een of meer strafbare feiten hebben of heeft schuldig gemaakt waartoe de rechter niet een plicht tot aangifte bestaat (HR 30 maart 1998, NJ 1998, 554). Zie over de aangifteplicht van de rechter voorts NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 173, alsmede de Brief van de Minister van Justitie van 23 februari 2001, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 611.

4. Verbod aan partijen. a) Algemeen. Dit artikel richt zich alleen tot de partijen. **b) Het begrip partij.** Het begrip 'partij' moet ruim worden opgevat. Behalve eiser en gedaagde en eventuele derden-partijen in een dagvaardingsprocedure, zijn daaronder ook begrepen verzoeker en belanghebbenden in een verzoekschriftprocedure (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 17). Aangezien het in art. 290 lid 1 gegeven recht op inzage en afschrift van alle processtukken en processen-verbaal in de verzoekschriftprocedure geldt voor iedere belanghebbende — derhalve zowel verschenen als niet-verschenen belanghebbenden — is aannemelijk dat een eventueel mededelingsverbod met betrekking tot bepaalde gegevens op zowel verschenen als niet-verschenen belanghebbenden ziet. **c) Derden niet partij.** De wet bevat geen voorziening omtrent een mededelingsverbod aan eventuele derden die wel bij de zitting aanwezig zijn, maar geen partij zijn, zoals getuigen of deskundigen (vgl. lid 1 aanhef en onder a slot). Denkbaar is dat het mededelingsverbod op grond van lid 1 onder a of onder b ook geldt voor hen. Daarbij is wel van belang dat de rechter het verbod ook uitdrukkelijk tot hen richt, omdat het onderhavige artikel niet op hen ziet.

5. Dwangsom. De verplichting tot geheimhouding op de voet van art. 29 kan worden versterkt met een dwangsom (vgl. MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 154). De rechter kan een dwangsom niet ambtshalve, doch slechts op vordering van een partij opleggen (blijkens art. 611a lid 1). De partij die om geheimhouding verzoekt, zal bij dit verzoek tevens om oplegging van een dwangsom moeten vragen.

6. Mogelijkheid tot opheffing mededelingsverbod (lid 2). a) Algemeen. Het kan voorkomen dat één van de partijen in de procedure de gegevens, waaromtrent op de voet van lid 1 een mededelingsverbod bestaat, nodig heeft in een andere procedure. Het belang van de waarheidsvinding in die andere procedure moet dan worden afgewogen tegen de bescherming van vertrouwelijke gegevens. De rechter moet deze belangafweging maken en kan op grond van lid 2 het mededelingsverbod geheel of gedeeltelijk opheffen (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 174). **b) Op verzoek.** Het verzoek dient gericht te worden aan de rechter (of het gerecht) die het mededelingsverbod heeft opgelegd. Het verzoek kan worden gedaan zowel tijdens als na de procedure waarin het mededelingsverbod is opgelegd. Vindt het plaats na afloop van de desbetreffende procedure, dan dient het bij apart verzoek te worden gedaan. Dit lijkt te wijzen op toepasselbaarheid van titel 3 betreffende de verzoekschriftprocedure. De beslissing omtrent de opheffing van de geheimhoudingsverplichting is dan een beschikking, waartegen op de voet van art. 358 hoger beroep openstaat. Veeleer lijkt aannemelijk dat de wetgever het oog heeft op de — informelere — procedure op verlangen. Het zal in het algemeen voor de hand liggen dat de behandeling van het verzoek tot opheffing zoveel mogelijk geschiedt door dezelfde rechterlijke persoon of personen die betrokken waren bij de oplegging van de vertrouwelijkheid (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 174).

7. Sanctie op schending mededelingsverbod. Schending van het mededelingsverbod is strafbaar op de voet van art. 272 Sr. Schending van een geheimhoudingsplicht wordt volgens het tweede lid van dat artikel slechts vervolgd op klacht van degene ten behoeve van wie het mededelingsverbod is opgelegd. Indien het verbod was versterkt met een dwangsom (zie aant. 5), zal de overtreder tevens dwangsommen verbeuren.

8. Rv (oud). In het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering was geen bepaling in algemene zin omtrent het mededelingsverbod opgenomen.

[Motiveringsplicht]

Artikel 30. Vonnissen, arresten en beschikkingen houden de gronden in waarop zij rusten, tenzij uit de wet anders voortvloeit.

1. Algemeen. De rechter dient zijn uitspraken — vonnissen, arresten en beschikkingen — te motiveren. Op deze wijze kan hij zichzelf en de buitenwereld rekenschap geven van de juistheid van zijn beslissing. De in art. 30 neergelegde algemene motiveringsplicht komt specifiek terug voor de dagvaardingsprocedure in art. 230 lid 1 aanhef en onder e. Voor de verzoekschriftprocedure zijn gewezen op art. 287 lid 1. De motiveringsplicht van art. 30 geldt voor alle uitspraken, dus voor zowel tussen- en einduitspraken als deeltuitspraken. Elke rechterlijke beslissing moet zodanig worden gemotiveerd dat zij voldoende inzicht geeft in de daaraan ten grondslag liggende gedachtegang om de beslissing zowel voor partijen als voor derden — in geval van openstaan van hogere voorzieningen: de hogere rechter daaronder begrepen — controleerbaar en aanvaardbaar te maken (HR 4 juni 1993, NJ 1993, 659; Vredo/Veenhuis). De motivering verklaart de beslissing in het dictum. Het dictum vloeit als het goed is logischerwijs uit de motivering voort. Bij zijn motivering mag de rechter essentiële stellingen niet onbesproken laten (zie o.m. HR 17 december 2004, NJ 2005, 271; AmptuIL/Wegelaar).

2. Uitzonderingen. Verlichting. Uitzonderingen op de motiveringsplicht moeten blijkens het slot van art. 30 uitdrukkelijk uit de wet voortvloeien. Een uitzondering is te vinden in art. 81 Wet RO. Is de Hoge Raad van mening dat een aangevoerde klacht niet kan leiden tot cassatie en niet noopt tot beantwoording van rechtsvragen in het be-

lang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling, dan kan hij zich bij de motivering beperken tot dit oordeel. Een andere uitzondering is te vinden in art. 230 lid 2. Wanneer de rechter een verstekvonnis uitspreekt, kan hij volstaan met een verwijzing naar een door de griffier gewaarmerkt afschrift van het exploit van dagvaarding waarop het vonnis wordt gesteld of waaraan het vonnis wordt gehecht. Zie art. 230, aant. 4. Voorts valt te wijzen op de 'toestemming achteraf' tot appel tegen een tussenvonnis op de voet van HR 23 januari 2004, NJ 2005, 510; Ponteeen/Stratex, welke beslissing niet behoeft te worden gemotiveerd. Evenmin behoeft een rechter zuiver juridische beslissingen te motiveren. *Verzwaaring*. In sommige gevallen geldt een verzwaarde motiveringsplicht. Te noemen valt de afwijzing van een verzoek om pleidooi. De rechter zal zijn redenen voor de afwijzing uitdrukkelijk moeten vermelden en zijn beslissing daaromtrent deugdelijk moeten motiveren (HR 3 oktober 2003, NJ 2004, 3; Njenhuis/COA). Hetzelfde geldt in geval de rechter bij de beoordeling van het medisch handelen van een arts tot een ander oordeel komt dan de tuchtrechter. De rechter dient zijn oordeel zodanig te motiveren dat dit ook in het licht van de beoordeling door de tuchtrechter voldoende begrijpelijk is. Daarbij valt in het bijzonder te denken aan een motivering met behulp van verklaringen van een of meer, zo nodig door de rechter te benoemen, deskundigen (HR 12 juli 2002, NJ 2003, 151).

3. Rv (oud). Art. 30 stemt inhoudelijk grotendeels overeen met het bepaalde in art. 59 lid 1 sub 31 (oud) en art. 429k lid 3 (oud). Uit art. 429k lid 3 (oud) werd tevens afgeleid dat voor tussenbeschikkingen geen motiveringseis geldt. Deze regel is in het huidige recht niet overgenomen (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 173).

[**Verbetering kennelijke fout; procedure; verstreking afschriften; uitsluiting hogere voorzieningen**]

Artikel 31. — 1. De rechter verbetert te allen tijde op verzoek van een partij of ambtshalve in zijn vonnis, arrest of beschikking een kennelijke rekenfout, schrijffout of andere kennelijke fout die zich voor eenvoudig herstel leent. De rechter gaat niet tot de verbetering over dan na partijen in de gelegenheid te hebben gesteld zich daarover uit te laten.

— 2. De verbetering wordt op een door de rechter nader te bepalen dag uitgesproken en wordt met vermelding van deze dag en van de naleving van de tweede volzin van het eerste lid op de minuut van het vonnis, het arrest of de beschikking gesteld.

— 3. Van de verbeterde minuut verstrekt de griffier op de dag van de uitspraak aan de in de oorspronkelijke procedure verschenen partijen een afschrift, zo nodig opgemaakt in executoriale vorm. Een eerder verstrekt afschrift opgemaakt in executoriale vorm verliest hierdoor zijn kracht. De partij die in het bezit is van een afschrift als bedoeld in de vorige zin, geeft dit af aan de griffier. Was de executie reeds aangevangen, dan kan deze met inachtneming van de verbetering worden voortgezet op grond van een na de verbetering afgegeven afschrift opgemaakt in executoriale vorm.

— 4. Tegen de verbetering of de weigering daarvan staat geen voorziening open.

1. Algemeen. Het ontbreken van een bepaling betreffende verbetering van voor ieder kenbare, eenvoudig te herstellen fouten in vonnissen, arresten of beschikkingen dwong onder het oude burgerlijk procesrecht partijen tot het — indien mogelijk — instellen van hoger beroep of beroep in cassatie. Sinds HR 29 april 1994, NJ 1994, 497;

Bodair/Meijboom geldt dat voor verbetering van een kennelijke, voor partijen kenbare en voor eenvoudig herstel vatbare fouten niet de aanwending van een rechtsmiddel nodig is. Een zodanige verbetering kan plaatsvinden op verzoek van partijen of ambtshalve door de rechter die het desbetreffende vonnis of arrest gewezen heeft, dan wel de desbetreffende beschikking gegeven heeft. Deze in de jurisprudentie ontwikkelde regel is thans in algemene zin in art. 31 neergelegd. Zie voor de — wat beperktere (want alleen van schrijff- en rekenfouten) — mogelijkheid tot verbetering van arbitrale uitspraken, art. 1060, aant. 1.

2. Toepassing art. 31 verplicht voor verbetering? Deze bepaling heeft, evenals art. 32, de strekking op vrij eenvoudige wijze een kennelijke fout in het vonnis, arrest of de beschikking te herstellen. Indien een partij ten tijde van de ontdekking van de fout reeds van plan was een rechtsmiddel in te stellen (of dit reeds heeft gedaan), zal in het algemeen weinig behoefte zijn om de verbetering op de voet van art. 31 te bewerktstellen. Het is aan partijen overgelaten een keuze te maken tussen hetzij toepassing van art. 31 hetzij een verbetering bij aanwending van het rechtsmiddel aan de orde te laten komen. Evenwel is het ook mogelijk om als de zaak na aanwending van een rechtsmiddel in behandeling is bij een hogere rechter op de voet van dit artikel om verbetering te verzoeken (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 175). In dit geval dient de lagere rechter terughoudendheid te betrachten met het aanbrengen van verbeteringen. Een andere vraag in dit verband is of de mogelijkheid van verbetering op de voet van art. 31 in de weg staat aan het aanwenden van een rechtsmiddel dat alleen gericht is op het ongedaan maken van de kennelijke fout in de uitspraak. De Hoge Raad lijkt hierop te duiden in o.n. HR 8 juni 2001, NJ 2001, 432; Interfood/Lyclama en HR 27 juni 2003, JOL 2003, 353, waar hij de kennelijke verschrijving in het arrest van het hof verbeterd 'inleest' en het cassatieberoep verwerpt.

3. Welke fouten lenen zich voor verbetering? a) Algemeen. Blijkens de beoogingen van lid 1 moet het gaan om kennelijke fouten die zich lenen voor eenvoudig herstel. Van belang is dat voor partijen en derden direct duidelijk dient te zijn, dat van een vergissing sprake is (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 175). Een inhoudelijk verkeerde beoordeling omtrent een geschilpunt leent zich niet voor herstel op basis van dit artikel. Indien het dictum niet aansluit op de overwegingen in de uitspraak, kan dat een aanwijzing zijn voor de aanwezigheid van een kennelijke fout (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 175). **b) Kennelijke rekenfout.** Er is geen sprake van een kennelijke rekenfout (noch van een andere kennelijke fout in de zin van deze bepaling) als de rechter in het dictum verzuimt aan te geven of de veroordeling tot betaling een bruto dan wel een netto bedrag omvat (HR 17 december 1999, NJ 2000, 171; Thuiszorg/Plum).

c) Kennelijke schrijffout. Een kennelijke schrijffout doet zich voor indien de rechter abusievelijk de namen van partijen door elkaar haalt (HR 29 april 1994, NJ 1995, 497; Bodair/Meijboom; HR 22 oktober 1999, NJ 1999, 799; Kakkenberg/Kakkenberg). Van een kennelijke verschrijving is tevens sprake indien de rechter in het dictum abusievelijk een cijfer toevoegt aan de te betalen schadevergoeding. Zie verder de kennelijke schrijffouten in HR 26 september 2003, NJ 2004, 460; Regiopolitie Gelderland-Zuid/Hovax, hersteld in HR 13 februari 2004, NJ 2004, 461. **d) Andere kennelijke fout.** Bij 'andere kennelijke fouten' denke men bijvoorbeeld aan het geval waarbij de rechter in het lichaam van de beslissing (i.e. de rechtsoverwegingen) overweegt dat de vordering voor toewijzing vatbaar is, terwijl in het dictum de vordering wordt afgewezen. Ook hier (zie ook deze aant. onder a) moet als criterium worden gehanteerd dat voor partijen en derden direct duidelijk is dat van een vergissing sprake is. Vgl. ook HR 17 december 1999, NJ 2000, 171; Thuiszorg/Plum. HR 13 februari 2004, NJ 2004,

459, JBP-1 2005/6; ABN Amro/Zanders heeft de reikwijdte van art. 31 uitgebreid. Volgens de Hoge Raad valt onder een 'andere kennelijke fout' ook een afwijking tussen de in raadkamer vastgestelde tekst en de tekst die uiteindelijk in het arrest is opgenomen. Voor de hand liggend is dit overigens niet, aangezien de desbetreffende fout niet voor partijen kenbaar is omdat alles zich afspeelt in de boezem van het rechtscollege, en dus onder het geheim van de raadkamer valt. Partijen en derden kunnen nooit bepalen of een vastlegging in de openbaar uitgesproken tekst afwijkt van wat in raadkamer is beslist.

4. Procedure. a) Termijn. De mogelijkheid tot verbetering bestaat 'te allen tijde'. Het is ook mogelijk nadat reeds een rechtsmiddel is ingesteld. Zelfs indien het vonnis of arrest in kracht van gewijsde is gegaan of tegen een beschikking geen rechtsmiddelen meer openstaan, is verbetering nog toegestaan. De wetgever heeft uitdrukkelijk ervan afgezien om een termijn op te nemen, waarbinnen verbetering moet worden verzocht (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 179). **b) Op verzoek van partijen.** Hoewel de begrippen 'verzoek' en 'verzoeken' lijken te wijzen op toepasselijkheid van titel 3 betreffende de verzoekschriftprocedure, kan men hier niet altijd blind op varen (zie art. 261, aant. 6c). Vaak — en zo ook in dit geval — wordt met de woorden 'verzoek' en 'verzoeken' veel eerder bedoeld 'verlangen'. Over de wijze waarop het verzoek i.c. moet plaatsvinden, bevat de wet geen voorschriften. Voor de hand ligt om aan te nemen dat in de praktijk het verzoek geschiedt bij brief. Ook is — in ieder geval in theorie — een telefonisch verzoek tot verbetering mogelijk, hoewel niet erg praktisch. In dagvaardingsprocedures is het bijklens de wetsgeschiedenis (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 175) tevens mogelijk dat de partij die belang heeft bij de verbetering de zaak weer op de rol plaatst en bij akte verbetering verzoekt. Betwijfeld kan worden of terugplaatsing op de rol wel tot de mogelijkheden behoort indien reeds eindvonnis is gewezen en de zaak mitsdien van de rol af is. **c) Ambtshalve.** De rechter kan ook ambtshalve tot verbetering overgaan. In dagvaardingsprocedures is het niet noodzakelijk dat de rechter de zaak naar de rol verwijst om partijen te horen omtrent de verbetering. Hij kan partijen ook op andere wijze in de gelegenheid stellen zich over de verbetering uit te laten. **d) Bevoegde rechter.** De rechter die de desbetreffende uitspraak heeft gedaan, is bevoegd om op verzoek of ambtshalve tot de verbetering over te gaan. Dit wordt tamelijk strikt uitgelegd. Indien de meervoudige kamer de uitspraak heeft gedaan, dient de verbetering ook door deze kamer te geschieden. Verbetering door de enkelvoudige kamer is dan niet toegestaan (HR 17 december 1999, NJ 2000, 171; Thuiszorg/Plum). **e) Uitlaten partijen over verbetering (lid 1, tweede zin).** Na een verzoek tot verbetering of een voornemen tot ambtshalve verbetering, moeten partijen eerst in de gelegenheid worden gesteld zich uit te laten over de mogelijke verbetering. Voor deze uitlating is een mondelings hoorzitting niet noodzakelijk. Partijen zal veelal gelegenheid worden geboden zich schriftelijk uit te laten over de voorgenomen verbetering. Betreft het partijen in cassatie, dan ligt in de rede om aan te nemen dat ook het Parket bij de Hoge Raad in de gelegenheid wordt gesteld zich uit te laten. Nadat partijen zich aldus hebben uitgelaten of hebben aangegeven dat zij zich niet wensen uit te laten, bepaalt de rechter een dag voor uitspraak van de verbetering. Hiervan moet, blijkens het bepaalde in lid 2, tevens melding worden gemaakt bij de verbetering. Wanneer partijen geen gelegenheid is geboden zich uit te laten over de verbetering, vormt dit een grond voor doorbreking van het verbod op hogere voorzieningen (zie aant. 8). **f) Uitspraak verbetering (lid 2).** Indien de rechter constateert dat inderdaad van een fout als bedoeld in dit artikel sprake is, dan is hij verplicht de verbetering uit te spreken. De uitspraak van de verbetering geschiedt in het openbaar (vgl. art. 28, lid 1). De verbetering — met aanvullende vermelding omtrent het voldaan hebben aan lid 1 tweede zin — wordt op de

minuut gesteld. Op deze wijze kan geen misverstand bestaan over de vraag hoe de desbetreffende rechterlijke beslissing luidt (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 179).

5. Gevolgen verbetering (lid 3, tweede zin). Als gevolg van de verbetering verliest de grosse, die de fout bevat, haar kracht. Om te voorkomen dat de 'foute' grosse naast de verbeterde grosse in omloop blijft, bepaalt de laatste volzin van lid 3 dat een eerdere versie van de grosse bij afgifte van een nieuwe grosse moet worden afgegeven aan de griffier. Dit is evenwel geen voorwaarde voor afgifte van de nieuwe grosse omdat de partij die om verbetering verzoekt niet altijd of niet meer (in het geval de tenuitvoerlegging reeds is gestart) beschikt over een grosse. Een compleet sluitend systeem om te voorkomen dat verschillende grossen rouleren, kent de wet niet.

6. Tenuitvoerlegging (verbeterde) uitspraak (lid 3, vierde zin). Lid 3 beoogt te voorkomen dat reeds verrichte executiehandelingen die niet samenhangen met de verbetering hun geldigheid verliezen na een verbetering van een vonnis, arrest of beschikking. De oorspronkelijke grosse verliest haar kracht door de verbetering en wel op het moment dat een verbeterde grosse wordt verstrekt aan partijen. Een eenmaal aangevane executie kan worden voortgezet met inachtneming van de verbetering. Wanneer de rechter bijvoorbeeld abusievelijk 100 000 euro had toegekend en dit is nadien als gevolg van verbetering verlaagd tot 10 000 euro, dan moet de executie worden beperkt tot het lagere bedrag (NvW 1, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 180).

7. Termijn voor beroep tegen (verbeterde) uitspraak. Van het instellen van rechtsmiddelen tegen de verbeterde uitspraak dient goed te worden onderscheiden de mogelijkheid van hogere voorzieningen tegen de verbetering als zodanig. Tegen de verbetering zijn in beginsel geen hogere voorzieningen toegelaten (zie aant. 8). Tegen de verbeterde uitspraak zijn op dezelfde voet rechtsmiddelen toegelaten als tegen de uitspraak zelf openstonden. Voor de bepaling van de termijn waarbinnen rechtsmiddelen tegen de verbeterde uitspraak moeten worden ingesteld is nog steeds bepalend de dag waarop het oorspronkelijke — niet verbeterde — vonnis of arrest gewezen is of de dag waarop de oorspronkelijke beschikking gegeven is. Aangezien het gaat om verbetering van een kennelijke fout hebben beide partijen met de mogelijkheid van verbetering rekening kunnen houden. Om deze reden heeft de wetgever ervan afgezien om een nieuwe termijn na de dag der verbetering te laten beginnen (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 175; HR 14 juli 2006, NJ 2006, 601; Staat/Princeville Beheer).

8. Uitsluiting hogere voorzieningen (lid 4). Tegen een verbetering of weigering daarvan staat, ingevolge het bepaalde in lid 4, geen hogere voorziening open. De regels met betrekking tot doorbreking van het appelverbod zijn evenwel ook hierop van toepassing (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 176 met verwijzing naar HR 15 mei 1998, NJ 1999, 672; Zevenbergen/Interpolis). Dit betekent dat tegen een verbetering of weigering daarvan desondanks een rechtsmiddel openstaat indien de rechter de desbetreffende regel of wetsbepaling ten onrechte heeft toegepast (bijv. door verbetering van het vonnis, arrest of de beschikking buiten de gevallen van kennelijke fouten die zich lenen voor eenvoudig herstel, HR 15 mei 1998, NJ 1999, 672; Zevenbergen/Interpolis) of ten onrechte buiten toepassing heeft gelaten (bijv. door verbetering te weigeren met het argument dat partijen hiervoor in hoger beroep moeten gaan) dan wel bij de behandeling van de zaak essentiële vormen heeft verzuimd (bijv. indien — een van de — partijen niet in de gelegenheid is of zijn gesteld zich over de verbetering uit te laten, HR 17 december 1999, NJ 2000, 171; Thuiszorg/Plum). Kortom: wordt niet gesklaagd over een essentieel verzuim, dan volgt niet ontvankelijkheid (HR 3 januari 2003, NJ 2003, 659). Soms bestaat onduidelijkheid over de vraag of in concreto sprake is van een verbetering

(geen hogere voorziening) dan wel een aanvulling (wel hogere voorziening). Het staat een rechter in hoger beroep vrij een onjuiste kwalificatie van een beslissing van de lagere rechter te wijzigen en een beslissing door de lagere rechter aangeduid als verbetering op de voet van art. 31 aan te merken als een aanvulling op de voet van art. 32 (HR 13 juli 2007, RvdW 2007, 686).

9. Rv (oud). Het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering bevatte geen mogelijkheden tot verbetering van (overheids)rechterlijke uitspraken. Verbetering was mogelijk op grond van jurisprudentie (HR 29 april 1994, NJ 1994, 497; Bodair/Meijboom; HR 17 december 1999, NJ 2000, 171; Thuiszorg/Plum).

[Aanvulling]

Artikel 32. — 1. De rechter vult te allen tijde op verzoek van een partij zijn vonnis, arrest of beschikking aan indien hij heeft verzuimd te beslissen over een onderdeel van het gevorderde of verzochte. De rechter gaat niet tot de aanvulling over dan na partijen in de gelegenheid te hebben gesteld zich daarover uit te laten.

— 2. Artikel 31, tweede en derde lid, is van overeenkomstige toepassing.

— 3. Tegen de weigering van de aanvulling staat geen voorziening open.

1. Algemeen. Art. 32 betreffende aanvulling van vonnissen, arresten en beschikkingen vormt het sluitstuk van het in art. 23 neergelegde recht van partijen op een beslissing op alle onderdelen van hun vordering of verzoek. Indien de rechter heeft verzuimd te beslissen op een onderdeel van het gevorderde of verzochte, kan de aanlegger tevens ervoor kiezen voor dat onderdeel een nieuwe procedure te beginnen, aangezien — wegens het gebrek aan een beslissing op dat onderdeel — dat onderdeel ook niet in kracht van gewijsde kan gaan (art. 236). Een eventueel in de tussentijd 'verstreken' verjaaringstermijn kan op de voet van art. 3:316 lid 2 BW alsnog worden gestuit, door het instellen van een nieuwe eis. Is een vervallertijd verstreken, dan rest slechts de mogelijkheid van art. 32. Zie voor de mogelijkheid tot aanvulling van arbitrale uitspraken, art. 1061, aant. 1.

2. Toepassing art. 32 verplicht voor aanvulling? Deze bepaling heeft, evenals art. 31, de strekking op vrij eenvoudige wijze een omissie in vonnis, arrest of beschikking te herstellen. Indien een partij ten tijde van de ontdekking van de omissie reeds van plan was een rechtsmiddel in te stellen (of dit reeds heeft gedaan), zal in het algemeen weinig behoefte zijn om aanvulling op de voet van art. 32 te bewerkstelligen. Het is aan partijen overgelaten om een keuze te maken tussen hetzij toepassing van art. 32 hetzij een aanvulling bij aanwending van het rechtsmiddel aan de orde te laten komen. Evenwel is het ook mogelijk om als de zaak na aanwending van een rechtsmiddel inmiddels in behandeling is bij een hogere rechter op de voet van dit artikel om aanvulling te verzoeken (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 175). In dit geval dient de lagere rechter terughoudendheid te betrachten met het aanvullen van de uitspraak.

3. In welke gevallen vindt aanvulling plaats? a) Verhouding met art. 23. Voor het antwoord op de vraag in welke gevallen de aanvulling zal plaatsvinden, is het bepalend in art. 23 van belang. De rechter moet beslissen over al hetgeen partijen hebben gevorderd of verzocht. Van belang is derhalve de wijze waarop partijen hun vordering resp. verzoek hebben ingekleed en of in de loop van de procedure nog een eiswijziging of een wijziging van het verzoek is ingediend en toegestaan (art. 129-130 resp. art. 283). Aanvulling zal mogelijk zijn indien de rechter bijvoorbeeld een schadepost als onderdeel

van de hoofdvordering over het hoofd heeft gezien, of indien de rechter vergeet een gevorderde of verzochte kostenveroordeling uit te spreken. Zie voor een andere mogelijkheid art. 73, aant. 3, indien de rechter bij een onbevoegdverklaring vergeet te verwijzen naar een andere rechter. **b) Het meer of anders gevorderde.** In veel vonnissen, arresten of beschikkingen wijst de rechter in het dictum af 'het meer of anders gevorderde'. Dit sluit een eventueel verzoek tot aanvulling op de voet van art. 32 uit, aangezien de rechter aldan over alle onderdelen van het gevorderde of verzochte een beslissing heeft genomen. Voor partijen bestaat in dit geval slechts de mogelijkheid van aanwending van een rechtsmiddel. Indien de rechter in de rechtsoverwegingen geen beslissing neemt omtrent een deel van het gevorderde of verzochte en in het dictum dit deel afwijst via de sacrale zin 'wijst af het meer of anders gevorderde', dan ontbeert de uitspraak een deugdelijke motivering. Dit vormt grond om — indien mogelijk — een rechtsmiddel aan te wenden.

4. Procedure. a) Algemeen. Op de aanvullingsprocedure zijn, zo blijkt uit de schakelbepaling van lid 2, de leden 2 en 3 van art. 31 van overeenkomstige toepassing. **b) Termijn.** De mogelijkheid tot aanvulling bestaat 'te allen tijde'. Het verzoeken van aanvulling is ook mogelijk nadat reeds een rechtsmiddel is ingesteld. Zelfs indien het vonnis of arrest reeds in kracht van gewijsde is gegaan of tegen een beschikking geen rechtsmiddelen meer openstaan, is aanvulling nog toegestaan. De wetgever heeft uitdrukkelijk ervan afgezien om een termijn op te nemen, waarbinnen aanvulling moet worden verzocht (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 179). **c) Op verzoek van partijen.** Hoewel de begrippen 'verzoek' en 'verzoeken' lijken te wijzen op toepasselijkheid van titel 3 betreffende de verzoekschriftprocedure, kan men hier niet altijd blind op varen (zie art. 261, aant. 6c). Vaak — en zo ook in dit geval — wordt met de woorden 'verzoek' en 'verzoeken' veeleer bedoeld 'verlangen'. Over de wijze waarop het verzoek i.c. moet plaatsvinden, bevat de wet geen voorschriften. Voor de hand ligt om aan te nemen dat in de praktijk het verzoek geschiedt bij brief. Ook is — in ieder geval in theorie — een telefonisch verzoek tot aanvulling mogelijk, hoewel niet erg praktisch. In dagvaardingsprocedures is het blijkens de wetgeschiedenis (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 175) tevens mogelijk dat de partij die belang heeft bij de aanvulling de zaak weer op de rol plaatst en bij akte aanvulling verzoekt. Betwijfeld kan worden of terugplaatsing op de rol wel tot de mogelijkheden behoort indien reeds eindvonnis is gewezen en de zaak mitsdien van de rol af is. **d) Niet ambtshalve aanvullen.** Anders dan de verbetering kan een aanvulling niet ambtshalve geschieden. Zie omtrent de ambtshalve verbetering: art. 31, aant. 4 onder c). **e) Bevoegde rechter.** De rechter die de desbetreffende uitspraak heeft gedaan is bevoegd om op verzoek of ambtshalve tot aanvulling over te gaan. Dit wordt tamelijk strikt uitgelegd. Indien de meervoudige kamer de uitspraak heeft gedaan, dient de aanvulling ook door deze kamer te geschieden. Aanvulling door de enkelvoudige kamer is dan niet toegestaan (HR 17 december 1999, NJ 2000, 171; Thuiszorg/Plum). **f) Uitsluitingen partijen over aanvulling (lid 1, tweede zin).** Na een verzoek tot aanvulling moeten partijen eerst in de gelegenheid worden gesteld zich uit te laten over de mogelijke aanvulling. Voor deze uitlating is een mondelinge hoorzitting niet noodzakelijk. Partijen zal veelal gelegenheid worden geboden zich schriftelijk uit te laten over de mogelijke aanvulling. Betreft het partijen in cassatie, dan ligt in de rede om aan te nemen dat ook het Parket bij de Hoge Raad in de gelegenheid wordt gesteld zich uit te laten. Nadat partijen zich aldus hebben uitgelaten of hebben aangegeven dat zij zich niet wensen uit te laten, bepaalt de rechter een dag voor uitspraak van de aanvulling. Hiervan moet, blijkens het bepaalde in het evenzeer van toepassing zijnde art. 31 lid 2, tevens melding worden gemaakt bij de aanvulling. Wanneer partijen geen

gelegenheid is geboden zich uit te laten over de aanvulling vormt dit een grond voor doorbreking van het verbod op hogere voorzieningen (zie aant. 7 onder a).
g) Aanvulling. Indien het verzoek van partijen aan alle criteria voor aanvulling voldoet, is de rechter verplicht het vonnis, arrest of de beschikking aan te vullen, dat wil zeggen alsnog het onderdeel van het gevorderde of verzochte toe- of af te wijzen. De uitspraak van de aanvulling geschiedt in het openbaar (vgl. art. 28, lid 1). De aanvulling — met aanvullende vermelding omtrent het voldaan hebben aan lid 1 tweede zin — wordt op de minuut gesteld (art. 32 lid 2 jo. art. 31 lid 3). Op deze wijze kan geen misverstand bestaan over de vraag hoe de desbetreffende rechterlijke beslissing luidt (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 179).

5. Gevolgen aanvulling. Als gevolg van de aanvulling verliest de oorspronkelijke grosse haar kracht. Om te voorkomen dat deze grosse naast de aangevulde grosse in omloop blijft, moet een eerdere versie van de grosse bij afgifte van een nieuwe grosse worden afgegeven aan de griffier (art. 32 lid 2 jo. art. 31 lid 3 laatste volzin). Dit is evenwel geen voorwaarde voor uitgifte van de nieuwe grosse omdat de partij die om aanvulling verzoekt niet altijd beschikt over een grosse. Een sluitend systeem om te voorkomen dat verschillende grossen rouleren, kent de wet niet.

6. Tenuitvoerlegging (aangevulde) uitspraak. De van overeenkomstige toepassing verklaring in art. 32 lid 2 van het bepaalde in art. 31 lid 3 beoogt te voorkomen dat reeds verrichte executiehandelingen die niet samenhangen met de aanvulling hun geldigheid verliezen na een aanvulling van een vonnis, arrest of beschikking. De oorspronkelijke grosse verliest haar kracht door de aanvulling en wel op het moment dat een verbeterde grosse wordt verstrekt aan partijen (zie aant. 5). Een eenmaal aangevangen executie kan worden voortgezet met inachtneming van de aanvulling.

7. Hogere voorzieningen (lid 3). a) Weigering tot aanvulling. Tegen een weigering tot aanvulling staat geen hogere voorziening open (art. 32 lid 3). De regels met betrekking tot doorbreking van het appelverbod zijn evenwel ook hierop van toepassing (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 176 met verwijzing naar HR, 15 mei 1998, NJ 1999, 672; Zevenbergen/Interpolis in het kader van verbetering). Dit betekent dat tegen een weigering van een aanvulling desondanks een rechtsmiddel openstaat indien de rechter de desbetreffende wetsbepaling ten onrechte heeft toegepast of ten onrechte buiten toepassing heeft gelaten dan wel bij de behandeling van de zaak essentiële vormen heeft verzuimd (zie nader art. 31, aant. 8). **b) Aanvulling.** Tegen een aanvulling staat — anders dan tegen een verbetering (zie art. 31 lid 4) — wél een hogere voorziening open. Voor het instellen van de hogere voorziening gelden de 'gewone' termijnen (van o.m. art. 339, art. 358 en art. 402), voor de berekening waarvan bepaald is de dag waarop de aanvulling is uitgesproken (art. 32 lid 2 jo. art. 31 lid 2). Soms bestaat onduidelijkheid over de vraag of in concreto sprake is van een verbetering (geen hogere voorziening) dan wel een aanvulling (wel hogere voorziening). Het staat een rechter in hoger beroep vrij een onjuiste kwalificatie van een beslissing van de lagere rechter te wijzigen en een beslissing door de lagere rechter aangeduid als verbetering op de voet van art. 31 aan te merken als een aanvulling op de voet van art. 32 (HR, 13 juli 2007, RvdW 2007, 686).

8. Rv (oud). De mogelijkheid tot aanvulling van vonnissen, arresten en beschikkingen was reeds geldend recht sinds HR, 10 juni 1994, NJ 1994, 654. Het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering bevatte geen expliciete bepaling betreffende de aanvulling van rechterlijke uitspraken.

[Indiening stukken ter griffie]

Artikel 33. Stukken die door middel van faxapparatuur vóór 24.00 uur van de laatste dag van een lopende termijn ter griffie zijn ontvangen, gelden als binnen de termijn ingediend.

Indien wetsvoorstel 30 815 kracht van wet heeft en in werking treedt, luidt art. 33 als volgt:

— 1. *Verzoeken en mededelingen kunnen ook elektronisch worden gedaan, indien van deze mogelijkheid voor het desbetreffende gerecht blijkt uit een voor dat gerecht vastgesteld procesreglement. Een gerecht kan een verzoek of mededeling dat tot een of meer geadresseerden is gericht, elektronisch verzenden indien de geadresseerde kenbaar heeft gemaakt dat hij daarvoor langs deze weg bereikbaar is. De bereikbaarheid langs deze weg geldt voor de duur van een procedure, tenzij de geadresseerde mededeelt dat hij haar wijzigt of intrekt. De voorgaande zinnen gelden mede voor de indiening van processtukken ter griffie en de verzending van processtukken door de griffier.*

— 2. *Bij algemene maatregel van bestuur worden regels gegeven aangaande de betrouwbaarheid en vertrouwelijkheid van het doen van verzoeken en mededelingen en de indiening en verzending van processtukken als bedoeld in het eerste lid en kunnen in verband met deze wijze van verzending nadere regels worden gesteld. Bij algemene maatregel van bestuur kan worden bepaald in welke gevallen het doen van verzoeken en mededelingen en de indiening en verzending van processtukken als bedoeld in het eerste lid en kunnen in verband met deze wijze van verzending uitsluitend elektronisch kunnen plaatsvinden.*

— 3. *Als tijdstip waarop een verzoek, mededeling of processtuk door een gerecht elektronisch is ontvangen, geldt het tijdstip waarop het verzoek, mededeling en processtuk een systeem voor gegevensverwerking heeft bereikt waarvoor het gerecht verantwoordelijkheid draagt. Verzendingen die voor 24.00 uur van de laatste dag van een lopende termijn zijn ontvangen, gelden als binnen de termijn ingediend.*

— 4. *Als tijdstip waarop een verzoek, mededeling of processtuk door een gerecht elektronisch is verzonden, geldt het tijdstip waarop het bericht een systeem voor gegevensverwerking heeft bereikt waarvoor het gerecht geen verantwoordelijkheid draagt.*

— 5. *De voordracht voor een krachtens het tweede lid vast te stellen algemene maatregel wordt niet eerder gedaan dan vier weken nadat het ontwerp aan beide kamers der Staten-Generaal is overgelegd.*

1. Algemeen. Een algemene regeling betreffende de openingstijden van de griffie is opgenomen in art. 10 Wet RO. Gedurende de openingstijden van de griffie is het mogelijk om stukken ter griffie in te dienen. Indiening van stukken kan onder meer geschieden door feitelijke aflevering ter plaatse en door bezorging in de brievenbus van de griffie. Indiening van stukken per fax is evenzeer mogelijk. Indien stukken per fax worden ingediend zijn partijen, zo blijkt uit art. 33, niet aan de openingstijden gebonden, aangezien het tijdstip van ontvangst van de fax doorgaans zonder bemoeienis van het griffiepersoneel is vast te stellen. Zie voor het elektronisch verzenden van berichten, aant. 5.

2. Indiening van stukken per fax. a) Algemeen. Het indienen van stukken per fax was ook onder het vóór 1 januari 2002 vigerende Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering reeds toegestaan (zie o.m. HR, 16 februari 1996, NJ 1997, 55; Staat der Nederlanden/K, HR, 14 november 2003, NJ 2004, 537; Holland Green/Quick). Indiening van stukken geschiedt tijdig, indien zij vóór 24.00 uur van de laatste dag van de lopende termijn zijn ontvangen. Indien de ontvangst van een fax vóór 24.00 uur is aangevonden doch ná 24.00 uur wordt voltooid, wordt de gehele fax beschouwd als vóór 24.00 uur ontvangen (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 186). Bij een per fax verzonden verzoek-

schrift dat niet of gebrekkig is ondertekend door een procureur (feitelijke instanties) dan wel advocaat bij de Hoge Raad (cassatie) is sprake van een gebrek dat zich leent voor herstel door binnen korte tijd een naar behoren ondertekend origineel exemplaar van het verzoekschrift ter griffie in te dienen. In zo een geval is herstel door indiening per fax van uitsluitend een ondertekende laatste pagina van het verzoekschrift onvoldoende (HR 11 februari 2005, NJ 2005, 143; X/Eigen Haard). Zie voor een geval van indiening van een origineel niet 'binnen korte tijd' (20 januari 2005, waar de oorspronkelijke 'gebroke' indiening dateerde van 7 januari 2005): HR 16 december 2005, NJ 2006, 7. **b) Andere wijzen van indiening?** Het is niet de bedoeling om door uitdrukkelijke opname van de mogelijkheid processtukken per fax in te dienen alle overige mogelijkheden van indiening uit te sluiten. In de nabije toekomst is het denkbaar dat behoefte bestaat om per e-mail stukken in te dienen. Vooral nog is dit probleem nog niet aan de orde, maar de wetgever zal de ontwikkelingen in de gaten houden en indien nodig bezingen of art. 33 daartoe aanpassing behoeft (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 186). Zie nader aant. 5. **c) Risico niet ontvangst stukken.** Het risico dat de stukken door de griffie niet ontvangen worden rust op degene die de stukken verzendt. Zie HR 14 november 2003, NJ 2004, 537; Holland Green/Quick.

3. Mogelijkheid tot vaststelling tijdstip indiening stukken. a) Algemeen. Vooral bij aflopende vervalttermijnen kan het van belang zijn dat de datum en het tijdstip van indiening van de stukken vaststaat. Bij stukken die ter griffie binnenkomen door hetzij persoonlijke overhandiging hetzij indiening ter post zal de griffier datum en tijdstip van ontvangst aantekenen op het stuk. **b) Per fax.** In de regel beschikt elk faxapparaat over de mogelijkheid van zelfstandige registratie van tijdstip van ontvangst. Indien het faxapparaat op de griffie het tijdstip van ontvangst niet registreert, kan het tijdstip van ontvangst ook op andere wijze komen vast te staan, bijvoorbeeld door een 'confirmation report' van de verzender (vgl. HR 20 maart 1998, NJ 1998, 548; G/Nederlandse Antillen).

4. Rv (oud). In het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering ontbrak een met art. 33 overeenstemmende bepaling.

5. Komend recht. Het voorstel van Wet afschaffing procuraat en invoering elektronisch berichtenverkeer (Kamerstukken I 2006/07, 30 815, nr. A) zal ertoe leiden dat art. 33 aanmerkelijk wordt gewijzigd, aldus dat het een algemene — uit vier leden bestaande — regeling bevat met betrekking tot het elektronisch verzenden van berichten (MvT, Kamerstukken II 2006/07, 30 815, nr. 3, p. 13). De wet zal naar verwachting in 2008 in werking treden.

[Voortzetting voor een andere rechter]

Artikel 34. — 1. Wanneer een procedure na verwijzing of na toepassing van een rechtsmiddel voor een andere rechter wordt voortgezet, is de aanlegger verplicht aan de rechter over te leggen:

- a. een afschrift als bedoeld in artikel 231 onderscheidenlijk artikel 290 van het vonnis, het arrest of de beschikking waarbij de procedure is verwezen of waartegen het rechtsmiddel is aangewend;
 - b. afschriften van de overige op de procedure betrekking hebbende stukken.
- 2. De rechter kan nadere aanwijzingen geven over het tijdstip van overlegging.

— 3. Wanneer een procedure na verwijzing of toepassing van een rechtsmiddel voor een andere rechter wordt voortgezet, zendt de griffier van het ge-

recht waar de procedure aanhangig was afschriften van de op de procedure betrekking hebbende stukken op diens verzoek aan de griffier van het gerecht waar de procedure wordt voortgezet. Desverzocht zendt de griffier de stukken in origineel.

1. Algemeen. Art. 34 strekt ertoe dat partijen na verwijzing of na het instellen van rechtsmiddelen in beginsel zelf de rechter voorzien in afschriften van de tot dan toe gewisselde conclusies, ingediende verzoek- en verweerschriften en bewijsstukken (lid 1). Evenwel kan de griffier van het gerecht waarnaar is verwezen of waarbij het rechtsmiddel is ingesteld ook zelf om doorzending verzoeken van de processtukken aan de griffier waar de procedure aanhangig was (lid 3).

2. Aanlegger. De term aanlegger heeft betrekking op eiser en verzoeker na verwijzing in dezelfde instantie, maar ook op appellant en eiser of verzoeker in cassatie, wanneer rechtsmiddelen zijn ingesteld.

3. Afschrift waarvan? a) Vonnis, arrest of beschikking. Van de uitspraak waarbij de procedure naar een andere rechter is verwezen en van de uitspraak of uitspraken waartegen een rechtsmiddel is ingesteld, moet een authentiek afschrift worden overgelegd. In verzoekschriftprocedures zendt de griffier in geval van een verwijzing wegens relatieve onbevoegdheid een afschrift van de verwijzingsbeschikking aan de rechter naar wie is verwezen (zie nader art. 270, aant. 7 onder c). **b) Overige op de procedure betrekking hebbende stukken.** Deze algemene bepaling op grond waarvan partijen verplicht zijn hun procesdossier over te leggen is met name voor dagvaardingsprocedures van belang, omdat daar de rechter niet meer de procesdossiers gefourneerd krijgt, waarin zich alle originele processtukken bevinden (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 186).

4. Sanctie op niet voldoen aan de verplichting van lid 1. Art. 34 noemt geen tijdstip waarop de stukken uiterlijk door de griffier moeten zijn ontvangen. In lagere jurisprudentie wordt de aanlegger veelal een termijn gegund, waarbinnen hij de gelegenheid krijgt om het verzuim de in dit artikel genoemde stukken over te leggen, te herstellen. Een sanctie op te laat indienen — bijvoorbeeld niet-ontvankelijk in het hoger beroep — is er niet. Indien appellant stukken zo laat in het geding heeft gebracht dat de wederpartij niet behoorlijk gelegenheid heeft gehad daarvan kennis te nemen en zich daarover uit te laten, brengt het fundamentele beginsel van hoor en wederhoor niet mee dat appellant in zijn hoger beroep niet kan worden ontvangen, doch enkel dat de rechter op die stukken geen acht slaat (vgl. HR 5 december 2003, NJ 2005, 480). Zie ook aant. 5, slot.

5. Aanwijzingen tijdstip van overlegging (lid 2). De rechter wordt in het tweede lid van art. 34 de bevoegdheid toegekend om nadere aanwijzingen te geven over het tijdstip van de overlegging. Deze aanwijzingen zijn met name erop gericht te voorkomen dat omvangrijke stukken gedurende langere tijd bewaard zouden moeten worden op de griffie van het gerecht dat de verwijzing heeft gedaan. Veelal voorzien de landelijke roireglementen hiern. Art. 34 lid 2 geeft niet de bevoegdheid bij (rol)reglement te bepalen dat het, ondanks herhaalde verzoeken, niet tijdig overleggen van in dat artikel bedoelde afschriften leidt tot een niet-ontvankelijkheidsverklaring. Die bevoegdheid kan evenmin aan enige andere wetsbepaling worden ontleend (HR 14 januari 2005, NJ 2005, 481).

6. Verzending door griffier op verzoek (lid 3). Ook de griffier van het gerecht waarnaar verwezen is of het gerecht waarbij het rechtsmiddel is ingesteld, kan de griffier waar de procedure oorspronkelijk aanhangig was verzoeken om toezending van de processtukken. Dit zal zich voordoen in gevallen waarin partijen zelf niet aan de op hen rustende verplichting tot toezending van de processtukken voldoen.

7. Rv (oud). Een met art. 34 overeenstemmende regeling ontbrak in het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, zij het dat in hoger beroep tegen kantongerechtsvonnissen de praktijk al overeenkwam met hetgeen is neergelegd in art. 34. Art. 429o (oud) bevatte in lid 2 en lid 3 een regeling inzake doorzending van processtukken naar de appelrechter in verzoekschriftprocedures.

[Rolregels]

Artikel 35. — 1. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld met betrekking tot door de rechter te stellen termijnen voor het verrichten van proceshandelingen en kunnen beperkingen worden gesteld aan de mogelijkheid om daarvoor uitstel te verkrijgen.

— 2. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen ook andere nadere regels worden gesteld betreffende het verloop van de procedure, alsmede nadere regels ter bevordering van de eenheid van de wijze van rechtspleging bij de verschillende gerechten.

1. Algemeen. Door opnemning van art. 35 in deze afdeling worden niet alleen regels gesteld met betrekking tot de procedure die begint met een dagvaarding, doch ook met betrekking tot procedures die beginnen met een verzoekschrift en eventuele andere in de wet geregelde procedures. Met het opnemen van art. 35 in de afdeling betreffende algemene voorschriften voor procedures wordt een stap gezet naar verdere harmonisering. Art. 35 heeft betrekking op zowel de termijnen voor de conclusiewisseling en andere proceshandelingen (lid 1) als het overige verloop van de procedure en de bevordering van de eenheid van procesvoering bij verschillende gerechten (lid 2). Voor het geval mocht blijken dat aanvullende regels nodig zijn ter bevordering van een vlot procesverloop, geeft dit artikel een mogelijkheid.

2. Termijnen (lid 1). Ook de materiële wetgever is verantwoordelijk voor de uniformering en de bewaking van de termijnen in de civiele procedure. Indien niet tijdig tot een regeling zou zijn gekomen, kan de wetgever zelf een nadere regeling omtrent de termijnen treffen. Inmiddels heeft evenwel de rechterlijke macht zelf een Landelijk rolreglement vastgesteld, wat betekent dat voornamelijk geen gebruik behoeft te worden gemaakt van de in dit artikel geschapen mogelijkheid tot het bepalen van regels met betrekking tot termijnen (NV II, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 188). Zie voor de sectoren kantont de Rolregeling Kantonssectoren ('RRK'), opgenomen als bijlage 6. Zie voorts de verschillende procesreglementen in het personen- en familierecht, waarover Boek 3, Titel 6, Inleidende opmerkingen, aant. 2 onder c.

3. Verloop van geding en bevordering van landelijke eenheid (lid 2):
a) Algemeen. Niet alleen is de wetgever bevoegd nadere regels te stellen omtrent de termijnen, op basis van lid 2 mag de wetgever ook regels stellen betreffende het verloop van het geding en regels ter bevordering van de landelijke eenheid in de wijze van rechtspleging. Ook van de in lid 2 gegeven mogelijkheid hoeft de rechter voornamelijk geen gebruik te maken vanwege de vaststelling van — inmiddels — verschillende rol- en procesreglementen (zie daarover aant. 2, in fine).
b) Verloop van het geding. Bij

regels betreffende het verloop van het geding valt te denken aan regels met betrekking tot dagbepaling van een comparitie na antwoord indien een eis in reconventie is ingesteld. Ook een invulling van wat verstaan kan worden onder bijzondere omstandigheden die uitstel van pleidooien op de voet van art. 134 lid 1 kunnen rechtvaardigen kan hieronder begrepen worden. **c) Bevordering van landelijke eenheid.** Regels ter bevordering van de landelijke eenheid omvatten onder meer regels die betrekking hebben op de wijze waarop een dagvaarding bij de griffie wordt aangeboden ter inschrijving op de rol, of bij voorbeeld factoren die van belang zijn bij de bepaling of een zaak zich leent voor een comparitie na antwoord.

4. Rv (oud). In het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering bestond deze in algemene zin opgenomen mogelijkheid van de wetgever niet.

VIERDE AFDELING

Wraking en verschoning van rechters

[Inleidende opmerkingen]

1. Algemeen. Het beginsel van rechterlijke onpartijdigheid neemt in het procesrecht een zeer belangrijke plaats in. Dit beginsel is onder meer neergelegd in art. 6 EPRM dat voorziet in het recht van een ieder op een behandeling van zijn zaak door een onafhankelijk en onpartijdig gerecht. Zie over de onpartijdigheid van de rechter EHRM 24 mei 1989, NJ 1990, 627; Hauschildt/Denemarken. Zie voorts art. 14 IVBPR. Om het beginsel van rechterlijke onpartijdigheid te waarborgen, is een regeling van wraking en verschoning van rechters onmisbaar. Wraking vindt plaats op initiatief van (één van de) partijen, terwijl verschoning — het spiegelbeeld van wraking — aan het initiatief van de rechter is overgelaten.

2. Uniformiteit. De in deze afdeling opgenomen regeling is vrijwel gelijklopend aan de wrakings- en verschoningsregeling zoals die geldt voor het bestuursprocesrecht (art. 8:15-20 Awb) en voor het strafprocesrecht (art. 512-519 Sv). Bij de herziening van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in 1992 werd het — mede in verband met de voorgenomen integratie van de civiele-, bestuurs- en strafrechtspraak — niet aanvaardbaar geacht dat in civielrechtelijke zaken andere normen en procedures zouden gelden dan voor bestuurs- en strafrechtelijke zaken (MvT, Kamerstukken II 1991/92, 22 945, nr. 3, p. 112).

3. Toepassingsgebied. Door plaatsing van afdeling 4 in titel 1 zijn de bepalingen omtrent wraking en verschoning op de rechtspleging in de dagvaardingsprocedure van titel 2, alsmede op de rechtspleging in de verzoekschriftprocedure van titel 3. Voorts zijn zij niet alleen van toepassing op de rechtsgang in eerste aanleg, maar ook op die na het aanwenden van een rechtsmiddel, zoals hoger beroep en cassatie, waarbij wederom onverschillig is of het om een dagvaardings- dan wel een verzoekschriftprocedure gaat (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 77). Zie voor arbitrage: art. 1033-1035.

4. Samenloop klachtregeling en wraking. Wanneer zich tijdens het geding een omstandigheid voordoet die aanleiding tot wraking geeft of had kunnen geven, is het raadzaam tijdig (zie art. 37, aant. 2) een verzoek tot wraking in te dienen en niet te wachten tot na de beslissing in de procedure om een klacht tegen de desbetreffende rechter in te dienen op grond van de klachtregeling die bij de gerechten geldt. Art. 7 lid

3. Wie kan wraking verzoeken? De bevoegdheid tot wraking komt toe aan 'een partij'. Het begrip 'partij' moet ruim worden uitgelegd: naast eiser en gedaagde — en eventuele derden-partijen (zie bijv. art. 217 betreffende voeging of tussenkomst van personen) — in de dagvaardingsprocedure, moeten daaronder tevens worden begrepen verzoeker en belanghebbenden in de verzoekschriftprocedure (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 17). Aangezien het verzoek tot wraking slechts betrekking kan hebben op rechters die een zaak behandelen (zie aant. 4) en kan plaatsvinden totdat de behandeling van de zaak door het wijzen van een einduitspraak is beëindigd (zie art. 37, aant. 2), kan het verzoek tot wraking slechts worden ingediend door een in de procedure verschenen belanghebbende.

4. Welke rechters kunnen worden gewraakt? Het verzoek tot wraking kan blijken art. 36 slechts betrekking hebben op elk van de rechters die een zaak behandelen, hetgeen zoveel wil zeggen als bemoeienis hebben met de desbetreffende zaak (HR 18 december 1998, NJ 1999, 271 (verzoek wraking (alle) leden Hoge Raad)). Ook de rechter-commissaris — hoewel deze zich veelal niet bezighoudt met beslissing van de zaak, maar meer met de behandeling daarvan (zie o.m. art. 15 lid 4, art. 16 lid 5 en art. 17 lid 3) — valt onder de werking van deze regeling.

5. Rv (oud). Art. 36 stemt overeen met art. 29 (oud).

[Vereisten waaraan het wrakingsverzoek moet voldoen]

Artikel 37. — 1. Het verzoek wordt gedaan zodra de feiten of omstandigheden aan de verzoeker bekend zijn geworden.

— 2. Het verzoek geschiedt schriftelijk en is gemotiveerd. Na de aanvang van een terechtzitting kan het ook mondeling geschieden.

— 3. Alle feiten of omstandigheden moeten tegelijk worden voorgedragen.

— 4. Een volgend verzoek tot wraking van dezelfde rechter wordt niet in behandeling genomen, tenzij feiten of omstandigheden worden voorgedragen die pas na het eerdere verzoek aan de verzoeker bekend zijn geworden.

— 5. Aanstands na een verzoek tot wraking wordt de behandeling geschorst.

1. Algemeen. Art. 37 bevat een aantal formele vereisten waaraan het verzoek tot wraking moet voldoen, zoals het tijdstip waarop een wrakingsverzoek kan worden gedaan (aant. 2) en de wijze waarop een verzoek tot wraking moet worden ingediend (aant. 3). De leden 3 en 4 van art. 37 zien op de inhoud van het wrakingsverzoek (aant. 4), terwijl lid 5 de gevolgen van een wrakingsverzoek behandelt (aant. 5).

2. Tijdstip indienen wrakingsverzoek (lid 1). Een verzoek tot wraking kan in beginsel in elke stand van de procedure worden gedaan, derhalve ook na afloop van de behandeling. Dit omdat het zeer goed denkbaar is dat eerst na afloop van de behandeling feiten en omstandigheden blijken waardoor de rechterlijke onpartijdigheid schade zou kunnen lijden. Het verzoek moet evenwel zijn ingediend vóórdat de behandeling van de zaak door het wijzen van een einduitspraak is geëindigd (HR 18 december 1998, NJ 1999, 271 (verzoek wraking (alle) leden Hoge Raad), alsmede MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 190)). Gezien de ernst van het gebrek dat aan het proces kleef, moet het verzoek worden gedaan zodra de feiten of omstandigheden, die aanleiding vormen voor het verzoek tot wraking, aan de verzoeker bekend zijn geworden. Een sanctie op een 'niet tijdig' ingediend wrakingsverzoek bevat de wet niet. Denkbaar is dat in een zodanig geval het verzoek als tardief niet wordt gehonoreerd.

Algemene bepalingen

1 onder e van de Landelijke Modelregeling voorziet in de mogelijkheid dat het bestuur waarbij de klacht wordt ingediend niet verplicht is de klacht te behandelen indien de klacht betrekking heeft op een gedraging die anderszins door het instellen van een procedure aan het oordeel van een rechterlijke instantie kon of had kunnen worden onderworpen. Blijkens de toelichting op de Landelijke modelregeling is bij deze bepaling uitdrukkelijk gedacht aan het middel wraking (zie voor de Landelijke modelregeling en de toelichting daarop: www.rechtspraak.nl onder 'reglementen').

[Norm voor wraking]

Artikel 36. Op verzoek van een partij kan elk van de rechters die een zaak behandelen, worden gewraakt op grond van feiten of omstandigheden waardoor de rechterlijke onpartijdigheid schade zou kunnen lijden.

1. Algemeen. Om de rechterlijke onpartijdigheid te waarborgen, is een regeling van wraking opgenomen. Art. 36 bevat de norm voor wraking.

2. Norm voor wraking. a) Algemeen. Wraking is mogelijk indien de rechterlijke onpartijdigheid in het geding is. Het is noodzakelijk dat de partij, die wraking verzoekt, concrete feiten en omstandigheden naar voren brengt waaruit objectief de vrees voor onpartijdigheid van de rechter kan worden afgeleid. Niet alleen onpartijdigheid als gevolg van de persoonlijke instelling van de rechter (subjectief criterium), doch ook de schijn van onpartijdigheid (objectief criterium) dient verneden te worden. De in maart 2004 in opdracht van de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak en de vergadering van presidenten totstandgekomen 'Leidraad onpartijdigheid van de rechter' kan zowel voor rechters als voor partijen behulpzaam zijn bij het vaststellen of in een bepaald geval sprake is van (schijn van) onpartijdigheid, die verneden dient te worden. Deze leidraad is gepubliceerd op www.nvvr.nl en www.rechtspraak.nl. **b) Jurisprudentie.** Voor de concrete invulling van de norm voor wraking wordt veelal aansluiting gezocht bij de rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) ter zake van onpartijdigheid. Het enkele feit dat de rechter in een eerder stadium van de procedure reeds bemoeienis heeft gehad met de zaak (bijv. door het treffen van een voorlopige voorziening of het wijzen van een verstekvonnis) rechtvaardigt op zichzelf niet de vrees voor onpartijdigheid (EHRM 24 mei 1989, NJ 1990, 627; Hauschildt/Denemarken; EHRM 10 juni 1996, NJ 1998, 184; Thomann/Zwitserland). Dit kan evenwel anders zijn indien de rechter bij de eerdere bemoeienis een zodanig oordeel over de zaak heeft uitgesproken, dat hij reeds op de einduitspraak in de zaak is vooruitgelopen (zie ook Rb. Haarlem 25 september 2006, NJF 2007, 25). In Nederland komt deze wrakingsproblematiek voornamelijk in lagere instanties aan de orde. Een te actieve houding van de rechter tijdens een zitting leidt nog wel eens tot een wrakingsverzoek. Veel kans van slagen heeft een dergelijk verzoek niet (zie o.m. Rb. Haarlem 4 mei 2006, NJF 2006, 457 (wraking compartierechter) en Rb. Rotterdam 7 juni 2006, NJF 2006, 483 (wraking voorzieningenrechter)). Hetzelfde geldt voor een beperking in de voordracht van een pleitnota en het overleggen van producties (Rb. Haarlem 10 november 2006, NJF 2006, 598). Anders is het indien een rechter aan een partij in vergelijking met de andere procesdeelnemers geen gelijkwaardige gelegenheid heeft gegeven om aan de behandeling van de zaak deel te nemen (Rb. Haarlem 20 februari 2007, NJF 2007, 233) of een rechter desgevraagd weigert zijn naam te noemen (Rb. Rotterdam 19 december 2006, NJF 2007, 91). Zie over onpartijdigheid en onafhankelijkheid van de advocaat als rechterplaatsvervanger: HR 30 juni 2000, NJ 2001, 316; Sanders/TNO en ANWB.

3. Wijze indienen wrakingsverzoek (lid 2). De hoofdregel is dat het verzoek om wraking schriftelijk en gemotiveerd moet plaatsvinden. Op deze hoofdregel is vanuit praktisch oogpunt een uitzondering gemaakt: wanneer sprake is van persoonlijk contact tussen partijen en de rechters (zoals het geval is bij de comparatie na antwoord in de dagvaardingsprocedure — art. 131 jo. art. 87 en art. 88 — en bij de mondelinge behandeling in de verzoekschriftprocedure — art. 279 —), kan het verzoek tot wraking ook mondeling plaatsvinden. Hoewel het niet uitdrukkelijk uit de wettekst blijkt, is aannemelijk dat ook in dit geval het wrakingsverzoek gemotiveerd moet zijn. Wanneer het verzoek schriftelijk geschiedt, is — in zaken waarin verplichte procesverteenwoordiging geldt — ondertekening door de procesverteenwoordiger verplicht (zie HR, 18 december 1998, NJ 1999, 271). Hoewel de begrippen 'verzoek' en 'verzoeken' lijken te wijzen op toepasselijkheid van titel 3 betreffende de verzoekschriftprocedure, kan men hier niet altijd blind op varen (zie art. 261, aant. 6c). In casu volgt op het verzoek niet de procedure van titel 3, doch de procedure van art. 39.

4. Inhoud wrakingsverzoek. a) Concentratie van feiten en omstandigheden (lid 3). De partij die om wraking verzoekt moet alle feiten en omstandigheden, die naar haar mening het wrakingsverzoek rechtvaardigen, tegelijk voordragen (art. 37 lid 3). De wet kent derhalve een systeem van concentratie van feiten en omstandigheden. **b) Sanctie (lid 4).** De sanctie op het niet geconcentreerd voordragen van alle feiten of omstandigheden is neergelegd in lid 4. In beginsel zal een volgend verzoek — in dezelfde zaak — tot wraking van dezelfde rechter niet in behandeling worden genomen. Wanneer sprake is van feiten of omstandigheden, die eerst ná het eerdere verzoek aan de verzoeker bekend zijn geworden (de zogenaamde 'nova'), is dit evenwel anders. In dat geval moet een volgend verzoek tot wraking wel in behandeling worden genomen.

5. Schorsing van de behandeling (lid 5). Een verzoek tot wraking schorst de behandeling. De behandeling van de zaak wordt aangehouden totdat op het wrakingsverzoek een beslissing is genomen. De wet spreekt van schorsing van de behandeling en niet van schorsing van het geding, zodat art. 225 en verder hierop niet van toepassing zijn. Tenzij de rechter, van wie de wraking wordt verzocht, in de wraking berust (art. 38), begint na de schorsing van de behandeling de wrakingsprocedure van art. 39.

6. Rv (oud). Art. 37 stemt overeen met art. 30 (oud).

[Berusting]

Artikel 38. Een rechter van wie wraking is verzocht, kan in de wraking berusten.

1. Algemeen. Wanneer om wraking is verzocht, wordt op de voet van art. 37 lid 5 de behandeling van de zaak aangehouden totdat op het wrakingsverzoek is beslist. Na de schorsing begint de behandeling van art. 39. Niet altijd hoeft een wrakingsverzoek te leiden tot een behandeling van en een beslissing op het wrakingsverzoek. Art. 38 geeft de rechter de mogelijkheid om in de wraking te berusten. Alsdan wordt het wrakingsverzoek niet behandeld.

2. Wanneer is sprake van berusting? Voor berusting is noodzakelijk dat aan de om wraking verzoekende partij ondubbelzinnig blijkt van de wil van de rechter om zich bij het wrakingsverzoek neer te leggen (HR, 18 april 1986, NJ 1987, 480; *Türkyilmaz/De Wjjs*). Berusting is een eenzijdige gerichte rechtshandeling. De rechter zal een verklaring betreffende zijn berusting moeten richten tot de partij die wraking heeft verzocht.

3. Gevolgen van berusting. Als gevolg van de berusting zal de rechter van wie de wraking is verzocht, niet meer deelnemen aan de verdere behandeling van de desbetreffende zaak. Wanneer de rechter berust, wordt het onderzoek van art. 39 naar de grondigheid van de door verzoeker gestelde feiten en omstandigheden niet meer verricht.

4. Voortzetting na berusting. a) Enkelvoudige kamer. Na de berusting in de wraking zal de enkelvoudige kamer de zaak op de voet van het bepaalde in art. 18 lid 1 verwijzen naar een andere enkelvoudige kamer. **b) Meervoudige kamer.** Betreft het wrakingsverzoek een rechter uit een meervoudige kamer, dan zal de gewraakte rechter zich na de berusting terugtrekken uit de behandeling en de beslissing van de zaak. Zijn plaats zal worden ingenomen door een andere rechter.

5. Rv (oud). Art. 38 stemt overeen met art. 31 (oud).

[Behandeling van het wrakingsverzoek en beslissing]

Artikel 39. — 1. Het verzoek tot wraking wordt zo spoedig mogelijk ter terechtzitting behandeld door een meervoudige kamer waarin de rechter van wie wraking is verzocht, geen zitting heeft.

— 2. De verzoeker en de rechter van wie wraking is verzocht, worden in de gelegenheid gesteld te worden gehoord. De meervoudige kamer kan ambtshalve of op verzoek van de verzoeker of de rechter van wie wraking is verzocht, bepalen dat zij niet in elkaars aanwezigheid zullen worden gehoord.

— 3. De meervoudige kamer beslist zo spoedig mogelijk. De beslissing is gemotiveerd en wordt onverwijld in het openbaar uitgesproken en aan de verzoeker, de andere partijen en de rechter van wie wraking was verzocht, medegedeeld.

— 4. In geval van misbruik kan de meervoudige kamer bepalen dat een volgend verzoek niet in behandeling wordt genomen. Hiervan wordt in de beslissing melding gemaakt.

— 5. Tegen de beslissing staat geen voorziening open.

1. Algemeen. Art. 39 is gericht op wraking van een rechter in een rechterlijk college. De wetgever heeft de procedure waarin het wrakingsverzoek wordt behandeld met een aantal waarborgen omkleed, zodat de beslissing, in elk geval uit procedureel oogpunt geen twijfels behoeft op te roepen. Genoemd kunnen worden het beginsel van openbaarheid van de rechtspleging (zie aant. 2 onder a) en het beginsel van hoor en wederhoor (zie aant. 2 onder c).

2. Procedure. a) Behandeling ter terechtzitting (lid 1). De behandeling van het wrakingsverzoek vindt plaats ter terechtzitting. Dit heeft gezien het bepaalde in art. 27 tot gevolg dat de behandeling in beginsel — behoudens de uitzonderingen die in lid 1 van dat artikel worden genoemd — in het openbaar plaatsvindt. Wordt het wrakingsverzoek toch achter gesloten deuren behandeld, terwijl geen van de in art. 27 lid 2 genoemde uitzonderingen zich voordoet, dan is dat niet inachtname van een zodanig essentiële vorm, dat van een eerlijke en onpartijdige behandeling van de zaak niet meer kan worden gesproken (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 191). Dit kan leiden tot doorbreking van het verbod op voorzieningen tegen de beslissing zoals neergelegd in lid 5 (zie aant. 4). Zie tevens over de behandeling van een wrakingsverzoek met gesloten deuren: art. 27, aant. 2 onder c. **b) Samenstelling gerecht (lid 1).** Essentieel is dat de behandeling van het wrakingsverzoek plaatsvindt in een meervoudige kamer, waarin bovendien de rechter, van wie wraking is verzocht, geen zitting heeft. **c) Hoor en we-**

derhoor (lid 2). Ook het beginsel van hoor en wederhoor is in de procedure waarin het wrakingsverzoek wordt behandeld, gewaarborgd. Zowel de rechter van wie de wraking wordt verzocht als de partij die om wraking heeft verzocht moeten in de gelegenheid worden gesteld te worden gehoord. In het belang van de persoonlijke levenssfeer van de betrokken partijen en de orde bij de behandeling kan de meervoudige kamer — al dan niet op verzoek van (een van de) partijen — bepalen dat de verzoeker en de rechter niet in elkaars aanwezigheid kunnen worden verhoord. Denkbaar is dat de oproeping van partijen en de rechter plaatsvindt met overeenkomstige toepassing van afdeling 3 van titel 3, betreffende de oproeping van partijen in een verzoekschriftprocedure.

d) Termijnen (leden 1 en 3). Met de procedure houdende wraking moet de nodige spoed worden betracht. Zo moet in de eerste plaats het verzoek tot wraking zo spoedig mogelijk ter terechtzitting worden behandeld (lid 1), terwijl de meervoudige kamer op dat verzoek bovendien zo spoedig mogelijk moet beslissen (lid 3). **e) Beslissing (lid 3).** De procedure wordt afgerond met een beslissing. De wet stelt geen eisen aan de inhoud van de beslissing, behalve dat de beslissing gemotiveerd moet zijn. De beslissing wordt in het openbaar uitgesproken en moet worden medegedeeld aan de partij die de wraking heeft verzocht, aan de rechter, wiens wraking is verzocht en aan de andere partij(en) in de zaak.

3. Misbruik (lid 4). De bevoegdheid om wraking van een rechter te verzoeken kan voor verschillende doeleinden gebruikt worden. Voor de hand ligt de wraking te verzoeken, indien vrees bestaat voor de onpartijdigheid van de rechter, wiens wraking wordt verzocht. Maar het wrakingsverzoek kan ook plaatsvinden om de procedure in deloos op te houden. Aanwijzing voor het laatste kan gevonden worden in de omstandigheid dat een partij in een procedure herhaaldelijk een wrakingsverzoek — ten aanzien van dezelfde rechters of ten aanzien van opvolgende rechters — indient. Om misbruik van het middel wraking te voorkomen kan de meervoudige kamer bepalen dat een volgend verzoek tot wraking niet in behandeling zal worden genomen. Hiervan moet echter wel in de beslissing omtrent het wrakingsverzoek melding worden gemaakt. Zie voor een voorbeeld van toepassing van art. 39 lid 4: R.b. Rotterdam 31 mei 2007, NJF 2007, 372.

4. Uitsluiting hogere voorzieningen (lid 5). Tegen een beslissing op het verzoek tot wraking bestaat, ingevolge het bepaalde in lid 5, geen voorziening open. De regels met betrekking tot doorbreking van het appelverbod zijn evenwel ook hierop van toepassing (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 191). Zo staat ondanks het bepaalde in lid 5 het rechtsmiddel van hoger beroep open indien de rechter de desbetreffende wetsbepaling ten onrechte heeft toegepast of ten onrechte buiten toepassing heeft gelaten dan wel bij de behandeling van de zaak essentiële vormen heeft verzuimd (HR, 22 januari 1999, NJ 1999, 243; S/Stichting Interculturele Jeugdzorg A).

5. Rv (oud). Art. 39 stemt overeen met art. 32 (oud).

[Verschoning]

Artikel 40. — 1. Op grond van feiten of omstandigheden als bedoeld in artikel 36 kan elk van de rechters die een zaak behandelen, verzoeken zich te ontschonen.

— 2. Het verzoek geschiedt schriftelijk en is gemotiveerd. Na de aanvang van een terechtzitting kan het ook mondeling geschieden.

— 3. Aanstonds na een verzoek zich te ontschonen wordt de behandeling geschorst.

1. Algemeen. Verschoning is het spiegelbeeld van wraking. In het geval van verschoning neemt de rechter zelf het initiatief om zich aan de behandeling en de beslissing van de zaak te onttrekken.

2. Norm voor verschoning. a) Algemeen. De norm voor verschoning is, zo blijkt uit de verwijzing naar art. 36, gelijk aan die voor wraking. Verschoning is mogelijk wanneer de rechterlijke onpartijdigheid in het geding is, zie art. 36, aant. 2. Niet alleen partijdigheid als gevolg van de persoonlijke instelling van de rechter (subjectief criterium), doch ook de schijn van partijdigheid (objectief criterium) dient vermeden te worden. De in maart 2004 in opdracht van de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak en de vergadering van presidenten totstandgekomen Leidraad onpartijdigheid van de rechter' kan zowel voor rechters als voor partijen behulpzaam zijn bij het vaststellen of in een bepaald geval sprake is van (schijn van) onpartijdigheid, die vermeden dient te worden. Deze leidraad is gepubliceerd op www.nvvr.nl en www.rechtspraak.nl. **b) Jurisprudentie EHRM.** Voor de concrete invulling van de norm voor wraking en verschoning wordt veelal aansluiting gezocht bij de rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) ter zake van onpartijdigheid. Het enkele feit dat de rechter in een eerder stadium van de procedure reeds bemoeienis heeft gehad met de zaak (bijv. door het treffen van een voorlopige voorziening of het wijzen van een verstekvonnis) rechtvaardigt op zichzelf niet de vrees voor partijdigheid (EHRM 24 mei 1989, NJ 1990, 627; Hauschildt/Denemarken; EHRM 10 juni 1996, NJ 1998, 184; Thomann/Zwitserland). Dit kan evenwel anders zijn indien de rechter bij de eerdere bemoeienis een zodanig oordeel over de zaak heeft uitgesproken, dat hij reeds op de einduitspraak in de zaak is voortuitgelopen.

3. Discretionaire bevoegdheid? Blijkens de bewoordingen van lid 1 kan de rechter verzoeken zich te ontschonen. De wetgever heeft aan rechter een bevoegdheid tot verschonon toegekend en niet de plicht. Dit neemt niet weg dat de rechter, wanneer hij meent dat de rechterlijke onpartijdigheid schade kan lijden, verplicht is een verschoningsverzoek in te dienen. In zoverre is het wel te beschouwen als een verplichting. In de gevallen evenwel waarin geen sprake is van subjectieve onpartijdigheid, maar de rechter wel vreest dat door omstandigheden de schijn van partijdigheid kan worden gewekt, kan de rechter verzoeken zich te verschonon.

4. Verzoek tot verschoning (lid 2). De rechter die zich aan de behandeling van een zaak wenst te onttrekken, mag niet zelf een beslissing nemen over zijn verschoning. Mede in verband met het verbod op rechtsweigering (art. 26) heeft de rechter die zich aan de behandeling van een zaak wil onttrekken, hiervoor rechterlijk verlof nodig. Hij moet verzoeken zich te ontschonen. Het verzoek zelf behoeft niet te zijn neergelegd in een verzoekschrift. Het zal veelal zijn vervat in een brief of, na de aanvang van de terechtzitting, zelfs mondeling plaatsvinden (zie ook aant. 6). Op het verzoek tot verschoning volgt niet de procedure van titel 3, doch de procedure van art. 41.

5. Tijdstip indienen verschoningsverzoek. Denkbaar is dat ook een verzoek tot verschoning — gelijk een verzoek tot wraking (zie art. 37, aant. 2) — in elke stand van de zaak kan geschieden, en moet geschieden voordat de behandeling van de zaak door een einduitspraak is geëindigd. Geen gronden zijn aanwezig om aan het verschoningsverzoek de eis te stellen dat het zo spoedig mogelijk moet worden gedaan aangezien dit verzoek, anders dan het verzoek tot wraking, niet oneigenlijk kan worden gebruikt door partijen om de procedure te vertragen.

6. Vorm verschoningsverzoek. In beginsel moet het verschoningsverzoek schriftelijk plaatsvinden. Tijdens de terechtzitting kan het verzoek evenwel ook mondeling worden gedaan. Hoewel blijkens de letterlijke tekst van de wet alleen een schriftelijk verzoek gemotiveerd moet zijn, is aannemelijk dat ook aan een mondeling verzoek tot verschoning de motiverings eis gesteld kan worden.

7. Inhoud verschoningsverzoek. Afgezien van de eis dat het verzoek tot verschoning gemotiveerd dient te zijn, bevat de wet geen verdere vereisten voor de inhoud van het verzoek.

8. Behandeling verschoningsverzoek. Het verzoek wordt in beginsel behandeld door de meervoudige kamer (art. 41). Het verzoek kan worden gericht aan de meervoudige kamer als geheel, maar ook aan de voorzittingsrechter van het college of het hoofd van de sector waarin de om verschoning verzochende rechter werkzaam is.

9. Schorsing van de behandeling van de zaak (lid 3). Een verzoek tot verschoning schorst de behandeling. De behandeling van de zaak wordt aangehouden totdat op het verschoningsverzoek een beslissing is genomen. Dit is niet de schorsing van het geding waarop art. 225 en verder van toepassing is. Na de schorsing begint de behandeling van het verschoningsverzoek op de voet van art. 41.

10. Rv (oud). Art. 40 stemt overeen met art. 34, zij het dat de tekst van lid 3 is aangepast.

[Behandeling en beslissing verschoningsverzoek]

Artikel 41. — 1. Het verzoek zich te mogen verschonen wordt zo spoedig mogelijk behandeld door een meervoudige kamer waarin de rechter die dat verzoek heeft gedaan, geen zitting heeft.

— 2. De meervoudige kamer beslist zo spoedig mogelijk. De beslissing is gemotiveerd en wordt onverwijld aan partijen en de rechter die het verzoek had gedaan, medegedeeld.

— 3. Tegen de beslissing staat geen voorziening open.

1. Algemeen. Art. 41 is gericht op verschoning door een rechter in een rechterlijk college. De behandeling van een verzoek tot verschoning geschiedt zoveel mogelijk op gelijke wijze als de behandeling van een verzoek om wraking. In vergelijking met art. 39 lid 1 valt op dat de behandeling van een verschoningsverzoek, anders dan de behandeling van een wrakingsverzoek, niet plaatsvindt ter terechtzitting. In verband met het bepaalde in art. 27 betekent dit dat de behandeling van het verschoningsverzoek in beginsel niet in het openbaar behoort te geschieden. Een ander verschil is dat de rechter die om verschoning heeft gevraagd en de partijen in de zaak niet hoeven te worden gehoord.

2. Procedure. a) Samenstelling gerecht (lid 1). Evenals een verzoek tot wraking, moet ook een verzoek tot verschoning plaatsvinden in een meervoudige kamer, waarin de rechter, die om de verschoning heeft verzocht, geen zitting heeft. **b) Termijnen (lid 1-2).** Ook bij de behandeling van een verzoek tot verschoning moet de nodige spoed worden betracht. Het verzoek tot verschoning moet zo spoedig mogelijk worden behandeld (lid 1), terwijl eveneens zo spoedig mogelijk moet worden beslist (lid 2). **c) Beslissing (lid 2).** De behandeling van een verschoningsverzoek wordt afgerond met een beslissing. De wet stelt geen eisen aan de inhoud van de beslissing behalve dat de beslissing gemotiveerd moet zijn. In afwijking van art. 39 lid 3 is niet vereist

dat de beslissing in het openbaar moet worden uitgesproken. De beslissing wordt wel aan alle betrokkenen, zoals de rechter en partijen, medegedeeld.

3. Uitsluiting hogere voorzieningen (lid 3). Tegen een beslissing op het verzoek tot verschoning staat, ingevolge het bepaalde in lid 3, geen voorziening open. De regels met betrekking tot doorbreking van het appelverbod zijn evenwel ook hierop van toepassing (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 191). Zo staat ondanks het bepaalde in lid 3 het rechtsmiddel van hoger beroep open indien de 'verschoningskamer' de desbetreffende wetsbepaling ten onrechte heeft toegepast of ten onrechte buiten toepassing heeft gelaten dan wel bij de behandeling van de zaak essentiële vormen heeft verzuimd (vgl. in algemene zin HR 22 januari 1999, NJ 1999, 243; S/Stichting Interculturele Jeugdzorg A).

4. Rv (oud). Art. 41 stemt inhoudelijk grotendeels overeen met art. 35 (oud).

VIJFDE AFDELING

Het openbaar ministerie en de procureur-generaal bij de Hoge Raad

[Inleidende opmerkingen]

1. Algemeen. Op 1 juni 1999 heeft de regeling met betrekking tot het openbaar ministerie een ingrijpende wijziging ondergaan (Sb. 1999, 195). Sinds deze wijziging wordt het ambt van de procureur-generaal bij de Hoge Raad niet langer gerekend tot het openbaar ministerie (MvT, Kamerstukken II 1996/97, 25 392, nr. 3, p. 3). De voornaamste taken van de procureur-generaal bij de Hoge Raad zijn — niet limitatief — opgesomd in art. 111 lid 2 Wet RO. Zij omvatten o.m. de bevoegdheid tot het nemen van conclusies in cassatie (aanhef en onder b) en de bevoegdheid cassatie in het belang der wet in te stellen (aanhef en onder c). Hoewel de voornaamste taken van het openbaar ministerie liggen op het gebied van het strafrecht, heeft het ook in civiele zaken niet te verwaarlozen taken (art. 124 Wet RO). Deze taken vloeien voort uit de zinsnede dat het is belast met 'andere bij de wet vastgestelde taken' (art. 124 slot Wet RO). Hierbij valt te denken aan o.m. de in deze afdeling genoemde taken, zoals het nemen van een conclusie (art. 44). Tevens heeft het openbaar ministerie in sommige gevallen een taak bij het uitbrengen van exploiten (zie o.m. art. 54 lid 2-4, art. 55 en art. 57). De overige taken van het openbaar ministerie in civiele zaken zijn verspreid over de verschillende wetboeken te vinden.

2. Rv (oud). De regeling met betrekking tot het openbaar ministerie in civiele zaken was in het tot 1 januari 2002 geldende Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering opgenomen in art. 322-328 (oud). Deze regeling met betrekking tot het openbaar ministerie is grotendeels gehandhaafd, zij het dat zij — mede in verband met wijziging van de Wet RO — is vereenvoudigd en op punten verduidelijkt.

[Aanwezigheid openbaar ministerie en procureur-generaal]

Artikel 42. — 1. Het openbaar ministerie is bevoegd alle op een zaak betrekking hebbende bescheiden in te zien en op elke terechtzitting tegenwoordig te zijn.

— 2. Het openbaar ministerie kan op verzoek van de rechter of een partij bescheiden waarover het beschikt, in de procedure brengen. Indien een zodanig verzoek niet wordt ingewilligd, wordt dit gemotiveerd.

— 3. In zaken bij de Hoge Raad zijn het eerste en het tweede lid van toepassing, met dien verstande dat voor het openbaar ministerie wordt gelezen: de procureur-generaal bij de Hoge Raad.

1. **Algemeen.** Dit artikel geeft het openbaar ministerie een aantal bevoegdheden in de civiele procedure. Het openbaar ministerie kan op twee manieren betrokken zijn in een civiele procedure. Het openbaar ministerie treedt op ofwel als partij (art. 43) ofwel niet als partij, maar dan wordt het — in de praktijk: kan het worden — gehoord (art. 44). In art. 42 zijn enkele voorzieningen opgenomen die op de betide hiervoor genoemde situaties betrekking hebben. De in lid 1 neergelegde bevoegdheid is tweeledig. Zij omvat de bevoegdheid om alle op een zaak betrekking hebbende bescheiden in te zien en de bevoegdheid op de terechtzitting aanwezig te zijn (aant. 2). Voorts kan het openbaar ministerie, wanneer het daarom verzocht wordt, bepaalde bescheiden in een procedure brengen (aant. 3).

2. **Informatiebehoefte openbaar ministerie (lid 1). a) Algemeen.** De in art. 42 lid 1 genoemde bevoegdheden hebben alle betrekking op de situatie dat het openbaar ministerie behoefte heeft om zich te informeren. De bevoegdheden bestaan uit het inzien van bescheiden en uit aanwezigheid op de terechtzitting. Het gebruik van deze bevoegdheden staat los van elkaar. Het besluit om aanwezig te zijn op de terechtzitting sluit de bevoegdheid tot inzage van bescheiden niet uit. Ook indien het openbaar ministerie niet op de terechtzitting aanwezig is geweest, bestaat de bevoegdheid tot inzage onverkort. **b) Inzien bescheiden.** Het openbaar ministerie is bevoegd alle bescheiden die op een zaak betrekking hebben in te zien. Het kan verlangen bepaalde op de zaak betrekking hebbende bescheiden in te zien teneinde te beoordelen of er aanleiding is om in de zaak een conclusie te nemen (zie art. 44, aant. 2-3). **c) Aanwezigheid op terechtzitting.** Eén van de oorspronkelijk door de wetgever aan het openbaar ministerie toegekende taken was om namens het bestuur toezicht te houden op het functioneren van de zittende magistratuur. Een instrument waarmee het openbaar ministerie deze taak kon uitoefenen was de bevoegdheid om aanwezig te zijn op de terechtzitting. Hoewel de rol van het openbaar ministerie als toezichthouder inmiddels is achterhaald, is in de wet de bevoegdheid van het openbaar ministerie om op de terechtzitting aanwezig te zijn, gehandhaafd. Het openbaar ministerie is bevoegd om aanwezig te zijn wanneer de zaak zich ter terechtzitting afspeelt. Dit omvat ook de terechtzittingen waarbij de behandeling op de voet van art. 27 met gesloten deuren plaatsvindt. Bij een eventuele behandeling van de zaak in de raadkamer mag het openbaar ministerie niet aanwezig zijn. **d) Uitoefening van bevoegdheden en mogelijkheid van bezwaar.** Voor het inzien van bescheiden zal het openbaar ministerie een verzoek tot de rechter moeten richten. De rechter heeft niet de mogelijkheid dit verzoek te weigeren. Zowel de wet als de parlementaire geschiedenis maken geen melding van de mogelijkheid van partijen om bezwaar te maken tegen de uitoefening van de in art. 42 neergelegde informatiebevoegdheden door het openbaar ministerie. Denkbaar is dat de wetgever heeft afgezien van het toekennen van een bezwaar mogelijkheid aan partijen vanwege het geringe belang dat partijen bij een zodanig bezwaar kunnen hebben.

3. **Overlegging bescheiden in de civiele procedure (lid 2). a) Algemeen.** In art. 42 lid 1 gaat het om de informatiebehoefte van het openbaar ministerie. Art. 42 lid 2 daarentegen ziet op het omgekeerde geval, waarin in de civiele procedure behoefte bestaat aan bescheiden waarover het openbaar ministerie beschikt. Hierbij valt te denken aan een proces-verbaal, bij voorbeeld van een aanrijding. Dit kan een partij in een procedure helpen bij het leveren van bewijs. **b) Op verzoek.** Het verzoek aan het open-

baar ministerie om dergelijke bescheiden in de procedure te brengen kan afkomstig zijn van de rechter, maar ook van partijen zelf. **c) Ongevraagd?** Het openbaar ministerie is niet bevoegd om ongevraagd bescheiden in een procedure te brengen. Toch is het zeer wel denkbaar dat het openbaar ministerie bij de conclusie ongevraagd bepaalde stukken overlegt, die partijen zelf niet in de procedure gebracht hebben. Of de rechter daarop acht mag slaan, hangt hiervan af of — mede gezien het in art. 19 neergelegde beginsel van hoor en wederhoor — partijen in de gelegenheid zijn gesteld zich over deze stukken uit te laten. Indien partijen — partijen in de gelegenheid om te reageren — op de conclusie van het openbaar ministerie benuuten, is aannemelijk dat de rechter — bij gebreke van bezwaar door partijen in deze reactie — gebruik mag maken van de bij de conclusie van het openbaar ministerie overgelegde bescheiden (vgl. ook HR 25 mei 1984, NJ 1984, 737; Siller/Koolhaas en HR 17 juni 1988, NJ 1989, 120; Alfaro/CTR).

4. **Weigering tot overlegging bescheiden.** Het openbaar ministerie kan weigeren bepaalde verzochte bescheiden over te leggen. Dit dient evenwel gemotiveerd te geschieden. Het is niet aannemelijk dat tegen deze weigering door het openbaar ministerie hogere voorzieningen openstaan.

5. **Procureur-generaal.** Omdat het ambt van de procureur-generaal niet meer wordt gerekend tot het openbaar ministerie (zoals o.m. blijkt uit art. 111 lid 3 Wet RO), bepaalt art. 42 lid 3 dat wanneer een zaak zich afspeelt voor de Hoge Raad, voor het openbaar ministerie moet worden gelezen: de procureur-generaal bij de Hoge Raad.

6. **Rv (oud).** Art. 42 stemt overeen met hetgeen was opgenomen in art. 322 en art. 325 (oud).

[Openbaar ministerie partij]

Artikel 43. — 1. Wanneer het openbaar ministerie als partij optreedt, geschieden de inleiding en de behandeling van de zaak volgens de gewone regels, voor zover daarvan in dit artikel niet is afgeweken.

— 2. Het openbaar ministerie kan in rechte optreden zonder procureur. In cassatie is echter vertegenwoordiging door een advocaat vereist.

— 3. Hoger beroep en cassatie worden ingesteld door en tegen de ambtenaar van het openbaar ministerie bij het gerecht dat de beslissing waarvan beroep heeft genomen. Bij de verdere behandeling in hoger beroep treedt echter voor deze in de plaats de ambtenaar van het openbaar ministerie bij het college dat het hoger beroep behandelt. Bij de verdere behandeling in cassatie blijft als partij optreden de ambtenaar van het openbaar ministerie bij het gerecht dat de beslissing waarvan beroep heeft genomen.

— 4. Een beslissing omtrent de kosten wordt ten aanzien van het openbaar ministerie genomen ten name van de Staat.

1. **Algemeen.** Art. 43 bevat een regeling welke procesregels gelden wanneer het openbaar ministerie in een civiele procedure optreedt als procespartij. Hoofdtregel is dat de inleiding en de behandeling van de zaak geschiedt volgens de gewone regels voor zover daarvan in dit artikel niet wordt afgeweken. Met deze hoofdregel wordt de oude en zeer ingewikkelde regeling omtrent de wijze van procesinleiding verlaten en wordt aangesloten bij hetgeen voor alle procespartijen geldt.

2. **Openbaar ministerie als partij.** De kernzaak van het openbaar ministerie betreft strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde (art. 124 Wet RO). In beginsel is handha-

ving van de burgerlijke wet overgelaten aan burgers zelf. Wanneer evenwel het algemeen belang in het geding komt, heeft het openbaar ministerie de bevoegdheid en soms de verplichting om op te treden. Veel van deze bevoegdheden en verplichtingen zijn te vinden op het terrein van het personen- en familierecht (zie bijv. art. 1:53 BW) en het faillissementsrecht (zie bijv. art. 1 lid 2 Fw).

3. Toepasselijke procesregels. a) Hoofdregeel; de gewone regels. Indien het openbaar ministerie optreedt als procespartij gelden in beginsel de gewone regels omtrent het aanvangen en het voeren van een procedure. Uitzonderingen zijn slechts te vinden in art. 43. **b) Afwijkingen op de voet van art. 43 lid 2-4.** Het openbaar ministerie behoeft geen procureur te stellen in een civiele procedure, behoudens in cassatie. Het eerste werd reeds onder het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering aangenomen, het tweede heft een onduidelijkheid en een daarmee samenhangende onzekerheid op. **c) Rechtsmiddelen (lid 3).** Lid 3 bevat een regeling voor het instellen van rechtsmiddelen door en tegen het openbaar ministerie. Opmerkelijk is dat in dit verband slechts gesproken wordt van de rechtsmiddelen hoger beroep en cassatie. Denkbaar is dat hetgeen in dit lid is neergelegd tevens geldt voor het 'gewone' rechtsmiddel verzet. **d) Kostenveroordeling (lid 4).** Aangezien het openbaar ministerie — in naam van de Staat — de procedures voert in het algemeen belang, is het de Staat die in de kosten wordt veroordeeld wanneer het openbaar ministerie in het ongelijk wordt gesteld.

4. Rv (oud). Art. 43 is ontleend aan art. 323 (oud).

[Openbaar ministerie niet als partij]

Artikel 44. — 1. Wanneer het openbaar ministerie niet als partij optreedt, wordt het gehoord indien het, al dan niet op verzoek van de rechter, de wens daartoe te kennen heeft gegeven.

— 2. In cassatieprocedures wordt de procureur-generaal bij de Hoge Raad steeds gehoord.

— 3. Na de conclusie van het openbaar ministerie, onderscheidenlijk de procureur-generaal bij de Hoge Raad, is geen plaats meer voor debat door partijen. Wel kunnen partijen binnen twee weken nadat de conclusie is genomen dan wel een afschrift daarvan aan partijen is verzonden, hun schriftelijk commentaar daarop, zo nodig in een brief vervat, aan de rechter, of, bij een meervoudige kamer, aan de voorzitter, of, bij de Hoge Raad, aan de President van de Hoge Raad doen toekomen, met afschrift aan de wederpartij en het openbaar ministerie, onderscheidenlijk de procureur-generaal.

1. Algemeen. Art. 44 bevat een regeling omtrent het horen van het openbaar ministerie. In vergelijking met het tot 1 januari 2002 geldende burgerlijk procesrecht (art. 324 (oud)) is deze regeling aanzienlijk vereenvoudigd. Het openbaar ministerie neemt een conclusie indien de rechter het vraagt of indien het openbaar ministerie zelf heeft aangegeven te willen concluderen. De wet stelt geen vereisten aan het verzoek van het openbaar ministerie om te worden gehoord. Het verzoek kan geheel informeel geschieden.

2. Verplichting horen openbaar ministerie. In alle instanties — met uitzondering van de procedure in cassatie — kan het openbaar ministerie worden gehoord. In cassatie evenwel moet de Procureur-Generaal worden gehoord.

3. Karakter conclusie openbaar ministerie. a) Algemeen. De conclusie van het openbaar ministerie is te beschouwen als een rechtsgeleerd advies aan de rechter. De rechter is vrij in zijn beslissing van dat advies af te wijken. **b) Nieuwe feiten.** Omdat het openbaar ministerie pas mag concluderen als de zaak in staat van wijzen is, dient het openbaar ministerie zich bij het nemen van de conclusie te houden aan dezelfde wettelijke beperkingen die gelden voor de rechter bij het nemen van zijn beslissing. Zo zal het in beginsel geen nieuwe feiten — die het ambtshalve bekend zijn — mogen aandragen, indien partijen tijdens de procedure daarop geen beroep hebben gedaan. Het mag evenmin ongevraagd bewijsstukken in de procedure brengen (vgl. art. 42, lid 2). Indien zulks wel is geschied, mag de rechter immers op het één noch het ander acht slaan. Zoals ook blijkt uit het bepaalde in art. 44 lid 3 is, wanneer het openbaar ministerie aan het woord komt, de discussie gesloten. Toch is het zeer wel denkbaar dat het openbaar ministerie bij de conclusie ongevraagd bepaalde stukken overlegt, die partijen zelf niet in de procedure gebracht hebben. Of de rechter daarop acht mag slaan, hangt hiervan af of — mede gezien het in art. 19 neergelegde beginsel van hoor en wederhoor — partijen in de gelegenheid zijn gesteld zich over deze stukken uit te laten. Indien partijen gebruik maken van de in art. 44 lid 3 neergelegde mogelijkheid om te reageren op de conclusie van het openbaar ministerie, is aannemelijk dat de rechter — bij gebreke van bezwaar door partijen in deze reactie — gebruik mag maken van de bij de conclusie van het openbaar ministerie overgelegde bescheiden (HR 25 mei 1984, NJ 1984, 737; Silleer/Koolhaas en HR 17 juni 1988, NJ 1989, 120; Alfaro/CTR).

4. Reactie op conclusie openbaar ministerie. a) Algemeen. In aant. 3 is reeds het belang van een reactie op de conclusie van het openbaar ministerie aangegeven. Mede als gevolg van jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (zie o.m. EHRM 30 oktober 1991, NJ 1992, 73; Borgers/Belgrè), is in de Nederlandse jurisprudentie en in de Nederlandse wet aan partijen de bevoegdheid toegekend om te reageren op de conclusie van het openbaar ministerie of de procureur-generaal bij de Hoge Raad. **b) Termijn, vorm en inhoud.** Partijen kunnen schriftelijk reageren op de conclusie van het openbaar ministerie c.q. de procureur-generaal binnen twee weken nadat de conclusie is genomen dan wel een afschrift van de conclusie aan partijen is verzonden. Het is denkbaar dat onder bijzondere omstandigheden aan partijen een langere termijn kan worden gegund (HR 30 oktober 1998, NJ 1999, 84; Assco/Layher). Aan de reactie op de conclusie van het openbaar ministerie stelt de wet geen nadere vereisten dan dat het schriftelijk moet geschieden. Het kan bijvoorbeeld in de vorm van een brief. De eisen van een goede procedure brengen mee dat, nadat de conclusie van het openbaar ministerie of van de procureur-generaal bij de Hoge Raad is genomen, geen plaats is voor voortzetting van het debat van partijen, zodat de inhoud van de reactie op de conclusie beknopt moet zijn. Een uitvoeriger reactie is slechts gerechtvaardigd voor zover de conclusie van het openbaar ministerie of van de procureur-generaal bij de Hoge Raad elementen bevat die ten opzichte van het eerdere procesuele debat nieuw zijn, zodat een verwijzing naar eerder aangevoerde stellingen niet voldoende is (HR 20 juni 2003, NJ 2003, 692; Woongroep De Diamant/Woningstichting Patrimonium). **c) Reactie op reactie wederpartij?** Het is partijen evenwel niet toegestaan om nog te reageren op de reactie van de wederpartij op de conclusie van het openbaar ministerie of procureur-generaal bij de Hoge Raad. Na de desbetreffende conclusie is geen plaats meer voor debat tussen partijen (HR 16 april 1999, NJ 1999, 697; Bigott/Batco). De Hoge Raad slaat in verband met deze regel geen acht meer op in de reactie opgenomen nieuwe stellingen en producties die bij de reacties worden opgenomen (HR 11 oktober

2002, NJ 2003, 399; Bull's Eye/Chrysler Loon op Zand; HR 1 juni 2007, NJ 2007, 310).

5. Rv (oud). Art. 324 (oud) somde veertien verschillende gevallen op waarin het openbaar ministerie moest worden gehoord. De mogelijkheid om te reageren op de conclusie van het openbaar ministerie (inclusief toentertijd P-G en A-G bij de Hoge Raad) op grond van de wet was beperkt tot gevallen waarin het openbaar ministerie, naar het oordeel van één van de partijen, gedwaald heeft omtrent de feiten. Een en ander was neergelegd in art. 328 lid 2 (oud). In HR 17 juni 1988, NJ 1989, 120; Alfaro/CTR werd de in art. 328 lid 2 (oud) neergelegde reactiebevoegdheid reeds ruim uitgelegd.

VIJFDE AFDELING A

De raad van bestuur van de Nederlandse Mededingingsautoriteit en de Commissie van de Europese Gemeenschappen

[Inleidende opmerkingen]

Algemeen. Op 16 december 2002 is door de Raad van de Europese Unie verordening (EG) 1/2003, PbEG 2003, L1 (de Verordening) vastgesteld inzake de uitvoering van de mededingingsregels van art. 81 EG-Verdrag (het verbod op mededingingsbeperkende overeenkomsten) en art. 82 EG-Verdrag (het verbod op misbruik van een economische machtspositie). Met afdeling 5A, dat bestaat uit één artikel (art. 44a), wordt uitvoering gegeven aan het bepaalde in art. 15 lid 3 van de Verordening. Art. 15 lid 3 bepaalt dat de nationale mededingingsautoriteiten van de lidstaten uit eigen beweging schriftelijke opmerkingen kunnen maken 'betreffende onderwerpen in verband met de toepassing van art. 81 of art. 82 van het EG-Verdrag' voor de rechterlijke instanties. Ook de Commissie is deze bevoegdheid toegekend 'indien de coherente toepassing van art. 81 of art. 82 van het EG-Verdrag zulks vereist'. Met toestemming van de rechter kunnen beiden ook mondelinge opmerkingen maken voor de nationale rechterlijke instanties. Met het oog op de formulering van hun opmerkingen, kent art. 15 lid 3 de directeur van de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) en de Commissie van de Europese Gemeenschappen de bevoegdheid toe de betrokken rechterlijke instantie te verzoeken hun alle voor de beoordeling van de zaak noodzakelijke stukken toe te zenden of te laten toezenden. Voor het gebruik van de in deze afdeling neergelegde bevoegdheid heeft de NMa richtsnoeren Amicus Curiae gepubliceerd op www.nmanet.nl, waarin wordt aangegeven op welke wijze de NMa van bedoelde bevoegdheid gebruik zal maken.

[Opmerkingen in het kader van art. 81 en 82 EG-verdrag]

Artikel 44a. — 1. De raad van bestuur van de Nederlandse Mededingingsautoriteit of de Commissie van de Europese Gemeenschappen kan, niet optredende als partij, schriftelijke opmerkingen maken ingevolge artikel 15, derde lid, eerste alinea, van verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad van de Europese Unie van 16 december 2002 betreffende de uitvoering van de mededingingsregels van de artikelen 81 en 82 van het Verdrag (PbEG 2003, L 1), indien deze de wens daartoe te kennen heeft gegeven. Met toestemming van de rechter kan de raad van bestuur van de Nederlandse Mededingingsautoriteit of de Commissie van de Europese Gemeenschappen ook mondelinge opmerkingen maken.

De rechter kan daartoe een roldatum bepalen.

— 2. Op een verzoek ingevolge artikel 15, derde lid, tweede alinea, van de verordening verstrekt de rechter aan de raad van bestuur van de Nederlandse Mededingingsautoriteit of de Commissie van de Europese Gemeenschappen de in die bepaling bedoelde stukken. Partijen kunnen binnen een door de rechter te bepalen termijn hun mening over de te verstreken stukken geven.

— 3. Partijen kunnen binnen een door de rechter te bepalen termijn op de opmerkingen van de raad van bestuur van de Nederlandse Mededingingsautoriteit of de Commissie van de Europese Gemeenschappen reageren.

1. Opmerkingen, schriftelijk en mondeling (lid 1). De raad van bestuur van de NMa (hierna: de NMa) of de Commissie van de Europese Gemeenschappen komt blijken art. 44a lid 1 de bevoegdheid toe om indien zij schriftelijke opmerkingen wens te maken ingevolge art. 15 lid 3 van de EG-verordening (EG) 1/2003, PbEG 2003, L1 (de Verordening) betreffende de uitvoering van de mededingingsregels van de art. 81 en 82 van het Verdrag. De rechter dient deze wens om opmerkingen te maken steeds te honoreren, met dien verstande dat de rechter de termijnen bepaalt en in het algemeen toeziet op het verloop van de procedure en het voorkomen van vertraging (MvT, Kamerstukken II 2003/04, 29 276, nr. 3, p. 15). De mondelinge opmerkingen kunnen plaatsvinden tijdens de comparatie van partijen of het pleidooi als het een dagvaardingsprocedure betreft en tijdens de mondelinge behandeling als het een verzoekschriftprocedure betreft. Het is niet noodzakelijk voor het maken van mondelinge opmerkingen een afzonderlijke zitting te houden. De rechter kan een roldatum bepalen, aldus de slotzin van lid 1. Op deze wijze raken partijen vanzelf op de hoogte van de wens van de NMa of de Commissie van de Europese Gemeenschappen om opmerkingen te maken.

2. NMa of Commissie van de Europese Gemeenschappen. a) Verschil. De bevoegdheid om opmerkingen te maken is toegekend aan de NMa en aan de Commissie van de Europese Gemeenschappen. Het verschil tussen de opmerkingen van de NMa en de Commissie is dat de Commissie opmerkingen maakt wanneer de coherente toepassing van art. 81 of 82 van het EG-Verdrag dat vereist. Bij de opmerkingen van de NMa gaat het niet om de coherente toepassing van deze bepalingen, maar om onderwerpen die verband houden met de toepassing van art. 81 en 82 van het EG-Verdrag (NV II, Kamerstukken 2003/04, 29 276, nr. 7, p. 6). **b) Samenloop.** Indien zowel de NMa als de Commissie van de Europese Gemeenschappen binnen één procedure gebruik maken van de in art. 44a neergelegde bevoegdheid die in dit artikel wordt omschreven, zal de NMa zich terugtrekken (zie ov. 35 richtsnoeren Amicus Curiae). **c) Gebruik bevoegdheid door NMa.** In de richtsnoeren is opgenomen dat de directeur-generaal van het NMa zich terughoudend zal opstellen bij het gebruik maken van de in art. 44a opgenomen bevoegdheid. In beginsel zal hij slechts zijn opmerkingen maken indien de procedure zich bevindt in de fase van het hoger beroep (zie ov. 15-16 richtsnoeren Amicus Curiae).

3. 'Niet optredende als partij' (lid 1). De NMa en de Commissie van de Europese Gemeenschappen treden blijkens art. 44a niet op als partij. Van voeging of tussenkomst (art. 217-219) is derhalve geen sprake. In de parlementaire geschiedenis wordt de NMa ook wel omschreven als 'amicus curiae' (NV II, Kamerstukken 2003/04, 29 276, nr. 7, p. 6). Aannemelijk is dat de Commissie dezelfde status kan worden toegekend. Met de opmerkingen die de NMa en de Commissie op de voet van dit artikel kunnen maken kunnen zij de rechter adviseren over onderwerpen die verband houden met de toepassing van art. 81 en 82 van het EG-Verdrag.

ZESDE AFDELING

Exploiten

[Inleidende opmerkingen]

4. Bescheiden ten behoeve van het maken van opmerkingen (lid 2).
a) Algemeen. De NMa en de Commissie van de Europese Gemeenschappen hebben, zulks met het oog op het maken van opmerkingen, tevens de bevoegdheid om toezicht te verzoeken van alle voor de beoordeling van de zaak noodzakelijke stukken. De rechter verstrekt deze stukken op verzoek (lid 2, eerste volzin). Partijen kunnen hun mening over de te verstrekken stukken geven (lid 2, tweede volzin). De rechter zal hier-voor een termijn bepalen, waarbinnen dit dient te geschieden. **b) Vertrouwelijkheid gegevens.** Indien de NMa of de Commissie van de Europese Gemeenschappen op de voet van art. 44a lid 2 stukken opvragen, doet zich de vraag naar bescherming van vertrouwelijke gegevens voor. De vertrouwelijkheid van deze stukken is op een aantal wijzen gewaarborgd. Allereerst bepaalt art. 28 van de Verordening dat de NMa en de Commissie van de Europese Gemeenschappen geen inlichtingen openbaar mogen maken die zij uit hoofde van de Verordening hebben verkregen of uitgewisseld en die naar hun aard onder de geheimhoudingsplicht vallen. Ook het nationale burgerlijk procesrecht biedt de mogelijkheid om de vertrouwelijkheid van gegevens te beschermen. Zie in dat verband o.m. art. 19 en art. 22 Rv.

5. Status van de opmerkingen. In aant. 4 kwam reeds aan de orde dat de NMa en de Commissie van de Europese Gemeenschappen met de bevoegdheid om opmerkingen te maken ook wel omschreven kunnen worden als 'amicus curiae'. Zij adviseren de rechter over onderwerpen die verband houden met de toepassing van art. 81 en 82 van het EG-Verdrag, met als uiteindelijk doel een eenduidige toepassing van deze artikelen. De opmerkingen zijn niet bindend voor de rechter (NV II, Kamerstukken 2003/04, 29 276, nr. 7, p. 6). Zie ook ov 36-37 richtsnoeren Amicus Curiae.

6. Hoor en wederhoor (lid 3). In verband met het beginsel van hoor en wederhoor hebben partijen ook nog de mogelijkheid om te reageren op de opmerkingen van de NMa en de Commissie van de Europese Gemeenschappen. Hiervoor is noodzakelijk dat zij ook kennis kunnen nemen van de opmerkingen. Lid 3 voorziet hierin. De rechter bepaalt de termijn waarbinnen partijen mogen reageren en, zo blijkt uit de parlementaire geschiedenis, ook de wijze waarop partijen mogen reageren. Bovendien hebben partijen gelet op het bepaalde in art. 19 (hoor en wederhoor) nog de mogelijkheid om te reageren op elkaars commentaar op de opmerkingen (MvT, Kamerstukken II 2003/04, 29 276, nr. 3, p. 15-16).

7. Horen partijen door NMa of Commissie van de Europese Gemeenschappen. In voorkomende gevallen kan bij partijen tijdens de voorbereiding van de opmerkingen de behoefte bestaan gehoord te worden door de NMa of de Commissie van de Europese Gemeenschappen. De wet voorziet niet in deze mogelijkheid. De parlementaire geschiedenis maakt van deze mogelijkheid wel melding. In zo'n geval kan de rechter de NMa of de Commissie van de Europese Gemeenschappen erop wijzen dat het hem verstandig lijkt beide partijen te horen voordat de opmerkingen worden ingediend, respectievelijk voorgedragen (MvT, Kamerstukken II 2003/04, 29 276, nr. 3, p. 16). Wordt partijen geen mogelijkheid geboden te worden gehoord, dan levert dit geen schending van art. 19 op, aangezien de NMa en de Commissie niet de 'rechters' zijn waarop art. 19 zich richt. Partijen hebben dan slechts de mogelijkheid om achteraf te reageren op de opmerkingen (zie aant. 6).

8. Rv (oud). Rv (oud) bevatte niet een op art. 44a gelijkende bepaling. Deze bepaling is ingevoerd door de Wet modernisering EG-mededingingsrecht (Wet van 30 juni 2004, Stb. 345) die op 1 augustus 2004 in werking is getreden.

1. Reikwijdte afdeling 6. Afdeling 6 bevat regelgeving in algemene zin met betrekking tot de betekening van exploitaten, ongeacht of het daarbij gaat om exploitaten van dagvaarding, beslag- of andere exploitaten. Exploit bij uitstek is het exploit van dagvaarding (zie daarover aant. 3).

2. Toepasselijkheid van afdeling 6. Boek 1, titel 1, afdeling 6 is van toepassing in alle gevallen waarin vragen omtrent de betekening van exploitaten aan de orde zijn. De algemene voorschriften met betrekking tot de betekening van exploitaten zijn niet alleen van belang voor het aanhangig maken van een dagvaardingsprocedure, maar ook voor andere stadia van de dagvaardingsprocedure, als ook voor de executie, en zelfs soms voor verzoekschriftprocedures — zie art. 816, aant. 2 — (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 197).

3. Verhouding tot Boek 1, titel 2, afdeling 4 (dagvaarding). Exploit bij uitstek is het exploit van dagvaarding. Dienaangaande bevatten art. 111-125 bijzondere voorschriften die specifiek voor exploitaten van dagvaarding gelden, zoals die omtrent de inhoud van het exploit van dagvaarding (zie art. 111, aant. 2), de wijze waarop de zaak, nadat de dagvaarding heeft plaatsgevonden, aanhangig moet worden gemaakt (zie art. 125, aant. 2), de dagvaardingstermijnen (art. 114-119) en de mogelijkheden fouten in de dagvaarding te herstellen (zie art. 120, aant. 2) (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 276). Deze bepalingen gelden naast de algemene bepalingen van Boek 1, titel 1, afdeling 3 en vormen in zoverre leges specialis. Onjuiste toepassing van de in afdeling 6 vervatte betekeningvoorschriften bij een exploit van dagvaarding leidt ingevolge het bepaalde in art. 120 lid 1 tot nietigheid van het exploit. Zie HR 9 mei 2003, NJ 2003, 469 (Solleveld/GML). Zie voor mogelijkheden tot herstel art. 120, aant. 2 en art. 121, aant. 2, alsmede voor de vraag of een nietigheid mogelijk wordt gedekt art. 122, aant. 2.

4. Inhoud afdeling 6. Boek 1, titel 1, afdeling 6 valt in vier categorieën van bepalingen uiteen, te weten bepalingen betreffende i. de inhoud van het exploit (art. 45), ii. de wijze van betekening (art. 46-63), iii. het tijdstip van betekening (art. 64), en iv. nietigheid en herstel van nietigheden (art. 65-66). In de bepalingen betreffende de wijze van betekening wordt een bijzondere plaats ingenomen door art. 54, 55 en 56. In deze bepalingen is neergelegd de wijze waarop betekening dient te geschieden in geval de gene voor wie het exploit bestemd is (de geëxploiteerde) hetzij geen bekende woonplaats en/of bekend werkelijk verblijf in of buiten Nederland heeft (art. 54), hetzij geen bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf in Nederland heeft maar wél een bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf buiten Nederland (art. 55 en 56). Art. 56 ziet dan — kort samengevat — op de gevallen waarin de bekende woonplaats of het bekend werkelijk verblijf van de geëxploiteerde is gelegen in een staat waar de EG-betekeningsovereenkomst (EBetV) van toepassing is (zie art. 56, aant. 2c), terwijl art. 55 ziet op andere gevallen.

5. Rv (oud). In het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering ontbrak een met afdeling 6 overeenstemmende algemene regeling. Hoewel werd aangenomen, mede met verwijzing naar het opschrift van de eerste afdeling van het eerste boek van het oude wetboek (luidende: Van exploitaten van dagvaardings, aanzegging en beteckening), dat art. 1 tot en met 4 (oud) niet alleen op dagvaardingen, maar op alle exploitaten

betrekking hadden, leken die artikelen zelf alleen of in de eerste plaats voor dagvaardingen te zijn geschreven (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 197).

[Exploten worden gedaan door de daartoe bevoegde deurwaarder; minimumvereisten inhoud exploit; exploit betreffende een vordering tot ontruiming; ondertekening]

Artikel 45. — 1. Exploten worden door een daartoe bevoegde deurwaarder gedaan op de wijze in deze afdeling bepaald.

— 2. Het exploit vermeldt ten minste:

- a. de datum van de betekening;
- b. de naam, en in het geval van een natuurlijke persoon tevens de voornamen, en de woonplaats van degene op wiens verzoek de betekening geschiedt;
- c. de voornamen, de naam en het kantooradres van de deurwaarder;
- d. de naam en de woonplaats van degene voor wie het exploit is bestemd;
- e. degene aan wie afschrift van het exploit is gelaten, onder vermelding van diens hoedanigheid.

— 3. Indien het exploit een vordering tot ontruiming betreft van een gebouwde onroerende zaak of een gedeelte daarvan door anderen dan gebruikers of gewezen gebruikers krachtens een persoonlijk of zakelijk recht, van wie naam en woonplaats in redelijkheid niet kunnen worden achterhaald, behoeft het deze naam en deze woonplaats niet te vermelden, noch de persoon aan wie afschrift van het exploit is gelaten.

— 4. Het exploit en de afschriften daarvan worden door de deurwaarder ondertekend.

1. **Algemeen.** Art. 45 is een algemeen artikel met betrekking tot de minimum-inhoud van exploit. Een exploit kan worden omschreven als een schriftelijk relaas of proces-verbaal van de tot de desbetreffende handeling bevoegde deurwaarder, dienend ten bewijze dat de voor bedoelde handeling voorgeschreven formaliteiten door hem zijn nageleefd. Het exploit van dagvaarding heeft als bijzonderheid dat het dagvaardt en een oproeping inhoudt om voor een nader aangeduide rechter te verschijnen.

2. **Exploten worden gedaan door een daartoe bevoegde deurwaarder (lid 1).**
a) Het doen van exploit. Art. 45 lid 1 bevat een in algemeen bewoordingen gestelde inleiding tot de gehele afdeling. Exploten worden gedaan door een daartoe bevoegde deurwaarder. Het 'doen van exploit' is in de optiek van de wetgever niet hetzelfde als betekenen (i.e. aanzeggen of bekendmaken). Het doen van het exploit geschiedt door het betekenen van het desbetreffende document en het laten van een afschrift daarvan (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 16). **b) Term 'deurwaarder'.** De term 'deurwaarder' in art. 45 lid 1 omvat zowel de gerechtsdeurwaarders zoals bedoeld in art. 2 Gerechtsdeurwaarderswet (Gdw) als de belastingdeurwaarders (art. 2 aanhef en onder j en art. 4 IW 1990), elk binnen de grenzen van hun bevoegdheden (zie deze aant. onder c). De wetgever heeft bewust gekozen voor het gebruik van de algemene term deurwaarder, teneinde duidelijk te laten uitkomen dat betekening van exploiten mede — binnen de grenzen van hun bevoegdheden — kan geschieden door belastingdeurwaarders (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 16). **c) Bevoegde deurwaarder.** Bevoegdheid. Exploten worden gedaan door een daartoe bevoegde deurwaarder. Over de vraag wanneer de deurwaarder 'bevoegd' is, dient onderscheid te worden gemaakt tussen belastingdeurwaarders en gerechtsdeurwaarders. De belastingdeurwaarder is bij uitsluiting bevoegd in gevallen waarin de ontvanger zelfstandig eisend of verwerend optreedt (HR. 24 februari

1995, NJ 1995, 307; Ontvanger/El Bouzaidi). Zie in dat verband art. 4 IW 1990. Zie voor het begrip belastingdeurwaarder ook art. 227a lid 2 onder e Provww en art. 231 lid 2 onder e Gemw. In de gevallen waarin de belastingdeurwaarder bevoegd is ontbreekt het de gerechtsdeurwaarder aan bevoegdheid. Laatsgenoemde is exclusief bevoegd exploiten uit te brengen in alle andere gevallen. Zowel de belastingdeurwaarder als de gerechtsdeurwaarder heeft een bevoegdheid die zich uitstrekt tot het gehele grondgebied van Nederland (zie art. 4 IW 1990 resp. art. 3 lid 1 Gdw). Zie voor een bijzondere onbevoegdheid in het kader van volkenrechtelijke immuniteit art. 3a Gdw. *Sarratie.* De wet bevat geen eenduidige sanctie voor het — mogelijk theoretische — geval waarin de deurwaarder onbevoegd heeft gehandeld, hoewel een dergelijke sanctie in de parlementaire geschiedenis wel was aangekondigd (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 198). Voor de hand ligt om desondanks aan te nemen dat in zo een geval sprake is van absolute nietigheid. Zie voor de in art. 3 lid 2 en 3 Gdw genoemde ambtshandelingen: art. 3 lid 4 Gdw. Zie voorts in het kader van — kort aangeduid — schending van de onschendbaarheid van een volkenrechtelijk rechtssubject ná ministeriële aanzegging: art. 3a lid 5 en 6 Gdw. **d) Bewaring afschrift exploit door deurwaarder.** Op grond van de tweede volzin van art. 15 lid 4 Gdw bewaart de gerechtsdeurwaarder ten behoeve van zijn administratie een afschrift van ieder exploit. Desgevraagd verstrekt de deurwaarder het origineel van het exploit aan degene op wiens verzoek hij het exploit heeft gedaan. Zie over de administratie van de deurwaarder nader art. 17 Gdw.

3. **Minimumvereisten inhoud exploit (lid 2).** **a) Algemeen.** Art. 45 lid 2 bevat een regel omtrent de vraag aan welke inhoud een exploit ten minste dient te voldoen. Bijzondere vereisten treft men in het kader van het exploit van dagvaarding aan in art. 111 lid 2 en art. 112, terwijl de wet in het kader van verschillende beslagexploiten ook nog bijzondere vereisten stelt. Zie in dat verband onder meer art. 440 lid 1, 475 lid 1 en 479 lid 1. Daar waar in die bepalingen wordt gesproken van 'de gewone formaliteiten' doelt de wet, naar het zich laat aanzien, op de voorschriften van art. 45 lid 2 en die van art. 15 Gdw. **b) Terminologie; begrip verzoeker en geëxploiteerde.** Art. 45 lid 2 spreekt van 'degene op wiens verzoek de betekening geschiedt' (onder b) en van 'degene voor wie het exploit is bestemd' (onder d). Voor degene op wiens verzoek een exploit wordt betekend, hanteert men in de praktijk benamingen als verzoeker, requérant, rekwestrant, eiser en/of insinuant. Ook voor degene voor wie het exploit is bestemd, gelden verschillende benamingen, zoals geëxploiteerde, verweerder, geresquesteerde, geresquesteerde of geïnsinueerde. In deze aantekeningen zal worden gesproken van 'verzoeker' en 'geëxploiteerde'. **c) Datum (lid 2, aanhef en onder a).** De deurwaarder is gehouden in het exploit de datum te vermelden waarop hij het exploit tekent. In enkele gevallen, gedacht kan worden aan bij elkaar opvolgende beslagen, is het nuttig zo niet noodzakelijk, naast de datum ook het tijdstip van betekening te vermelden. De dagtekening geschiedt in letters (art. 15 lid 2, tweede volzin Gdw). **d) Persoonlijke gegevens verzoeker (lid 2, aanhef en onder b).** Teneinde over degene op wiens verzoek de betekening van het exploit geschiedt geen twijfel te laten bestaan, is het noodzakelijk dat het exploit de nodige informatie bevat omtrent de identiteit van de verzoeker. Op basis daarvan kan de procesbevoegdheid (persona standi in iudicio) en de procesbekwaamheid worden vastgesteld. De persoonlijke gegevens van een verzoeker verschillen naar gelang de verzoeker een natuurlijk persoon dan wel een rechtspersoon is. *Verzoeker-natuurlijke persoon.* De eis dat in het exploit de voornamen en de naam — te verstaan als de geslachtsnaam — van de verzoeker dienen te worden vermeld, levert in de regel weinig problemen op in geval verzoeker een natuurlijk persoon is. Het paspoort van verzoeker bevat op het punt van voornaam of voornamen en ge-

slachtsnaam voldoende informatie. Indien nodig, bij voorbeeld bij gebreke van een paspoort, kan een gewaarmerkt afschrift van gegevens uit de gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens uitkomst bieden. Is verzoeker — ongeacht diens geslacht — (i) gehuwd dan wel gehuwd geweest (en niet hetrouwd of een geregistreerd partnerschap aangegaan) of (ii) een partnerschap aangegaan dat geregistreerd is of is geweest (en niet getrouwd of een nieuw geregistreerd partnerschap aangegaan ná de beëindiging van de registratie), dan lijkt voor de hand te liggen de eigen geslachtsnaam te vermelden, al dan niet in combinatie met de geslachtsnaam van de (gewezen) echtgenoot of (gewezen) geregistreerd partner. Zie in dit verband voor de naar het bijna lijkt schier eindeloze reeks mogelijkheden in het huidige namenrecht art. 1:9 BW. *Verzoeker-rechtspersoon*. Is verzoeker een rechtspersoon, dan ontbreekt vanzelfsprekend een voornaam, hetgeen door de wetgever ook is onderkend getuige de redactie van art. 45 aanhef en onder b. De naam van de rechtspersoon is de statutaire naam. Neemt de rechtspersoon aan het rechtsverkeer deel onder een daarvan afwijkende naam, dan verdient het aanbeveling in het exploitatienaam te vermelden 'handelende onder de naam (volgt een van de statutaire naam afwijkende naam)'. De statutaire naam bevat veelal tevens een aanduiding van de rechtsvorm. Het ligt meer voor de hand de rechtsvorm voluit op te nemen: de stichting XYZ-Stichting, de besloten vennootschap ABC BV, etc. Is verzoeker een vennootschap onder firma, een commanditaire vennootschap of een openbare maatschap (en na invoering van titel 7:13 BW (vennootschap, art. 7:800-837 BW) in plaats daarvan: een openbare vennootschap), dan is het vorenstaande van overeenkomstige toepassing. In dat verband dient men erop bedacht te zijn dat onder vigeur van titel 7:13 BW de vennootschap in kwestie rechtspersoonlijkheid kan bezitten, hetgeen dan tot uitdrukking komt in de naamgeving, te weten: 'OVR' (openbare vennootschap met rechtspersoonlijkheid, art. 7:802 lid 4 BW) respectievelijk 'CVR' (commanditaire vennootschap met rechtspersoonlijkheid, art. 7:836 lid 3 BW). Is verzoeker een naar buitenlands recht opgerichte rechtspersoon of vennootschap, dan wordt daarvan tevens uitdrukkelijk melding gemaakt, bij voorbeeld door te vermelden 'de rechtspersoon of vennootschap naar het recht van (volgt het land van vestiging)'. **e) Woonplaats verzoeker-natuurlijk persoon (lid 2 aanhef en onder b)**. Vermelding van de woonplaats dient ter identificatie, hetgeen met zich brengt dat niet kan worden volstaan met vermelding van een gekozen woonplaats. De rechter is niet verplicht de materiële juistheid van de vermelde woonplaats te onderzoeken (vgl. concl. P-G Berger bij HR. 30 maart 1981, NJ 1981, 776; Mercurius/Slotboom). Het begrip 'woonplaats' in art. 45 lid 2 aanhef en onder b betreft in geval de verzoeker een natuurlijk persoon is, de woonplaats naar Nederlands recht, zoals gedefinieerd in art. 1:10 BW. Een natuurlijk persoon heeft zijn woonplaats 'te zijner woonstede', en bij gebreke van een woonstede 'ter plaats van zijn werkelijk verblijf'. *Woonstede*. Een natuurlijk persoon heeft zijn woonstede op de plaats waar hij werkelijk woont met zijn gezin, waar hij de zetel van zijn fortuin heeft, zijn zaken behartigt, zijn goederen en eigendommen beheert, zodat men er niet vandaan gaat dan met een bepaald doel en voor een bepaalde tijd en tevens met het plan om als dat doel is bereikt, terug te keren. Onder de feitelijke omstandigheden die voor de vaststelling van de woonstede van belang zijn, heeft de plaats waar iemand regelmatig 's nachts slaapt de grootste betekenis; vgl. bijvoorbeeld HR. 19 januari 1880, W (1880) 4475 en TM, Parl. Gesch. Boek 1 BW, p. 43. Met het woord 'woonstede' wordt ook tot uitdrukking gebracht, dat men daarbij aan een woning en niet aan een gemeente moet denken. In tegenstelling tot het werkelijk verblijf gaat het bij de woonstede om een bestendig verblijf (TM, Parl. Gesch. Boek 1, p. 43). De vraag of iemand een woonstede heeft en waar deze zich bevindt, moet worden beantwoord aan de hand van feitelijke omstandigheden. Voor het bepaalde in art. 45 is onverschillig in welk land de

woonstede zich bevindt. *Werkelijke verblijf*. Bij gebreke van een woonstede — in de in hierboven uiteenzette betekenis — dient in het exploitatienaam het werkelijk verblijf van de verzoeker te worden vermeld. Tussen werkelijk verblijf en woonstede bestaat geen essentieel, doch slechts een graadverschil. Naarmate uit de omstandigheden van het al dan niet bestaan van een meer duurzame betrekking tussen een persoon en een plaats blijkt, zal dat verblijf als woonstede of als werkelijk verblijf gelden. Bij het geval dat iemand geen woonplaats, maar wel werkelijk verblijf in Nederland heeft moet worden gedacht aan de situatie dat hij zijn 'in woonstede' in de zin van art. 1:10 BW in het buitenland heeft en derhalve daar woont, maar in Nederland verblijft. Men kan denken aan in het buitenland wonende Nederlanders die hier tijdelijk verblijven, aan hier te lande gelegerde buitenlandse militairen, aan tijdelijk hier te lande gedetacheerde diplomaten of employés van buitenlandse ondernemingen (MvT Inv., Parl. Gesch. Wijziging Rv e.a.w. (Inv. 3, 5 en 6). In de genoemde gevallen kan gesproken worden van een woonstede (in het buitenland) en bestaat aan het werkelijk verblijf-criterium, zo lijkt het, geen behoefte. **f) Woonplaats verzoeker-rechtspersoon (lid 2 aanhef en onder b)**. Anders dan de natuurlijke persoon heeft een rechtspersoon noch een woonstede, noch een werkelijk verblijf. Ingevolge art. 1:10 lid 2 BW heeft een rechtspersoon zijn woonplaats 'ter plaats waar hij volgens wettelijk voorschrift of volgens zijn statuten of reglementen zijn zetel heeft'. Bij publiekrechtelijke rechtspersonen wordt de zetel gewoonlijk bepaald bij wettelijk voorschrift. Bij naar Nederlands recht opgerichte privaatrechtelijke rechtspersonen wordt de zetel bepaald door de statuten (zie evenwel art. 2:287 BW). De woonplaats van een privaatrechtelijke rechtspersoon is derhalve zijn statutaire zetel ('siège statutaire'). Dit is niet anders indien de werkelijke zetel ('siège réel') zich elders — in of buiten Nederland — bevindt. Als statutaire zetel wordt gewoonlijk een gemeente genoemd. Een verdere band van de rechtspersoon met de aldus genoemde gemeente is niet nodig. De omstandigheid dat een rechtspersoon in een bepaalde gemeente is gevestigd, brengt voor hem niet de verplichting mede in deze gemeente een adres te hebben. Een naar buitenlands recht opgerichte rechtspersoon heeft naar Nederlands internationaal privaatrecht eveneens zijn woonplaats ter plaats van zijn statutaire zetel, ongeacht waar zich zijn werkelijke zetel bevindt. De statutaire zetel zal doorgaans zijn gelegen in de Staat naar welks recht de rechtspersoon is opgericht. Een (rechts)persoon die een kantoor of filiaal houdt, heeft ten aanzien van aangelegenheden die dit kantoor of dit filiaal betreffen mede aldaar woonplaats (art. 1:14 BW). **g) Gegevens deurwaarder (lid 2 aanhef en onder c)**. Teneinde te kunnen vaststellen of het exploitatienaam de gegevens betreffende de deurwaarder is gedaan, dient in het exploitatienaam ook een aantal valt te denken aan de voornamen, de naam en het kantooradres van de deurwaarder. Voorts zal zijn vermeld of de deurwaarder in kwestie gerechtsdeurwaarder dan wel bevestigingsdeurwaarder is. Zie over de eis van voornamen en naam, deze aant. onder d. Niet noodzakelijk is de vermelding van de woonplaats van de deurwaarder. (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 198). **h) Naam en woonplaats geëxploiteerde (lid 2 aanhef en onder d)**. Vermelding van de woonplaats dient ter identificatie, hetgeen met zich brengt dat niet kan worden volstaan met vermelding van een gekozen woonplaats. De rechter is niet verplicht de materiële juistheid van de vermelde woonplaats te onderzoeken (concl. P-G Berger bij HR. 30 maart 1981, NJ 1981, 776; Mercurius/Slotboom). Ook bij degene voor wie het exploitatienaam is bestemd (de geëxploiteerde, zie voor deze term deze aant. onder b), dient een onderscheid te worden gemaakt tussen een geëxploiteerde-natuurlijk persoon en een geëxploiteerde-rechtspersoon. *Geëxploiteerde-natuurlijk persoon*. Van de geëxploiteerde-natuurlijk persoon dienen de naam en de woonplaats te worden vermeld. Dienaangaande geldt mutatis mutandis, hetgeen is opgemerkt in deze

aant. onder d en e. Vermelding van de — volledige — voornamen is niet noodzakelijk. Wanneer zij bekend zijn, verdient het aanbeveling daarvan in het exploit melding te maken. Overigens zij opgemerkt dat bij een betekening van een exploit ten aanzien van de gezamenlijke erfgename van een overledene vermelding van hun namen en woonplaatsen achterwege kan blijven, indien de betekening op bepaalde nader in art. 53 aanhel en onder a tot en met c genoemde voorwaarden geschiedt (zie art. 53, aant. 2-4). *Geëxploiteerde-rechtspersoon.* Is het exploit bestemd voor een rechtspersoon, dan dienen volgens de wet de naam en de woonplaats te worden vermeld (zie dienaangaande deze aant. onder d en f). Hoewel de wet daarover niet spreekt, wordt in het exploit tevens de rechtsvorm, de vestigingsplaats en het volledige kantooradres van de rechtspersoon opgenomen. **i) Vermelding van degene aan wie afschrift is gelaten (lid 2, aanhel en onder e).** De deurwaarder vult in — zo dat aan de orde is — aan wie afschrift van het exploit is gelaten, onder vermelding van diens hoedanigheid. Dit laatste maakt het mogelijk om na te gaan of het exploit ook inderdaad is afgegeven aan een huisgenoot in de zin van art. 46 lid 1 (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 199). **j) Bijzondere regels.** Met nadruk wordt erop gewezen dat Boek 1, titel 1, afdeling 6 slechts algemene regels omvat, zodat ook de bijzondere regels die voor een bepaald exploit gelden dienen te worden nageleefd. Zie ook deze aant. onder a (slot).

4. Sanctie op het niet voldoen aan de minimumvereisten van art 45 lid 2. De aanhel van art. 45 lid 2 moet kennelijk aldus worden verstaan dat het niet voldoen aan een of meer van de onder a tot en met e gestelde vereisten ertoe leidt dat het exploit lijdt aan een gebrek dat met nietigheid is bedreigd (zie art. 65, aant. 2 onder c). Voor de vraag of het gebrek daadwerkelijk tot nietigverklaring door de rechter moet leiden, is van belang of het in de concrete situatie aannemelijk is dat degene voor wie het exploit bestemd is, door het gebrek onredelijk is benadeeld (zie art. 66, aant. 2) (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 216). Betreft het exploit een exploit van dagvaarding, dan is de dagvaarding nietig en geldt het bepaalde in art. 120 e.v. Zie ook hierboven Inleidende opmerkingen, aant. 3. Een materieel gebrek in één van de vereiste gegevens van art. 45 lid 2 — in het bijzonder valt te denken aan een foutieve partijsaanduiding — leidt niet tot nietigheid van het exploit (HR 22 december 1989, NJ 1990, 689; Van der Elst/PHP). Immers, het exploit vermeldt *een* naam, zij het een onjuiste.

5. Vordering tot ontruiming (lid 3). Van het bepaalde in art. 45 lid 2 aanhel en onder d (naam en woonplaats geëxploiteerde) en e (vermelding van degene aan wie afschrift van het exploit is gelaten) kan worden afgeweken in geval van een vordering tot ontruiming van een (gedeelte van) een gebouwde onroerende zaak door — kort gezegd — krakers, doch slechts nadat is komen vast te staan dat de identiteit — naam en woonplaats — van deze krakers in redelijkheid niet kan worden achterhaald (zie art. 61, aant. 2 onder a). In de meeste gevallen van kraak zullen geen namen van krakers bekend zijn. De deurwaarder zal informeren bij de eigenaar van de onroerende zaak en bij de basisadministratie van de gemeente (GBA). Levert dat niets op, dan mag ervan uit worden gegaan dat in redelijkheid de naam van de kraker niet valt te achterhalen. In de praktijk worden bewijsstukken verlangd waaruit blijkt dat naspeuringen zijn verricht om de identiteit te achterhalen.

6. Ondertekening (lid 4). a) Algemeen. De deurwaarder ondertekent het exploit en de afschriften (zie voor dit onderscheid ook art. 46, lid 2). Zie ook art. 15 lid 2 Gdw. Verzuim daarvan brengt nietigheid mee, met dien verstande dat dit gebrek kan worden hersteld (HR 3 juli 1989, NJ 1990, 76; Coster/Altena).

7. Specificatie kosten deurwaardersverrichtingen. Aan de voet van het exploit moet de deurwaarder tevens de kosten als bedoeld in art. 240 en 434a (kosten terzake van ambtshandelingen) vermelden (art. 15 lid 3 Gdw). Op het originele exploit worden de kosten gespecificeerd en op de afschriften worden zij in één bedrag vermeld. De kosten voor deurwaardersverrichtingen worden in aanmerking genomen overeenkomstig bij algemene maatregel van bestuur te geven tarieven (MvT AW, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 410). Het betreft hier het Besluit tarieven ambtshandelingen gerechtshandelaars van 4 juli 2001, Stb. 2001, 325.

8. Rv (oud). Het eerste lid van art. 45 stemt grotendeels overeen met art. 1 (oud). Het tweede, derde en vierde lid stemmen zakelijk overeen met het bepaalde in art. 5 (oud), voor zover het althans niet gaat om voorschriften die alleen voor dagvaardingen gelden. Is dat laatste wel het geval, dan zijn die voorschriften thans te vinden in art. 111. In het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering ontbrak een algemene bepaling omtrent de minimumvereisten voor de inhoud van exploit. Met art. 45 is in deze vroegere leemte voorzien. (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 198).

9. Komend recht. In oktober 2007 is een wetsvoorstel ingediend tot wijziging van onder meer het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in verband met de mogelijkheid van elektronische betekening in geval van derdenbeslag (Kamerstukken II 2007/08, 31 240, nr. 1-3). Op basis daarvan wordt in art. 45, onder vermelding van lid 2-4 tot lid 3-5, na het eerste lid een nieuw tweede lid ingevoegd, luidende: 'Een daartoe bevoegde deurwaarder kan, indien de wet dit bepaalt, ook elektronisch exploit doen.' Voorts wordt in lid 3 (nieuw) onderdeel e gewijzigd, zodat het komt te luiden: 'e. degene aan wie afschrift van het exploit is gelaten, onder vermelding van diens hoedanigheid of, indien het exploit elektronisch is gedaan als bedoeld in het tweede lid, het elektronisch adres waaraan afschrift van het exploit is gelaten.' Met de wijziging van art. 45 wordt de elektronisch betekening als een op zichzelf staande methode van betekening die naast de in de art. 46-63 genoemde methoden kan worden gebruikt, geïntroduceerd (MvT, Kamerstukken II 2007/08, 31 240, nr. 3, p. 4).

[Betekening aan de geëxploiteerde in persoon, een huisgenoot of een andere persoon; weigering ontvangst exploit door geëxploiteerde]

Artikel 46. — 1. De deurwaarder laat een afschrift van het exploit aan degene van deze of aan een andere persoon of aan de woonplaats aan een huisgenoot. Het is dat deze zal bevorderen dat het afschrift degene voor wie het exploit is bestemd, tijdig bereikt. Is het exploit voor meer personen bestemd, dan verstrekt hij voor ieder van hen een afschrift.

— 2. Voor degene voor wie het exploit is bestemd, geldt het afschrift als het oorspronkelijke exploit.

— 3. Indien degene voor wie het exploit is bestemd, weigert het afschrift in ontvangst te nemen, vermeldt de deurwaarder die weigering op het exploit en te hebben ontvangen. Voorts laat de deurwaarder een afschrift in een gesloten envelop aan de woonplaats, dan wel verzendt hij een afschrift per post. Zijn achterlating aan de woonplaats en verzending per post redelijkerwijs niet zinvol of niet mogelijk, dan kan de deurwaarder het afschrift in een gesloten envelop achterlaten in de macht van degene voor wie het exploit is bestemd. Ar-

tikel 47, eerste lid, derde zin, en tweede lid, zijn van overeenkomstige toepassing.

1. Algemeen. Art. 46 lid 1 geeft aan op welke wijze betekening van het exploit dient te geschieden; aan de geëxploiteerde in persoon, aan de woonplaats van geëxploiteerde, aan een huisgenoot of een andere persoon die zich daar bevindt en van wie aannemelijk is dat deze zal bevorderen dat het afschrift de geëxploiteerde tijdig bereikt (aant. 2). Het afschrift geldt als het oorspronkelijke exploit (aant. 3). Ten slotte geeft lid 3 aan wat rechtens geldt indien de geëxploiteerde weigert het exploit in ontvangst te nemen (aant. 4).

2. Het laten van een afschrift van het exploit (lid 1). a) Algemeen. Art. 46 lid 1 geeft aan op welke wijze de deurwaarder het exploit kan betekenen. Het biedt drie mogelijkheden: i. aan de geëxploiteerde in persoon (zie onder b), ii. aan een huisgenoot (zie onder c) of iii. aan een andere persoon (zie onder d). **b) Aan degene voor wie het exploit bestemd is — de geëxploiteerde — in persoon.** Het ligt het meest voor de hand dat de deurwaarder een afschrift van het exploit laat aan degene voor wie het exploit is bestemd in persoon. In het bijzonder bij verstekvonnissen verdient deze wijze van betekening de voorkeur met het oog op het traceren van de exacte aanvangdatum van de verzettermijn (te weten: vanaf betekening van het verstekvonnis aan gedaagde in persoon, zie art. 143, aant. 2 onder a). Art. 46 lid 1 dient aldus te worden verstaan dat de deurwaarder steeds eerst tracht de geëxploiteerde te bereiken, waar deze zich ook mocht bevinden (i.e. zijn woonplaats of anderszins). De wet verbindt evenwel geen rechtsgevolg aan een verzuim dit te doen. **c) Aan een huisgenoot.** Slaagt de deurwaarder er niet in het exploit in persoon te betekenen, dan kan het exploit ook worden betekend aan de woonplaats van de geëxploiteerde. Onder woonplaats waar het exploit kan worden gelaten valt niet alleen de woonplaats als bedoeld in art. 1:10 BW, maar ook de gekozen woonplaats mits vanzelfsprekend is voldaan aan de vereisten van art. 1:15 BW (óók als de werkelijke woonplaats buiten Nederland is gelegen (HR 2 februari 1996, NJ 1997, 26; Nieuwersteeg/Colonia c.s.)). Betekening aan de woonplaats geschiedt door een afschrift van het exploit te laten aan een huisgenoot of andere persoon van wie aannemelijk is dat deze zal bevorderen dat het afschrift de geëxploiteerde bereikt (zie voor de 'andere' persoon, deze aant. onder d). De wet bevat geen uitleg van deze begrippen. Onder huisgenoot dient te worden begrepen iemand die deelgenoot is van dezelfde huishouding. Casuïstiek over de vraag wie onder de huisgenoten zijn te rekenen wordt veelal herleid tot de vraag of de deurwaarder redelijkerwijs erop mag vertrouwen dat de persoon die hij aantreft het exploit zal ter hand stellen aan de geëxploiteerde (MvA I, Parl. Gesch. Herz. R.v. p. 200). Zie in dit verband ook HR 1 februari 2002, NJ 2002, 120 (Nahar/Domatilia). *Vermelding hoedanigheid.* In geval van betekening aan een huisgenoot is het met het oog op het bewijs dat de betekening op de door de wet voorgeschreven wijze is geschied noodzakelijk dat de deurwaarder in het exploit vermeldt de plaats van betekening (i.e. de woonplaats van de degene voor wie het exploit is bestemd) en, gelet op het bepaalde in art. 45 lid 1 aanhef en onder e, de hoedanigheid van degene aan wie het afschrift van het exploit is gelaten ('huisgenoot', zelfs als het gaat om de echtgenoot of geregistreerde partner). Zijn deze gegevens achterwege gelaten, dan heeft dat niet tot gevolg dat de betekening niet rechtsgeldig is. Het bewijs dat de betekening op de door de wet voorgeschreven wijze is geschied, kan ook door andere middelen worden bewezen (HR 19 juni 1998, NJ 1998, 670; Erato/Gipstein). **d) Aan sommige andere personen dan huisgenoot.** Teneinde de deurwaarder meer vrijheid van handelen te geven kan het afschrift ook worden gelaten aan een an-

dere persoon (dus niet aan een huisgenoot) die de deurwaarder ter plaatse aantreft, mits aannemelijk is dat deze het afschrift tijdig ter hand stelt aan degene voor wie het is bestemd. Hier kan het bij voorbeeld gaan om een werknemer die in het huis werkzaam is. Omdat een precieze aanduiding van de personen om wie het gaat niet goed mogelijk is, bleek, is een algemene formulering voorgesteld met een inhoudelijk criterium dat aan de deurwaarder — althans in de ogen van de wetgever — voldoende houvast biedt (MvT, Parl. Gesch. Herz. R.v. p. 199). *Vermelding hoedanigheid.* Ook in geval van betekening aan een andere persoon dan een huisgenoot maakt de deurwaarder in het exploit melding van de plaats van betekening en van de hoedanigheid van degene aan wie het afschrift is gelaten. Zie nader deze aant. onder c. **e) Anderen?** Denkbaar is dat de deurwaarder een exploit laat aan een andere persoon dan een huisgenoot (zie deze aant. onder c) of een persoon van wie aannemelijk is dat deze zal bevorderen dat het afschrift de geëxploiteerde tijdig bereikt (zie deze aant. onder d). In dat geval is het exploit, indien dat de geëxploiteerde niet heeft bereikt, op de voet van art. 66 nietig. Immers, de geëxploiteerde is door dit gebrek onredelijk benadeeld. Herstel van dit gebrek is vanzelfsprekend mogelijk (art. 66 lid 2). **f) Meer dan één geëxploiteerde (lid 1 tweede zin).** Is het exploit bestemd voor meer dan één persoon (men denke aan een exploit van dagverding waarin meerdere gedaagden worden gedagvaard), dan moet de deurwaarder voor ieder van hen een afschrift achterlaten. In elk afschrift alsmede — vanzelfsprekend — in het oorspronkelijk exploit vermeldt de deurwaarder al degenen voor wie het exploit bestemd is. Treedt een zelfde persoon in meer kwaliteiten op, dan representeert iedere kwaliteit een afzonderlijke geëxploiteerde en dienen aan deze persoon even zoveel afschriften te worden gelaten, als hij in kwaliteit optreedt. Wordt in dat geval één afschrift achtergelaten, dan lijkt weinig aannemelijk dat dit tot nietigheid leidt. Immers, van een onredelijke benadeling in de zin van art. 66 is geen sprake. De tweede zin van art. 46 lid 1 lijkt uit te gaan van de gedachte dat de desbetreffende personen allemaal dezelfde woonplaats hebben. Is dat niet het geval, dan zal de deurwaarder — zo betekening in persoon niet mogelijk is — een afschrift van het exploit moeten laten aan de respectieve woonplaatsen. In zo'n geval ligt het weinig voor de hand, dat op iedere woonplaats evenzoveel afschriften worden gelaten als er geëxploiteerden zijn.

3. Afschrift geldt als origineel (lid 2). Het door de deurwaarder achtergelaten afschrift geldt voor degene voor wie het is bestemd als origineel exploit. Desgevraagd verstrekt de gerechtsdeurwaarder het origineel van het exploit aan degene op wiens verzoek hij de betekening heeft verricht. Zie art. 15 lid 4 Gdw.

4. Weigering door geëxploiteerde (lid 3). a) Algemeen. Art. 46 lid 3 geeft een regel voor het geval waarin de geëxploiteerde — en niet de huisgenoot of de andere persoon als bedoeld in art. 46 lid 1 (zie deze aant. onder e) — weigert het exploit in ontvangst te nemen, terwijl het laten van een afschrift aan een huisgenoot of andere persoon (zie aant. 2c en d) niet mogelijk is. **b) Afschrift in een gesloten envelop dan wel per post (lid 3, tweede zin).** In geval de geëxploiteerde weigert het exploit in ontvangst te nemen, kan de deurwaarder een afschrift van het exploit blijkens de tweede zin van art. 46 lid 3 hetzij aan de woonplaats achterlaten, hetzij dit afschrift ter post bestellen. De deurwaarder heeft hier, anders dan in het geval van art. 47, de keuze en kan naar bevind van zaken handelen (MvT AW, Parl. Gesch. Herz. R.v. p. 200-201). Art. 47 lid 1-derde zin en lid 2 zijn van overeenkomstige toepassing (zie art. 47, aant. 2e-f). **c) Achterlaten in de macht van de geëxploiteerde (lid 3, derde zin).** De verplichting voor de deurwaarder een door de geëxploiteerde geweigerd exploit achter te laten dan wel per post te verzenden (zie deze aant. onder b), biedt niet steeds een extra waarborg. Dit geldt bijvoorbeeld als met het geweigerde exploit tegen een tijdelijk in Ne-

derland verblijvende persoon een spoedprocedure aanhangig wordt gemaakt, terwijl deze persoon na die spoedprocedure naar zijn buitenlandse woonplaats zal terugkeren. Het geldt ook als persoonlijke betekening is geweigerd door iemand die noch in Nederland noch in het buitenland een vaste woon- of verblijfplaats heeft. In dat geval is het onmogelijk het afschrift aan de woonplaats achter te laten of per post te verzenden. Voor deze gevallen biedt de derde zin van art. 46 lid 3 een alternatief. Voor zover achterlating aan de woonplaats en verzending per post niet zinvol zijn of niet mogelijk zijn, mag de deurwaarder volstaan met achterlating van het exploit in de macht van de geëxploiteerde. De deurwaarder moet bij het achterlaten de nodige zorgvuldigheid in acht nemen. Dit betekent dat hij in elk geval niet kan volstaan met achterlating op een plek waar degene voor wie het exploit is bestemd, zich inmiddels niet meer bevindt. De woorden 'in de macht' impliceren voorts dat het exploit zoveel mogelijk in de directe nabijheid van de betrokkene wordt achtergelaten. Ook zal de betrokkene zich van die achterlating bewust moeten zijn (NvW, Kamerstukken II 2003/4, 28 863 nr. 6, p. 4). **d) Weigering beïnvloedt rechtsgeldigheid betekening niet.** Art. 46 lid 3 geeft antwoord op de niet onbelangrijke vraag wat het rechtsgevolg is van een weigering door de geëxploiteerde om het exploit in ontvangst te nemen. Weigering beïnvloedt de rechtsgeldigheid van de betekening niet. De geëxploiteerde behoort niet door de bedoelde weigering de civiele rechtspleging te kunnen frustreren (MvT, Parl. Gesch. Herz. R.v. p. 199). De deurwaarder maakt van de weigering melding in het exploit. Bij weigering wordt de geëxploiteerde desondanks, blijkens het slot van de eerste zin, geacht (het afschrift van) het exploit in persoon te hebben ontvangen. Betekening in persoon is in het bijzonder van belang bij verstekvonnissen. Door de betekening in persoon vangt de verzettermijn aan (zie art. 143, aant. 2 onder a) (MvT, Parl. Gesch. Herz. R.v. p. 201). Zie ook aant. 2 onder b. **e) Weigering door anderen?** Indien de deurwaarder de geëxploiteerde niet kan traceren — en mitsdien betekening in persoon niet mogelijk is — gaat hij over tot betekening aan de woonplaats van de geëxploiteerde, en laat hij een afschrift van het exploit achter aan een huisgenoot of een andere persoon (zie aant. 2 onder c en d). Wordt door de huisgenoot of andere persoon geweigerd het exploit in ontvangst te nemen, dan gaat de deurwaarder te werk overeenkomstig het bepaalde in art. 47. In zo een geval is evenwel van een betekening in persoon, gelijk bij een weigering door de geëxploiteerde zelf, geen sprake.

5. Rv (oud). De eerste twee leden van art. 46 stemmen grotendeels overeen met art. 1 en 3 (oud). Lid 3 kwam in het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering niet voor.

[Onmogelijkheid afschrift te laten; afschrift bij gesloten envelop of bezorging van een afschrift ter post]

Artikel 47. — 1. Indien de deurwaarder aan geen van de in artikel 46, eerste lid, bedoelde personen afschrift kan laten, laat hij een afschrift aan de woonplaats achter in een gesloten envelop. Indien ook dat feitelijk onmogelijk is, bezorgt hij terstond een afschrift ter post. De deurwaarder maakt, zowel in het ene als het andere geval tevens onder vermelding van de reden van de feitelijke onmogelijkheid, van deze handelingen melding in het exploit.

— 2. Op de envelop waarin het afschrift ingevoerd wordt wordt achtergelaten of ter post wordt bezorgd, worden vermeld de naam en de woonplaats van degene voor wie het exploit is bestemd. De envelop vermeldt tevens de naam, de hoedanigheid, het kantooradres en het telefoonnummer van de

deurwaarder, alsmede een aanduiding dat de inhoud de onmiddellijke aandacht behoeft.

1. Algemeen. Art. 47 bevat een nadere regeling wat de deurwaarder moet doen in geval hij aan geen van de in art. 46 lid 1 bedoelde personen — dat wil zeggen de geëxploiteerde in persoon, een huisgenoot of een andere persoon (zie art. 46, aant. 2) — een afschrift kan laten. De achterliggende gedachte van deze regeling is een redelijke zekerheid te bieden dat het exploit degene voor wie het bestemd is, bereikt.

2. Onmogelijkheid afschrift te laten (lid 1). a) Algemeen. Art. 47 lid 1 geeft een regeling in geval de deurwaarder geen afschrift kan laten aan (i) degene voor wie het exploit bestemd is, in persoon, of (ii) een huisgenoot, of (iii) een andere persoon als bedoeld in art. 46 lid 1 (zie art. 46, aant. 2 onder d). **b) Onmogelijkheid.** Art. 47 lid 1 is van toepassing zowel in het geval de deurwaarder aan de (gekozen) woonplaats van de geëxploiteerde niemand aantreft als in het geval waarin hij wel iemand aantreft — met uitzondering van de geëxploiteerde (zie daarvoor art. 46, aant. 4) — maar de persoon in kwestie (i) weigert het afschrift in ontvangst te nemen, of (ii) moet niet in staat worden geacht ervoor zorg te dragen dat het exploit degene bereikt voor wie het is bestemd (bijv. een klein kind). Voor de hand ligt om aan te nemen dat art. 47 lid 1 niet geldt, indien de persoon in kwestie (iii) weigert informatie te verschaffen over de vraag of de geëxploiteerde aanwezig is. In zo een geval kan de deurwaarder het afschrift (gevoorn) laten aan de desbetreffende persoon op de voet van art. 46 lid 1. **c) Gesloten envelop.** Doet zich een van de in deze aant. onder b genoemde gevallen voor, dan laat de deurwaarder een afschrift ter plaatse (in de brievenbus) achter in een gesloten envelop. **d) Bezorging afschrift ter post.** In bepaalde omstandigheden kan het onmogelijk zijn een afschrift ter plaatse achter te laten in een gesloten envelop. Gedacht kan worden aan een overstroming (waardoor het huis onbereikbaar is) of soortgelijke natuurramp, een georganiseerde tegenstand of bedreiging. In dergelijke gevallen bezorgt de deurwaarder terstond een afschrift ter post. **e) Bijzondere vermeldingen in het exploit lid 1, derde zin.** De derde zin van art. 47 lid 1 bepaalt dat de deurwaarder in het exploit melding maakt van de reden van de feitelijke onmogelijkheid van het laten van een afschrift, alsmede melding van het feit dat een afschrift is achtergelaten in een gesloten envelop dan wel is bezorgd ter post. Met de terpostbezorging is de betekening volmond. **f) Bijzondere vermeldingen op de envelop (lid 2).** De envelop waarin het afschrift van het exploit wordt achtergelaten of ter post wordt bezorgd moet, naast de naam en woonplaats van degene voor wie het exploit is bestemd, tevens vermelden de naam, hoedanigheid, het kantooradres en telefoonnummer van de deurwaarder, alsmede een aanduiding dat de inhoud de onmiddellijke aandacht behoeft. Door deze vermelding zal de geëxploiteerde aangespoord worden van de inhoud van de envelop kennis te nemen en de deurwaarder om nadere informatie te verzoeken.

3. Andere betekeningen? Betekening op de voet van art. 63 (betekening bij verzet, hoger beroep en cassatie aan het kantoor van de advocaat, procureur of deurwaarder bij wie de geëxploiteerde laatstelijk terzake woonplaats heeft gekozen) kan ook geschieden op de in art. 47 geregelde wijze (HR. 11 juli 2003, NJ 2003, 568; Van Graafland/De Krosse). Zie ook in het kader van betekeningen op de voet van art. 54 lid 2 of art. 57 lid 2 'aan het parkeer', art. 54, aant. 4 onder c en art. 57, aant. 5 onder c.

4. Rv (oud). Art. 47 komt overeen met art. 2 lid 1 en 2 (oud). Art. 2 lid 3 (oud) is vplaatst naar art. 15 lid 4 tweede volzin Gdw.

[Exploot aan de Koning, diens vermoedelijke opvolger, hun echtgenoten en de Regent of de Staat; betekening aan het parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad]

Artikel 48. Ten aanzien van de Koning, de vermoedelijke opvolger van de Koning, hun echtgenoten en de Regent, alsmede ten aanzien van de Staat, geschiedt de betekening aan het parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad. Indien afschrift van een voor de Staat bestemd exploit wordt gelaten aan een persoon ten parkette die daartoe is aangewezen, is het exploit gedaan aan de Staat in persoon. Indien mogelijk wordt in het exploit vermeld welk ministerie het betreft.

1. **Algemeen.** Art. 48 bevat een regeling voor de wijze waarop een exploit moet worden betekend, indien het is bestemd voor (i) een beperkt aantal met name genoemde natuurlijke personen, te weten de Koning, de vermoedelijke opvolger van de Koning, hun echtgenoten en de Regent, of (ii) de Staat.

2. **De Koning, troonopvolger, hun echtgenoten en de Regent.** a) **Uitgangspunt.** Uitgangspunt in Nederland is dat de leden van het Koninklijk Huis in beginsel niet anders worden behandeld dan andere burgers. Art. 48 maakt hierop een uitzondering voor bepaalde leden van het Koninklijk Huis van wie bij voorbaat mag worden aangenomen dat ten gevolge van hun positie hun optreden in het openbaar, het staatsbelang raakt. Door de betekening aan het parket van de procureur-generaal van de Hoge Raad voor te schrijven, wordt beoogd een waarborg te scheppen dat de regering via de procureur-generaal (die het kabinet of de minister-president zal informeren over de betekening) vanaf het begin van het proces oog kan houden op de zaak. b) **Betekening in persoon?** Anders dan bij de Staat (zie hierna aant. 5) bevat art. 48 geen regeling voor een betekening in persoon aan de in art. 48 specifiek genoemde leden van het Koninklijk Huis (de Leden). Zo voor de betekening aan de Leden ten parkette een persoon is aangewezen, ligt voor de hand om aan te nemen dat het laten van een afschrift aan die persoon geldt als een de betekening aan de Leden in persoon.

3. **De Staat.** a) **Nederland, niet het Koninkrijk.** Exploiten gericht aan de Staat moeten worden betekend aan het parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad. Dit is anders in de in deze aant. onder b te noemen gevallen. Onder 'de Staat' dient te worden verstaan Nederland (derhalve het rijk in Europa), niet het Koninkrijk der Nederlanden. Het Koninkrijk bezit geen rechtspersoonlijkheid. b) **Procespartij namens de Staat.** Op verschillende plaatsen in de wetgeving worden bepaalde functionarissen aangewezen als procespartij namens de Staat, zoals bijvoorbeeld in art. 3 lid 3 IW 1990 (de belastingontvanger) en art. 19 jo. art. 1 lid 1 Onteigeningwet (de commissaris der Koningin). In zo'n geval dient de betekening van het exploit plaats te vinden aan de betrokken functionaris en niet aan de Staat.

4. **Betekening aan het parket (eerste zin).** Blijkens de eerste zin van art. 48 dient de betekening te geschieden 'aan het parket' van de procureur-generaal en niet, zoals in het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, 'in het parket' van de procureur-generaal. Met het oog op het bepaalde in art. 45 lid 2, aanhef en onder e is noodzakelijk dat de deurwaarder vermeldt aan wie ten parkette het exploit is gelaten. Betekening aan — en niet meer 'in' — het parket maakt het mogelijk dat in de in art. 48 genoemde gevallen ook buiten kantoor tijd betekening kan plaatsvinden, door afschrift te laten in de brievenbus. Volgens de parlementaire geschiedenis is ook hier art. 47 van toepassing (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv. p. 201).

5. **Betekening aan de Staat in persoon (tweede zin).** a) **Regel.** De tweede zin van art. 48 opent de mogelijkheid om een afschrift van het exploit te laten aan de Staat in persoon, door het afschrift te laten aan een daartoe aangewezen persoon ten parkette. Betekening in persoon is in het bijzonder van belang bij verstekvonnissen. Door de betekening in persoon vangt de verzettermijn aan (zie art. 143, aant. 2a) (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv. p. 201). Soortgelijke toevoegingen komen voor in art. 49, 50 en 51, hetgeen ertoe leidt dat ten aanzien van alle rechtspersonen (en wat art. 51 betreft, venootschappen) is voorzien in de mogelijkheid van betekening in persoon. b) **Weigering. Art. 46 lid 3 analoog?** Hoewel de wet dienaangaande niets bepaalt, ligt het voor de hand om aan te nemen dat de regel van art. 46 lid 3 analoog moet worden toegepast in geval de daartoe aangewezen persoon ten parkette weigert het exploit in ontvangst te nemen, hetgeen zoveel betekent dat de persoon in kwestie (en daarmee de Staat) geacht wordt het exploit in persoon te hebben ontvangen.

6. **Aanduiding ministerie, indien mogelijk (derde zin).** Indien mogelijk wordt blijkens de derde zin van art. 48 in een exploit dat bestemd is voor de Staat vermeld welk ministerie het betreft. Vermelding van het ministerie is uiteraard voor een vlot verloop van belang. Vermelding dient slechts plaats te vinden indien zulks mogelijk is. Eventueel kan achteraf een toetsing plaatsvinden of dat wel of niet het geval was. Bevatte het exploit niet de vermelding van het ministerie terwijldit wel mogelijk was, dan leidt dit slechts tot nietigheid van het exploit indien de Staat door dit verzuim onredelijk is benadeeld (zie art. 66, aant. 2). De wetgever lijkt overigens ervan uit te gaan dat zonder meer sprake is van nietigheid (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv. p. 201-202).

7. **Rv (oud).** Art. 48 stemt vrijwel overeen met art. 4, aanhef en onder 1° (oud), met dien verstande dat de mogelijkheid om het exploit uit te brengen aan de persoon van de procureur-generaal bij de Hoge Raad is geschrapt. Voorts bestond toen niet de mogelijkheid van betekening aan de Staat in persoon.

[Betekening aan publiekrechtelijke rechtspersonen, uitgezonderd de Staat]

Artikel 49. Ten aanzien van een rechtspersoon als bedoeld in artikel 1 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, met uitzondering van de Staat, geschiedt de betekening ter plaatse waar het bestuur zitting of kantoor houdt, of aan de persoon of de woonplaats van het hoofd van dat bestuur. Indien afschrift van het exploit wordt gelaten aan een bestuurder of aan een persoon die daartoe is aangewezen, is het exploit gedaan aan de rechtspersoon in persoon.

1. **Algemeen.** Art. 49 bevat een regeling voor de wijze waarop een exploit moet worden betekend, indien het is bestemd voor een rechtspersoon als bedoeld in art. 2:1 BW, met uitzondering van de Staat (zie daarvoor art. 48).

2. **Rechtspersoon als bedoeld in art. 2:1 BW.** a) **Openbare of publiekrechtelijke rechtspersonen.** Bepaalde publiekrechtelijke lichamen hebben rechtspersoonlijkheid, zoals de Staat, de provincies, de gemeenten en de waterschappen, alsmede alle lichamen waaraan krachtens art. 134 Grondwet verordende bevoegdheid is verleend, zoals bijvoorbeeld in art. 66 en 110 Wet op de Bedrijfsorganisatie aan de product- en (hoofd)bedrijfschappen. Voor dergelijke publiekrechtelijke of openbare rechtspersonen bevat art. 49 een regeling voor de wijze waarop de deurwaarder aan deze rechtspersonen een exploit kan betekenen. Dit is slechts anders voor de Staat. Immers, voor de Staat geldt de regeling van art. 48 (betekening aan het parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad, zie art. 48, aant. 3). b) **Privaatrechtelijke rechtspersonen met een**

publiekrechtelijk karakter. Hoewel publiekrechtelijk van karakter, doordat het een deel van de overheidstaak behartigt, is een rechtspersoon als De Nederlandsche Bank NV naar de vorm privaatrechtelijk. Hetzelfde geldt, zij het dat daar de behartiging van de overheidstaak wat minder preponderant aanwezig is, voor NV Nederlandse Spoorwegen. Betekening van het exploitatietoestel aan dergelijke rechtspersonen geschiedt op de wijze zoals geregeld in art. 50.

3. Wijze van betekening. a) Aan het kantoor. Betekening kan geschieden aan het kantoor of ter plaatse waar het bestuur zitting houdt. Het gaat hier derhalve om de secretarie (gemeente), de griffie (provincie) of het bureau (waterschap). **b) Bijkantoor of filiaal?** Onder 'kantoor' in art. 49 is volgens de parlementaire geschiedenis ook begrepen het bijkantoor of filiaal, maar alleen indien en voor zover het exploitatietoestel betreft welke vanuit dat bijkantoor of filiaal plegen te worden verricht (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 202). Bij de openbare rechtspersonen waarop art. 49 het oog heeft kan in het bijzonder gedacht worden aan de gevallen waarin een gemeente meer dan één plaats omvat en waarin in elke plaats een nevensecretarie is gevestigd. De term bijkantoor of filiaal lijkt in dat verband overigens minder gelukkig. **c) Persoon of woonplaats hoofd van het bestuur.** De betekening kan ook geschieden aan de persoon of de woonplaats van het hoofd van het bestuur (en mitsdien op een andere plaats dan het kantoor van de rechtspersoon). In geval een afschrift van het exploitatietoestel aan het hoofd van het bestuur in persoon is tevens sprake van een betekening aan de publiekrechtelijke rechtspersoon in persoon (zie aant. 4). Het begrip woonplaats is de woonplaats naar Nederlands recht, zoals gedefinieerd in art. 1:10 BW, de woonstede en bij gebreke daarvan het werkelijk verblijf (zie art. 45, aant. 3 onder e). Het hoofd van het bestuur is degene die in de wet of het instellingsbesluit als zodanig wordt aangemerkt. Zo bestaat het bestuur van een gemeente blijkens art. 6 Gemein. uit de raad, het college van burgemeester en wethouders en een burgemeester. De burgemeester is het hoofd van het bestuur. In een provincie is de commissaris van de Koningin hoofd van het bestuur, terwijl dat bij de waterschappen de voorzitter als bedoeld in art. 10 en 46 Waterschapswet is. **d) Ontbreken van een kantoor of bestuurder.** Ontbeert de rechtspersoon een kantoor of een hoofd van het bestuur, hoewel dat in de praktijk niet of nauwelijks voorstelbaar is, dan geschiedt de betekening — behoudens de gevallen waarin er een vereffenaar is met een bekend kantoor, een bekende woonplaats of een bekend werkelijk verblijf — aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie bij het gerecht waar de zaak moet dienen of dienst, gevolgd door publicatie van een afschrift van het exploitatietoestel in een dagblad (zie art. 54, aant. 4) dan wel indien het exploitatietoestel niet een te voeren of aanhangige procedure betreft aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie van de woonplaats van verzoeker (zie art. 54, aant. 7). **e) Vrije keuze.** De in art. 49 gekozen volgorde — kantoor, zittingsplaats, persoon of woonplaats hoofd van het exploitatietoestel — heeft geen normatief karakter. Het woord 'of' duidt op een vrije keuze (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 202).

4. Betekening aan de rechtspersoon in persoon (tweede zin). **a) Regel.** De tweede zin van art. 49 opent de mogelijkheid om een exploitatietoestel te betekenen aan de publiekrechtelijke rechtspersoon in persoon, door een afschrift van het exploitatietoestel aan een bestuurder (en dan behoeft niet noodzakelijk het hoofd van het bestuur te zijn) of aan een persoon die daartoe — naar valt aan te nemen door de publiekrechtelijke rechtspersoon — is aangewezen. In beide gevallen moet het afschrift van het exploitatietoestel gelaten aan de persoon in kwestie (en dus niet aan diens woonplaats of kantoor). Is dat het geval (en is het exploitatietoestel dus gelaten aan de bestuurder of de daartoe aangewezen persoon), dan is het exploitatietoestel aan de rechtspersoon gedaan. Betekening in per-

soon is in het bijzonder van belang bij verstekvonnissen. Door de betekening in persoon vangt de verzettermijn aan (zie art. 143, aant. 2 onder a) (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 201). Soortgelijke toevoegingen komen voor in art. 48, 50 en 51, hetgeen ertoe leidt dat ten aanzien van alle rechtspersonen (en wat art. 51 betreft, vennootschappen) is voorzien in de mogelijkheid van betekening in persoon. **b) Weigering. Art. 46 lid 3 analoog?** Hoewel de wet dienaangaande niets bepaalt, ligt het voor de hand om aan te nemen dat de regel van art. 46 lid 3 analoog moet worden toegepast in geval de bestuurder of de daartoe aangewezen persoon weigert het exploitatietoestel in ontvangst te nemen, hetgeen zoveel betekent dat de persoon in kwestie (en daarmee de rechtspersoon) geacht wordt het exploitatietoestel in persoon te hebben ontvangen.

5. Rv (oud). Art. 49 stemt vrijwel overeen met art. 4, aanhef en onder 2° (oud), met dien verstande dat de mogelijkheid van betekening aan publiekrechtelijke rechtspersonen in persoon in het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering niet voorkwam.

[Betekening aan andere (privaatrechtelijke) rechtspersonen]

Artikel 50. Ten aanzien van andere rechtspersonen geschiedt de betekening aan hun kantoor of aan de woonplaats van een van de bestuurders. Na de ontbinding geschiedt zij aan het kantoor, de persoon of de woonplaats van een van de vereffenaars. Indien afschrift van het exploitatietoestel gelaten aan een bestuurder, of, na de ontbinding, aan een vereffenaar, is het exploitatietoestel gedaan aan de rechtspersoon in persoon.

1. Algemeen. Art. 50 bevat een regeling voor de wijze waarop een exploitatietoestel moet worden betekend, indien het is bestemd voor een andere rechtspersoon als bedoeld in art. 2:1 BW. Het ziet derhalve op de betekening van exploitatietoestel aan privaatrechtelijke rechtspersonen.

2. De term 'andere rechtspersonen' (eerste zin). **a) Privaatrechtelijke rechtspersonen.** Met de term 'andere rechtspersonen' doelt art. 50 op andere rechtspersonen dan de rechtspersonen als bedoeld in art. 2:1 BW. Gedoeld wordt derhalve op de privaatrechtelijke rechtspersonen van art. 2:3 BW, te weten: verenigingen, coöperaties, ondernemingen waarborgmaatschappijen, naamloze vennootschappen, besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid en stichtingen. **b) Openbare vennootschappen met rechtspersoonlijkheid?** Onder vigeur van titel 7:13 BW (vennootschap, art. 7:800-837 BW) kan een openbare vennootschap (te denken valt aan wat vóór de invoering van titel 7:13 BW werd aangeduid als vennootschap onder firma, commanditaire vennootschap en openbare maatschap) ook rechtspersoonlijkheid bezitten. Dit komt dan tot uitdrukking in de naamgeving, te weten: 'OVR' (openbare vennootschap met rechtspersoonlijkheid, art. 7:802 lid 4 BW) respectievelijk 'CVR' (commanditaire vennootschap met rechtspersoonlijkheid, art. 7:836 lid 3 BW). Deze rechtspersoonlijkheid bezittende vennootschappen vallen voor de betekeningregels evenwel niet onder het bepaalde in art. 50, doch onder art. 51. Zie art. 8:804 lid 2 BW, alsmede Kamerstukken II 2006/07, 31 065, nr. 3, p. 28. Titel 7:13 treedt naar verwachting ten tijde van de werking (oktober 2007) in werking in de loop van 2008. **c) Kerkgenootschappen.** Art. 2:2 lid 1 BW verleen ook rechtspersoonlijkheid aan de kerkgenootschappen, alsmede hun zelfstandige onderdelen en lichamen waarin zij zijn verenigd. Deze organisaties vallen in tegenstelling tot de rechtspersoonlijkheid bezittende vennootschappen wel onder de term 'andere rechtspersonen' als bedoeld in art. 50.

3. Wijze van betekening. a) Aan het kantoor. Betekening kan geschieden aan het kantoor van de rechtspersoon. Het 'kantoor' behoeft niet samen te vallen met de statutaire zetel (zie over dat begrip, art. 45, aant. 3 onder f). Het kantoor is de plaats waar het bedrijf feitelijk wordt uitgeoefend (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 203).
 b) Bijkantoor of filiaal? Onder 'kantoor' in art. 50 is volgens de parlementaire geschiedenis ook begrepen het bijkantoor of filiaal, maar alleen indien en voor zover het exploit handelingen betreft welke vanuit dat bijkantoor of filiaal plegen te worden verricht (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 202).
 c) Persoon of woonplaats van één van de bestuurders. De betekening kan ook geschieden aan de persoon of de woonplaats van één van de bestuurders (anders dan bij de publiekrechtelijke rechtspersoon (zie art. 49, aant. 3 onder c) behoeft de betekening niet aan het hoofd of de voorzitter van het bestuur plaats te vinden). Wie als 'bestuurder' kan worden aangemerkt, laat zich afleiden uit het Handelsregister. Aannemelijk is dat alleen in geval van een betekening aan de bestuurder in persoon sprake is van een betekening aan de rechtspersoon in persoon (zie aant. 5). Voor zover de bestuurder een natuurlijk persoon is, wordt met het begrip 'woonplaats' bedoeld op de woonplaats naar Nederlands recht, zoals gedefinieerd in art. 1:10 BW, de woonstede en bij gebreke daarvan het werkelijk verblijf (zie art. 45, aant. 3 onder e). Is de bestuurder, zoals in concernverhoudingen nogal eens placht voor te komen een rechtspersoon, dan heeft die rechtspersoon ingevolge art. 1:10 lid 2 BW zijn woonplaats 'ter plaatse waar hij volgens wettelijk voorschrift of volgens zijn statuten of reglementen zijn zetel heeft' (zie nader art. 45, aant. 3 onder f). Een en ander neemt niet weg dat in zo een geval het exploit ook kan worden gedaan aan de persoon of de woonplaats van één van de bestuurders van de rechtspersoon/bestuurder in kwestie.
 d) Ontbreken van een kantoor of bestuurder. Ontbeert de rechtspersoon een kantoor of een bestuurder, of is in het laatste geval diens woonplaats onbekend, dan geschiedt de betekening aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie bij het gerecht waar de zaak moet dienen of dient dan wel indien het exploit niet een te voeren of aanhangige procedure betreft aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie van de woonplaats van verzoeker (zie art. 54, aant. 7). Betreft het een zaak die moet dienen of dient bij de Hoge Raad, dan geschiedt betekening aan het parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad (zie art. 54, aant. 4 en 6).
 e) Vrije keuze. De in art. 50 gekozen volgorde — kantoor, persoon of woonplaats een van de bestuurders — heeft geen normatief karakter. Het woord 'of' duidt op een vrije keuze (zie in het kader van art. 49: MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 202).

4. Betekening na ontbinding van de rechtspersoon (tweede zin).

a) Algemeen. Na de ontbinding van de rechtspersoon geschiedt de betekening van het exploit aan het kantoor, de persoon of de woonplaats van één van de vereffenaars. Aannemelijk is dat alleen in het eerste geval sprake is van een betekening aan de rechtspersoon in persoon (zie aant. 5).
 b) Na de ontbinding. De wet spreekt uitdrukkelijk van betekening 'na de ontbinding'. Dit houdt in dat deze alternatieve mogelijkheid van betekening eerst aan de orde komt nádat i. zich één van de gevallen zoals genoemd in art. 2:19 lid 1 aanhef en onder a tot en met f BW heeft voorgedaan, ii. ontbinding heeft plaatsgevonden bij beschikking van de Kamer van Koophandel overeenkomstig het bepaalde in art. 2:19a BW, iii. ontbinding heeft plaatsgevonden door de rechtbank op vordering van het openbaar ministerie in geval van — kort gezegd — een verboden rechtspersoon (art. 2:20 BW), iv. ontbinding heeft plaatsgevonden door de rechtbank op verzoek van een belanghebbende of op vordering van het openbaar ministerie op één van de in art. 2:21 BW genoemde gronden.
 c) Eén van de vereffenaars. De wet noemt een maximum noch een minimum aantal vereffenaars. Heeft de rechter geen vereffenaar

benoemd en wijzen de statuten geen vereffenaar aan, dan worden de bestuurders vereffenaar (art. 2:23 lid 1, eerste zin BW). In het laatste geval is hetgeen hierboven in aant. 3 onder c is opgemerkt van overeenkomstige toepassing ná ontbinding van de rechtspersoon.
 d) Ontbreken vereffenaar. Ontbreekt een vereffenaar of heeft de vereffenaar geen bekend kantoor, bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf, dan geschiedt de betekening aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie bij het gerecht waar de zaak moet dienen of dient dan wel indien het exploit niet een te voeren of aanhangige procedure betreft aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie van de woonplaats van verzoeker (zie art. 54, aant. 7). Betreft het een zaak die moet dienen of dient bij de Hoge Raad, dan geschiedt betekening aan het parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad (zie art. 54, aant. 4).

5. Betekening aan de rechtspersoon in persoon (derde zin). a) Regel. De derde zin van art. 50 opent de mogelijkheid om een afschrift van het exploit te laten aan de rechtspersoon in persoon, door het afschrift te laten aan een bestuurder of, na ontbinding, aan een vereffenaar. Een redelijke uitleg van de derde zin brengt verder mee dat slechts in geval van een betekening aan een bestuurder respectievelijk vereffenaar in persoon sprake is van een betekening aan de rechtspersoon in persoon. Betekening in persoon is in het bijzonder van belang bij verstekvonnissen. Door de betekening in persoon vangt de verzettermijn aan (zie art. 143, aant. 2 onder a) (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 201). Soortgelijke toevoegingen komen voor in art. 48, 49 en 51, hetgeen ertoe leidt dat ten aanzien van alle rechtspersonen (en wat art. 51 betreft, vennootschappen) is voorzien in de mogelijkheid van betekening in persoon.
 b) Weigering. Art. 46 lid 3 analogo? Hoewel de wet dienaangaande niets bepaalt, ligt het voor de hand om aan te nemen dat de regel van art. 46 lid 3 analoog moet worden toegepast in geval de bestuurder of vereffenaar weigert het exploit in ontvangst te nemen, hetgeen zoveel betekent dat de bestuurder of vereffenaar in kwestie (en daarmee de rechtspersoon) geacht wordt het exploit in persoon te hebben ontvangen.

6. Rv (oud). Art. 50 stemt vrijwel overeen met art. 4, aanhef en onder 3° (oud), met dien verstande dat de mogelijkheid van betekening aan de rechtspersoon in persoon in het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering niet voorkwam.

[Betekening aan vennootschappen]

Artikel 51. — 1. Ten aanzien van vennootschappen onder firma en commanditaire vennootschappen geschiedt de betekening aan hun kantoor of aan de persoon of de woonplaats van een van de beherende vennoten. Na de ontbinding geschiedt zij aan het kantoor, de persoon of de woonplaats van een van de vereffenaars. Indien afschrift van het exploit wordt gelaten aan een beherende vennoot, of, na de ontbinding, aan een vereffenaar, is het exploit gedaan aan de vennootschap in persoon.

— 2. Ten aanzien van maatschappen die een gemeenschappelijke naam voeren, geschiedt de betekening aan hun kantoor.

Indien wetsvoorstel 31 065 betreffende titel 7.13 BW (vennootschap) kracht van wet heeft en in werking treedt, luidt art. 51 als volgt:

— 1. Ten aanzien van openbare vennootschappen geschiedt de betekening aan hun kantoor of aan de persoon of de woonplaats van een van de besturende vennoten. Na de ontbinding geschiedt zij aan het kantoor, de persoon of de woonplaats van een van de vereffenaars. Indien afschrift van

het exploit wordt gelaten aan een besturende vennoot, of, na de ontbinding, aan een vereffenaar, is het exploit gedaan aan de vennootschap in persoon.

— 2. Ten aanzien van stille vennootschappen geschiedt de betekening aan hun woonplaats.

1. Algemeen. Art. 51 bevat een regeling voor de wijze waarop een exploit moet worden betekend, indien het is bestemd voor — na invoering van titel 7.13 BW (vennootschap, art. 7:800-837) — de zogeheten openbare vennootschap. Tot aan die invoering ziet art. 51 op (i) de maatschap die een gemeenschappelijke naam voert (de zgn. openbare maatschap), (ii) de commanditaire vennootschap ('CV') en (iii) de vennootschap onder firma. Deze rechtsfiguren worden op de voet van wetsvoorstel 28 746 en 31 065 (Invoeringswet) aangeduid met de term openbare vennootschap ('OV', zie art. 7:801 lid 1 BW), waarbij voor de commanditaire vennootschap nog twee bijzondere regels bestaan in art. 7:836 en 7:837 BW. Zowel de openbare vennootschap als de commanditaire vennootschap kunnen rechtspersoonlijkheid hebben. Dit komt dan tot uitdrukking in de naamgeving, te weten: 'OVR' (openbare vennootschap met rechtspersoonlijkheid, art. 7:802 lid 4 BW) respectievelijk 'CVR' (commanditaire vennootschap met rechtspersoonlijkheid, art. 7:836 lid 3 BW). Invoering van titel 7.13 BW heeft ook zijn weerslag op de redactie van art. 51. In het eerste lid, eerste zin wordt 'vennootschappen onder firma en commanditaire vennootschappen' vervangen door 'openbare vennootschappen' en wordt 'beherende' vervangen door 'besturende'.

2. Wijze van betekening (lid 1, eerste zin). a) **Aan het kantoor.** Betekening kan geschieden aan het kantoor van de vennootschap. Het kantoor is de plaats waar het bedrijf feitelijk wordt uitgeoefend (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 203). b) **Bijkantoor of filiaal?** Onder 'kantoor' in art. 51 is volgens de parlementaire geschiedenis ook begrepen het bijkantoor of filiaal, maar alleen indien en voor zover het exploit handelingen betreft welke vanuit dat bijkantoor of filiaal plegen te worden verricht (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 202). c) **De term beherend/besturend vennoot.** *Beherend vennoot (art. 51 (oud)).* Tot aan de invoering van titel 7.13 BW (vennootschap) bepaalt art. 51 lid 1 dat de betekening niet alleen aan het kantoor maar ook aan de persoon of de woonplaats van één van de beherende vennoten kan plaatsvinden. In het kader van de vennootschap onder firma is de term 'beherend vennoot' onbekend; de wet spreekt in art. 17 en 18 K kortweg van 'vennoten'. In de regel zijn alle vennoten in een vennootschap onder firma behierend vennoot. Gegeven de omstandigheid dat partijen in de vennootschap onder firma anders kunnen overeenkomen, en — in ieder geval in theorie — aan een of meer vennoten het beheer kunnen ontnemen, is het gebruik van de term 'beherend vennoot' in art. 51 niet geheel onbegrijpelijk. Veelal zal in de vennootschap onder firma iedere vennoot behierend vennoot zijn als bedoeld in art. 51. Uit het handelsregister kan evenwel blijken dat één of meer vennoten het beheer is ontnomen. Betekening aan deze vennoten is dan niet mogelijk. *Besturend vennoot (art. 51 (nieuw)).* Met de invoering van titel 7.13 BW (vennootschap) verandert de redactie van art. 51. In plaats van 'beherend' vennoot spreekt het voortaan van 'besturend' vennoot. Iedere vennoot in een vennootschap als omschreven in art. 7:800 lid 1 BW is besturend vennoot (art. 7:809 lid 1 BW). Denkbaar is dat het bestuur op de voet van art. 7:809 lid 2 BW uitsluitend is opgedragen aan een of meer derden. In dat geval lijkt aan nemelijk dat de desbetreffende derde(n) moet(en) worden gezien als besturend vennoot in de zin van art. 51. In het verdere commentaar hierna wordt gemakshalve uitgegaan van de nieuwe terminologie. d) **Aan de persoon of woonplaats van één van de besturende vennoten.** Bij de vennootschap kan de betekening ook geschieden aan de persoon of de woonplaats van een van de besturende vennoten. Voor zover de besturend

vennoot een natuurlijk persoon is, wordt met het begrip 'woonplaats' bedoeld op de woonplaats naar Nederlands recht, zoals gedefinieerd in art. 1:10 BW, te weten de woonstede en bij gebreke daarvan het werkelijk verblijf (zie art. 45, aant. 3 onder e). Is de besturend vennoot een rechtspersoon, dan heeft die rechtspersoon ingevolge art. 1:10 lid 2 BW zijn woonplaats 'ter plaatse waar hij volgens wettelijk voorschrift of volgens zijn statuten of reglementen zijn zetel heeft' (zie nader art. 45, aant. 3 onder f). In de gevallen waarin de besturend vennoot zelf een rechtspersoon is — veelal gaat het dan om een besloten vennootschap — dient de betekening te geschieden aan het kantoor of aan de persoon of de woonplaats van een van de bestuurders van die vennootschap (zie art. 50, aant. 3). Aannemelijk is dat alleen in geval van betekening aan een besturend vennoot in persoon sprake is van een betekening aan de vennootschap in persoon (zie aant. 4). d) **Vrije keuze.** De in art. 51 gekozen volgorde — kantoor, persoon of woonplaats één van de besturende vennoten — heeft geen normatief karakter. Het woord 'of' duidt op een vrije keuze (zie in het kader van art. 49: MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 202).

3. Betekening na ontbinding van de vennootschap (lid 1, tweede zin).

a) **Algemeen.** Na de ontbinding van de vennootschap geschiedt de betekening van het exploit aan het kantoor, de persoon of de woonplaats van één van de vereffenaars. Aannemelijk is dat alleen in het eerste geval sprake is van een betekening aan de vennootschap in persoon (zie aant. 4). b) **Ná de ontbinding.** De wet spreekt uitdrukkelijk van betekening 'na de ontbinding'. Dit houdt in dat deze alternatieve mogelijkheid van betekening eerst aan de orde komt nádat de gehele vennootschap is ontbonden, waarvoor nodig is dat zich één van de gevallen heeft voorgedaan, zoals omschreven in art. 7:817 BW (vgl. voor het recht zoals dat gold tot aan de invoering van titel 7.13 BW (vennootschap): art. 7A:1683 aanhef en onder 1° tot en met 4° BW) heeft voorgedaan. c) **Eén van de vereffenaars.** *Vereffenaars v.o.f./c.v. (voor invoering titel 7.13 BW).* Tot aan de invoering van titel 7.13 BW (vennootschap) kent de praktijk in plaats van de openbare vennootschap, naast de openbare maatschap ook de vennootschap onder firma (v.o.f.) en de commanditaire vennootschap (c.v.). Bij de vennootschap onder firma of de commanditaire vennootschap geschiedt ingevolge art. 32 K de vereffening door de vennoten gezamenlijk die het beheer hebben gehad, tenzij bij de overeenkomst anders is bepaald of de gezamenlijke vennoten (in geval van een commanditaire vennootschap de commanditaire vennoot of vennoten uitgezonderd) hoofdelijk en bij meerderheid van stemmen een andere vereffenaar hadden benoemd. *Vereffenaars vennootschap (na invoering titel 7.13 BW).* Na de invoering van titel 7.13 BW (vennootschap) bevat het Burgerlijk Wetboek in de art. 7:825-831a BW regels over vereffening en verdeling. Voor de vraag wie onder het 'nieuwe regime' de vereffening verricht, moet onderscheid worden gemaakt tussen de ontbonden stille vennootschap en de ontbonden openbare vennootschap. In het eerste geval geschiedt de vereffening in beginsel door de gewezen vennoten gezamenlijk, tenzij bij of krachtens overeenkomst anders is bepaald (art. 7:825 lid 1 BW). Bij een ontbonden openbare vennootschap geschiedt de vereffening door de gewezen besturende vennoten gezamenlijk. Ook hier kan bij of krachtens overeenkomst anders zijn bepaald. (art. 7:825 lid 2 BW). Denkbaar is natuurlijk ook dat door de rechter een vereffenaar is benoemd. Zie daarvoor art. 7:825 lid 3 BW.

4. **Betekening aan de vennootschap in persoon (lid 1, derde zin).** a) **Regel.** De derde zin van art. 51 opent de mogelijkheid om een afschrift van het exploit te laten aan de vennootschap in persoon, door het afschrift te laten aan een beherend/besturend vennoot (zie voor deze terminologie aant. 2 onder c) of, na ontbinding, aan een vereffenaar (zie daarvoor aant. 3 onder c). Een redelijke uitleg van de derde zin brengt verder

mee dat slechts in geval van een betekening aan een behorend/besturend vennoot respectievelijk verffenaar in persoon sprake is van een betekening aan de vennootschap in persoon. Betekening in persoon is in het bijzonder van belang bij verstekvonnissen. Door de betekening in persoon vangt de verzettermijn aan (zie art. 143, aant. 2a) (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv. p. 201). Soortgelijke toevoegingen komen voor in art. 48, 49 en 50, hetgeen ertoe leidt dat ten aanzien van alle rechtspersonen (en wat art. 51 betreft, vennootschappen) is voorzien in de mogelijkheid van betekening in persoon.

b) Weigering. Art. 46 lid 3 analoog? Hoewel de wet dienaangaande niets bepaalt, ligt het voor de hand om aan te nemen dat de regel van art. 46 lid 3 analoog moet worden toegepast in geval de behorend/besturend vennoot of verffenaar weigert het exploit in ontvangst te nemen, hetgeen zoveel betekent dat de behorend vennoot of verffenaar in kwestie (en daarmee de vennootschap) geacht wordt het exploit in persoon te hebben ontvangen.

5. Betekening op de voet van lid 2. Openbare maatschap (lid 2 vóór invoering titel 7.13 BW). Tot aan de invoering van titel 7.13 BW (vennootschap) bevat art. 51 lid 2 een regel voor betekening aan de maatschap die op een voor derden duidelijke wijze onder een bepaalde naam aan het rechtsverkeer deelneemt, de zogenaamde openbare maatschap die handelt onder gemeenschappelijke naam. Bij een openbare maatschap geschiedt de betekening aan het kantoor. Ook hier is het kantoor de plaats waar het bedrijf — of meer voor de hand liggend bij maatschappen onder gemeenschappelijke naam: het beroep — wordt uitgeoefend. Heeft een maatschap meer kantoren, dan lijkt voor de hand liggend dat betekening op elk van de kantoren mogelijk is. *Stille vennootschap (lid 2 ná invoering titel 7.13 BW).* Na de invoering van titel 7.13 BW (vennootschap) bevat art. 51 lid 2 een regel voor de betekening aan de stille vennootschap. In dat geval geschiedt de betekening aan de woonplaats van de vennootschap (in de zin van art. 1:10 lid 3 BW), te weten: het kantoor (Kamerstukken II 2006/07, 31 065, nr. 3, p. 28). Ook hier is het kantoor de plaats waar het bedrijf of beroep wordt uitgeoefend. Heeft de vennootschap meer kantoren, dan geldt op de voet van art. 1:10 lid 3 BW het voornaamste daarvan als de woonplaats. Gelet op deze wettelijke bepaling ligt voor de hand dat in zo een geval de betekening op dat kantoor dient te geschieden. Het exploit kan ook worden gedaan aan de afzonderlijke vennoten, onder vermelding van hun hoedanigheid zodat duidelijk is dat het exploit hun wordt gedaan in hun vennootschappelijk verband (Kamerstukken II 2006/07, 31 065, nr. 3, p. 28).

6. Rv (oud). Art. 51 lid 1 stemt vrijwel overeen met art. 4, aanhef en onder 4° (oud), met dien verstande dat de mogelijkheid van betekening aan de vennootschap in persoon in het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering niet voorkwam. Art. 51 lid 2 is nieuw en kwam in het oude procesrecht niet voor.

[Betekening aan curator of bewindvoerder]

Artikel 52. Ten aanzien van curatoren in een faillissement, bewindvoerders in een surséance van betaling dan wel in een schuldsaneringsregeling natuurlijke personen geschiedt de betekening aan het kantoor, de persoon of de woonplaats van een van hen.

1. Algemeen. Art. 52 bevat een regeling voor de wijze waarop een exploit moet worden betekend, indien het is bestemd voor een curator in een faillissement, een bewindvoerder in een surséance van betaling dan wel in een schuldsanering natuurlijke personen.

2. Welke exploiten? Het op de wijze als in art. 52 te betekenen exploit moet betrekking hebben op de boedel. Exploiten welke op de boedel geen betrekking hebben kunnen aan de failliet, de gesurséerde (of sursiet) respectievelijk de saniet (i.e. de schuldenaar op wie de schuldsaneringsregeling van toepassing is), in persoon of aan de woonplaats worden betekend. Zie art. 46, aant. 2.

3. Wijze van betekening. a) Aan het kantoor. Betekening kan geschieden aan het kantoor van de curator onderscheidenlijk de bewindvoerder. Het kantoor is de plaats waar de curator of de bewindvoerder zijn beroep feitelijk uitoefent (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv. p. 203). **b) Persoon of woonplaats van de curator of bewindvoerder.** De betekening kan ook geschieden aan de persoon of de woonplaats van de curator onderscheidenlijk de bewindvoerder. Met het begrip 'woonplaats' wordt bedoeld op de woonplaats naar Nederlands recht, zoals gedefinieerd in art. 1:10 BW, dat wil zeggen de woonstede en, bij gebreke daarvan, het werkelijk verblijf (zie art. 45, aant. 3e). Een exploit dat niet bestemd is voor de curator maar voor de failliet dient niet te worden gedaan overeenkomstig het bepaalde in art. 52, maar langs de 'gewone' weg van — in het bijzonder — art. 46 of 50. Is zulks niet geschied, dan leidt het exploit niet aan een gebrek dat met nietigheid is bedreigd. Aannemelijk is, gelet op art. 14 en 99 Fw (bevoegdheid opening poststukken), dat het exploit via de curator de failliet heeft bereikt (HR 9 mei 2003, NJ 2003, 469; Solleveld/GML Beheer). **c) Weigering. Art. 46 lid 3 analoog?** Hoewel de wet dienaangaande niets bepaalt, ligt het voor de hand om aan te nemen dat de regel van art. 46 lid 3 analoog moet worden toegepast in geval de curator of bewindvoerder weigert het exploit in ontvangst te nemen, hetgeen zoveel betekent dat curator of bewindvoerder geacht wordt het exploit in persoon te hebben ontvangen.

4. Rv (oud). Art. 52 stemt vrijwel overeen met art. 4, aanhef en onder 5° (oud).

[Betekening aan de gezamenlijke erfgenamen van een overledene]

Artikel 53. Bij een betekening ten aanzien van de gezamenlijke erfgenamen van een overledene kan vermelding van hun namen en woonplaatsen achterwege blijven indien deze geschiedt:

- a. aan de laatste woonplaats van de overledene, mits aldaar nog de overlevende echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel, een broer, een zuster of een nabestaande in de rechte lijn woont,
- b. aan de persoon of de woonplaats van een executeur of door de rechtbank benoemde verffenaar van de nalatenschap, van een ten tijde van het overlijden fungerend curator of bewindvoerder, of, indien bij een dagvaarding verzet, hoger beroep of beroep in cassatie wordt ingesteld, aan het kantoor van de advocaat, procureur of deurwaarder bij wie de overledene laatstelijk woonplaats heeft gekozen, of
- c. aan de persoon of de woonplaats van een van de erfgenamen, mits binnen een jaar na het overlijden, in welk geval het exploit tevens moet worden aangekondigd in een landelijk dagblad of een dagblad verschijnend in de streek waar de laatste woonplaats van de overledene was; een en ander onverminderd de mogelijkheid van betekening aan ieder van de erfgenamen afzonderlijk op de gewone wijze.

1. Algemeen. Als hoofdregel geldt dat van degene voor wie het exploit bestemd is de naam en de woonplaats dienen te worden vermeld (zie art. 45, aant. 3 onder h). Art. 53 bevat op deze regel een uitzondering bij een betekening ten aanzien van de geza-

menlijke erfenamen van een overledene. Bij een dergelijke betekening kan vermelding van de namen en woonplaatsen van deze erfenamen achterwege blijven, indien de betekening geschiedt op één van de drie in art. 53 aanhef en onder a tot en met c genoemde wijzen, te weten aan (i) de laatste woonplaats van de overledene (aant. 3), (ii) executeur, vereffenaar, curator of bewindvoerder, advocaat, procureur of deurwaarder (aant. 4), of (iii) één der erfenamen (aant. 5).

2. Welke exploitoren? Het op de wijze van art. 53 te betekenen exploitoot moet de gezamenlijke erfenamen van de overledene betreffen. Hiervan is sprake indien het exploitoot betrekking heeft op de nalatenschap, althans op rechten en verplichtingen van de gezamenlijke erfenamen uit hoofde van hun kwaliteit als erfenamen. Gelet op de ratio van art. 53 — bescherming van de schuldeiser van de nalatenschap — lijkt aannemelijk dat onverschillig is of de nalatenschap al dan niet is gescheiden en gedeeld.

3. Aan de laatste woonplaats van de overledene (aanhef en onder a).

a) Algemeen. Vermelding van namen en woonplaatsen van de gezamenlijke erfenamen kan achterwege blijven, indien betekening geschiedt aan de laatste woonplaats van de overledene. Dit is evenwel slechts mogelijk indien aldaar nog de overlevende echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel, een broer, een zuster, of een nabestaande in de rechte lijn woont. **b) Laatste woonplaats.** Het begrip 'woonplaats' in art. 53 aanhef en onder a is gelijk aan het begrip woonplaats naar Nederlands recht, zoals gedefinieerd in art. 1:10 BW. Art. 53 aanhef en onder a heeft derhalve het oog op hetzij de laatste woonstede hetzij, bij gebreke daarvan, de laatste plaats van het werkelijk verblijf van de overledene. Men kan in dit verband ook wel spreken van het sterfhuus als bedoeld in art. 1:13 BW, mits men daarbij in het oog houdt dat met dit begrip niet is bedoeld de feitelijke plaats waar het overlijden heeft plaatsgemaakt. Het spreekt voor zich dat het hier gaat om de laatste woonplaats in Nederland. Bevindt deze woonplaats zich niet in Nederland en is betekening op de voet van art. 53 aanhef en onder b of c niet mogelijk, dan dient — afhankelijk van de omstandigheden van het geval — art. 54, 55 of 56 te worden toegepast. **c) Bewoners laatste woonplaats overledene.** Betekening aan de laatste woonplaats van de overledene is mogelijk, mits daar nog — kort gezegd — bepaalde nader omschreven nagelaten betrekkingen wonen, te weten: overlevende echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel, broer, zuster of nabestaande in rechte lijn. Het merendeel van de genoemde nagelaten betrekkingen spreekt voor zich. Slechts enkelen behoeven nadere toelichting. *Geregistreerde partner.* Met 'geregistreerde partner' wordt bedoeld op degene die zijn partnerschap met de overledene bij akte van registratie van partnerschap heeft laten registreren in het in iedere gemeente op de voet van art. 1:17 lid 1 BW aanwezige register van geregistreerde partnerschappen. Het geregistreerd partnerschap is nader geregeld in Boek 1, titel 5A, art. 1:80a-80e BW. *Andere levensgezel.* Het begrip 'levensgezel' is voor het eerst in de wetgeving geïntroduceerd bij de regeling van de onderbewindstelling meerderjarige (Boek 1, titel 19, art. 1:431-449 BW). Blijkens de wetgeschiedenis daarvan is met 'andere levensgezel' bedoeld de persoon die tot de betrokkene in een vergelijkbare relatie staat als de echtgenoot. De andere levensgezel kan ook de homofiele partner van betrokkene zijn. Bij de beoordeling of sprake is van bovenbedoelde vergelijkbare relatie, zal de rechter letten op factoren zoals het bestaan en de duur van een gemeenschappelijke huishouding, de affectieve aard van de relatie en de tussen betrokkene en diens levensgezel bestaande nauwe lotsverbondenheid (NEV, Kamerstukken II 1981/82, 15 350, p. 2-3). *Nabestaande in rechte lijn.* De nabestaanden waarop wordt bedoeld zijn de bloedverwanten in de — rechte — opgaande lijn, te weten ouders, groot- en overgrootouders en in de — rechte — neergaande lijn, te weten kinderen, klein- en achterkleinkinderen.

4. Aan de executeur-testamentair, curator of bewindvoerder, advocaat, procureur of deurwaarder (aanhef en onder b). **a) Algemeen.** Vermelding van namen en woonplaatsen van de gezamenlijke erfenamen kan achterwege blijven, indien betekening geschiedt aan de persoon of woonplaats van (i) de executeur testamentair, (ii) een ten tijde van het overlijden fungerend curator of bewindvoerder, of, (iii) indien bij dagvaarding verzet, hoger beroep of beroep in cassatie wordt ingesteld, aan het kantoor van de advocaat, procureur of deurwaarder bij wie de overledene laatstelijk woonplaats heeft gekozen. **b) Executeur-testamentair. Algemeen.** Betekening kan geschieden aan de persoon of de woonplaats van een executeur-testamentair. Aanstelling van een executeur of uitvoerder van de uiterste wilsbeschikking geschiedt bij uiterste wilsbeschikking. De erflater kan aan een executeur de bevoegdheid toekennen een of meer andere executeurs aan zich toe te voegen of in zijn plaats te stellen. Hij kan ook beschikken dat wanneer een benoemde executeur komt te ontbreken, de kantonrechter bevoegd is op verzoek van een belanghebbende een vervanger te benoemen (art. 4:142 lid 1 BW). Iemand kan eerst als executeur-testamentair worden beschouwd nadat hij na het overlijden van de erflater de benoeming heeft aanvaard (art. 4:143 lid 1 BW). Het staat vanzelfsprekend ieder persoon vrij de benoeming niet te aanvaarden. Sommige in art. 4:143 lid 2 BW nader aangeduide personen kunnen geen executeur worden. *Begrip woonplaats.* Met het begrip 'woonplaats' wordt bedoeld op de woonplaats naar Nederlands recht, zoals gedefinieerd in art. 1:10 BW, te weten de woonstede en bij gebreke daarvan het werkelijk verblijf (zie art. 45, aant. 3e). **c) Fungerend curator of bewindvoerder.** In geval ten tijde van het overlijden sprake was van een faillissement, een surseance van betaling of de schuldsaneringsregeling natuurlijke personen die betrekking had op de overledene, dan kan de betekening ook plaats vinden aan de persoon of de woonplaats van de ten tijde van het overlijden fungerend curator of bewindvoerder. Met het begrip 'woonplaats' wordt bedoeld op de woonplaats naar Nederlands recht, zoals gedefinieerd in art. 1:10 BW, te weten de woonstede en bij gebreke daarvan het werkelijk verblijf (zie art. 45, aant. 3 onder e). **d) Advocaat, procureur of deurwaarder.** In geval het te betekenen exploitoot een verzetdagvaarding, een appèldagvaarding of een dagvaarding in cassatie betreft is betekening mogelijk aan het kantoor van de advocaat, procureur of deurwaarder bij wie de overledene laatstelijk — naar valt aan te nemen: ter zake — woonplaats heeft gekozen (zie in dat verband art. 79, aant. 2 en art. 80, aant. 4).

5. Aan één van de erfenamen (aanhef en onder c). **a) Algemeen.** Vermelding van namen en woonplaatsen van de gezamenlijke erfenamen kan achterwege blijven, indien betekening geschiedt aan de persoon of de woonplaats van één van de erfenamen. Dit is evenwel slechts mogelijk binnen een jaar ná het overlijden. Wordt voor deze wijze van betekening gekozen, dan moet het exploitoot tevens worden aangekondigd in een landelijk dagblad of een dagblad verschijnend in de streek waar de laatste woonplaats van de overledene was (zie deze aant. onder d). **b) In persoon of aan de woonplaats.** Betekening aan één van de erfenamen dient plaats te vinden in persoon of aan de woonplaats van die erfenamen. Met het begrip 'woonplaats' wordt bedoeld op de woonplaats naar Nederlands recht, zoals gedefinieerd in art. 1:10 BW, dat wil zeggen de woonstede en, bij gebreke daarvan, het werkelijk verblijf (zie art. 45, aant. 3 onder e). **c) Relevante termijn; binnen één jaar na overlijden.** Betekening op de in art. 53 aanhef en onder c omschreven wijze kan slechts geschieden binnen één jaar na het overlijden, te rekenen vanaf de dag zoals die is vermeld in de akte van overlijden. **d) Aankondiging van het exploitoot in een dagblad.** Het exploitoot moet tevens worden aangekondigd in een landelijk dagblad of een dagblad verschijnend in de streek waar

de laatste woonplaats van de overledene was. Niet duidelijk is op welk moment de aankondiging dient plaats te vinden. Gelet op de ratio van art. 53 — bescherming van de schuldeiser van de nalatenschap — lijkt voor de hand te liggen dat de aankondiging dient te geschieden terstond nadat de betekening heeft plaatsgevonden. Het begrip 'laatste woonplaats van de overledene' in art. 53 aanhef en onder c is gelijk aan het begrip woonplaats naar Nederlands recht, zoals gedefinieerd in art. 1:10 BW, te weten hetzij de laatste woonstede hetzij, bij gebreke daarvan, de laatste plaats van het werkelijk verblijf van de overledene. Men kan in dit verband ook wel spreken van het sterfhuus als bedoeld in art. 1:13 BW, mits men daarbij in het oog houdt dat met dit begrip niet is bedoeld de feitelijke plaats waar het overlijden heeft plaatsgehad.

6. Betekening aan ieder van de erfgenamen afzonderlijk. De in art. 53 omschreven mogelijkheden van betekening laten onverlet de mogelijkheid dat men kiest voor betekening aan ieder van de erfgenamen afzonderlijk.

7. Rv (oud). Art. 53 stemt overeen met art. 4, aanhef en onder 6° (oud), met dien verstande dat onder 6° sub a de woorden 'of andere levensgezel' niet voorkwamen.

8. Komend recht. Het voorstel van Wet afschaffing procuraat en invoering elektronisch berichtenverkeer (Kamerstukken I 2006/07, 30 815, nr. A) zal ertoe leiden dat het woord 'procurer' in onderdeel b wordt geschrapt (MvT, Kamerstukken II 2006/07, 30 815, nr. 3, p. 17). De wet zal naar verwachting in 2008 in werking treden.

[Betekening in geval van een onbekende woonplaats en/of onbekend werkelijk verblijf in of buiten Nederland]

Artikel 54. — 1. Ten aanzien van hen die geen bekende woonplaats in Nederland hebben, geschiedt de betekening ter plaatse van hun werkelijk verblijf.

— 2. Indien de woonplaats en het werkelijk verblijf onbekend zijn en het exploitant een te voeren of aanhangige procedure betreft, alsmede indien in rechte worden opgeroepen houders van aandelen of andere effecten, welke niet op naam staan of waarvan de houders niet bij name bekend zijn, geschiedt de betekening aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie bij het gerecht waar de zaak moet dienen of dient. Indien de zaak dient of moet dienen bij de Hoge Raad, geschiedt de betekening aan het parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad. Voorts wordt een uittreksel van het exploitant zo spoedig mogelijk bekend gemaakt in een landelijk dagblad of in een dagblad verschijnend in de streek waar voornemd gerecht zitting houdt onder vermelding van naam en kantooradres van de deurwaarder of van de advocaat van wie afschrift van het exploitant kan worden verkregen.

— 3. Gelijkelijk wordt gehandeld ten aanzien van rechtspersonen, bestaande of ontbonden, bij gebreke van kantoor, bestuurder of vereffenaar, of wanneer de bestuurder of vereffenaar geen bekend kantoor, bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf heeft.

— 4. Indien het exploitant niet een te voeren of aanhangige procedure betreft, geschiedt de betekening aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie bij de rechtbank binnen het rechtsgebied waarvan de verzoeker zijn woonplaats of, bij gebreke daarvan, zijn werkelijk verblijf heeft, terwijl een uittreksel van het exploitant voorts bekend wordt gemaakt in een landelijk dagblad of in een dagblad verschijnend in de streek waar de verzoeker woonplaats of werkelijk verblijf heeft, onder vermelding van naam en kantooradres van de deurwaarder of van de advocaat van wie afschrift van het exploitant kan worden

verkregen. Heeft de verzoeker geen bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf in Nederland, dan geschiedt de betekening aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie bij de rechtbank te 's-Gravenhage.

— 5. Indien het exploitant ten verzoeken van de echtgenoot of geregistreerde partner aan de andere wordt gedaan, houdt het de naam van de raadsman van die andere echtgenoot of geregistreerde partner in, indien deze bekend is.

1. Algemeen. In art. 54 is neergelegd de wijze waarop betekening dient te geschieden in geval de geëxploiteerde geen bekende woonplaats maar wel een bekend werkelijk verblijf in Nederland heeft (lid 1) dan wel geen bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf in of buiten Nederland (lid 2 en 4). Is de woonplaats of het werkelijk verblijf buiten Nederland wel bekend, dan geschiedt betekening, afhankelijk van het geval, op de wijze voorzien in art. 55 of art. 56. Zie over de verhouding tussen 54 en 55-56, aant. 3.

2. Geen bekende woonplaats van geëxploiteerde-natuurlijk persoon in Nederland. a) **Betekening ter plaatse werkelijk verblijf (lid 1).** Indien de geëxploiteerde-natuurlijk persoon (zie voor de geëxploiteerde-rechtspersoon, aant. 6), geen bekende — werkelijke of uitdrukkelijk gekozen — woonplaats heeft in Nederland kan betekening van het exploitant op de voet van art. 54 lid 1 geschieden ter plaatse van het werkelijk verblijf. Met 'werkelijk verblijf' in art. 54 lid 1 moet noodzakelijkerwijs iets anders bedoeld dan met 'werkelijk verblijf' in de zin van art. 1:10 BW. Het 'werkelijk verblijf' in de zin van die bepaling is immers de plaats waar iemand, bij gebreke van een woonstede, zijn woonplaats heeft, terwijl art. 54 lid 1 juist ziet op de situatie waarin iemand geen (bekende) woonplaats heeft. Zie ook deze aant. onder c en onder e.

b) **Betekening in persoon?** De mogelijkheid van betekening ter plaatse van het werkelijk verblijf op de voet van art. 54 lid 1, laat vanzelfsprekend de mogelijkheid van betekening in persoon aan de geëxploiteerde onverlet. Zie art. 46, aant. 2 onder b.

c) **Begrip woonplaats.** Het begrip 'woonplaats' wordt in art. 54 lid 1 niet nader gedefinieerd. Gewoonlijk duidt dit begrip op de woonplaats naar Nederlands recht, zoals gedefinieerd in art. 1:10 BW. Dáár is de woonplaats van een natuurlijk persoon de woonstede of, bij gebreke van woonstede, de plaats van het werkelijk verblijf (zie ook art. 45, aant. 3 onder c). Een natuurlijk persoon heeft zijn woonstede op de plaats waar hij werkelijk woont met zijn gezin, waar hij de zetel van zijn fortuin heeft, zijn zaken behartigt, zijn goederen en eigendommen beheert, zodat men er niet vandaan gaat dan met een bepaald doel en voor een bepaalde tijd en tevens met het plan om als dat doel is bereikt, terug te keren. Onder de feitelijke omstandigheden die voor de vaststelling van de woonstede van belang zijn, heeft de plaats waar iemand regelmatig 's nachts slaapt de grootste betekenis (HIR 19 januari 1880, W (1880) 4475 en TM, Parl. Gesch. Boek 1, p. 43). Met het woord 'woonstede' wordt ook tot uitdrukking gebracht, dat men daarbij aan een woning en niet aan een gemeente moet denken. In tegenstelling tot het werkelijk verblijf gaat het bij de woonstede om een bestendig verblijf (TM, Parl. Gesch. Boek 1, p. 43). De vraag of iemand een woonstede heeft en waar deze zich bevindt, moet worden beantwoord aan de hand van feitelijke omstandigheden. d) **Bekendheid van de woonplaats.** De 'bekendheid' van de woonplaats veronderstelt dat zij door na-vraag langs de gewone kanalen (zoals: de gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens en het centraal bevolkingsregister) moet kunnen worden vastgesteld. Bij het ontbreken van ieder onderzoek — zelfs van het meest voor de hand liggende onderzoek in het Handelsregister of in de Gemeentelijke Basis Administratie persoonsgegevens van de gemeente waarin het laatst bekende adres gelegen is — kan niet worden gesproken van de

onbekendheid van de woonplaats. Overigens kan het onder omstandigheden zo zijn dat iemand staat ingeschreven op een bepaald adres in Handelsregister of GBA terwijl bij feitelijk onderzoek op het aangegeven adres duidelijk blijkt (bij voorbeeld uit leegstand) dat betrokkene in kwestie aldaar niet is gevestigd of woont. In dat geval moet aan de gegevens in het Handelsregister c.q. GBA worden voorbij gegaan en dient het exploit te worden gelaten aan het werkelijk verblijf op de voet van art. 54 lid 1 (in geval de geëxplooteerde een natuurlijk persoon is) dan wel, in alle andere gevallen, op de voet van art. 54 lid 2 en 4. Omgekeerd is denkbaar dat op basis van de gegevens in Handelsregister of GBA op een zeker adres exploit wordt gedaan en nadien blijkt dat de geëxplooteerde op dat adres niet is gevestigd c.q. geen woon- of verblijfplaats heeft en deze onbekend is. In dat geval is de betekening niet nietig (vgl. in het kader van art. 55: HR. 2 december 1988, NJ 1989, 374; Charly Holding/Gomelsky), maar ligt voor de hand dat het exploit alsnog op de voet van art. 54 wordt gedaan. **e) Begrip werkelijk verblijf.** In art. 54 lid 1 zijn 'woonplaats' en 'werkelijk verblijf' naast elkaar staande begrippen. Om die reden moet met 'werkelijk verblijf' in art. 54 lid 1 noodzakelijkerwijs iets anders zijn bedoeld dan met 'werkelijk verblijf' in de zin van art. 1:10 BW. Het 'werkelijk verblijf' in de zin van art. 1:10 BW is immers de plaats waar iemand, bij gebreke van een woonstede, zijn woonplaats heeft, terwijl art. 54 lid 1 juist ziet op de situatie waarin iemand geen woonplaats (in de zin van art. 1:10 BW) heeft. Bij het geval dat iemand geen bekende woonplaats in Nederland maar wel een werkelijk verblijf als bedoeld in art. 54 lid 1 hier te lande heeft, kan worden gedacht aan een plaats waar men gedurende enige tijd voor een zeker doel vertoeft, zonder dat die plaats daarmee uitgroeit tot een werkelijk verblijf in de zin van art. 1:10 BW. Te denken valt bij voorbeeld aan het verblijf in een hotel.

3. Geen bekende woonplaats en geen bekend werkelijk verblijf in Nederland (lid 2 en 4). **a) Algemeen.** Indien zowel de woonplaats als het werkelijk verblijf van de geëxplooteerde-natuurlijk persoon in Nederland onbekend zijn, dient voor de wijze waarop alsdan de betekening aan de geëxplooteerde geschiedt onderscheid te worden gemaakt tussen gevallen waarin buiten Nederland geen en de waarin wel een woonplaats of werkelijk verblijf van de geëxplooteerde bekend is. **b) Geen bekende woonplaats of werkelijk verblijf zowel in als buiten Nederland; toepassing art. 54 lid 2 of lid 4.** Indien van de geëxplooteerde-natuurlijk persoon de woonplaats en het werkelijk verblijf zowel in als buiten Nederland onbekend zijn, geschiedt de betekening op de voet van art. 54 lid 2 of lid 4. De wijze waarop een en ander in concreto plaatsvindt, hangt af van de vraag of het desbetreffende exploit (i) een te voeren of aanhangige procedure betreft (lid 2, zie aant. 4), (ii) een oproep in rechte betreft van houders van aandelen of andere effecten, welke niet op naam staan of waarvan de houders onbekend zijn (lid 2, zie aant. 5), of (iii) niet een te voeren of aanhangige procedure betreft (lid 4, zie aant. 7). Het betekenen op de voet van art. 54 lid 2 of lid 4, terwijl degene op wiens verzoek het exploit wordt gedaan bekend is met de woonplaats of het werkelijk verblijf (in of buiten Nederland) van de geëxplooteerde kan bedrog in de zin van art. 382 met zich brengen en aanleiding geven tot herroeping (HR. 27 november 1953, NJ 1955, 396). **c) Een bekende woonplaats of werkelijk verblijf buiten Nederland; toepassing art. 55 en 56.** Indien van de geëxplooteerde-natuurlijk persoon de woonplaats en het werkelijk verblijf in Nederland niet, maar buiten Nederland wél bekend zijn, geschiedt betekening op de voet van het bepaalde in art. 55 of 56. Daarbij moet dan worden onderscheiden tussen de gevallen waarin de bekende buitenlandse woon- of verblijfplaats is gelegen i. in een Staat die partij is bij het Haags Betekenningsverdrag 1965 (Trb. 1966, 91) ('HBetV') (zie art. 55, aant. 4), ii. in een Staat waar de EG-betekenningsverordening ('EBetV') van toepassing is (zie art. 56, aant. 2 onder c), of iii. in een andere

Staat (zie art. 55, aant. 3). In voorkomend geval heeft de EBetV in de tot haar werkings-sfeer behorende gevallen voorrang boven het Haags Betekenningsverdrag (zie art. 56, aant. 1 onder c).

4. Wijze van betekening indien het exploit een te voeren of aanhangige procedure betreft (lid 2). **a) Algemeen; openbare betekening.** Indien van de geëxplooteerde-natuurlijk persoon de woonplaats en het werkelijk verblijf zowel in als buiten Nederland onbekend zijn en het exploit een te voeren of aanhangige procedure betreft, geschiedt de betekening op de voet van art. 54 lid 2 aan — kort samengevat — het openbaar ministerie dan wel, indien de zaak dient of moet dienen bij de Hoge Raad, het parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad (zie deze aant. onder b en c), gevolgd door publicatie van een uittreksel van het exploit in een dagblad (zie deze aant. onder e). **b) Betekening aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie resp. van de procureur-generaal bij de Hoge Raad (lid 2, eerste en tweede zin).** Indien het exploit betrekking heeft op een te voeren of aanhangige procedure ten overstaan van rechtbank (behandeling door de sector kanton daaronder begrepen) of gerechtshof dient het betekend te worden aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie bij rechtbank respectievelijk gerechtshof (lid 2, eerste zin). Voor zaken die dienen of moeten dienen bij de Hoge Raad geschiedt de betekening aan het parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad (lid 2, tweede zin). **c) Informeren van de geëxplooteerde.** Het openbaar ministerie zal trachten het aan hem betrekend exploit in het bezit van de geëxplooteerde te doen komen, waarbij het aan het beleid van het openbaar ministerie (i.e. de officier van justitie) is overgelaten, welke maatregelen hij daartoe zal treffen (HR. 27 november 1953, NJ 1955, 396). Het ligt voor de hand aan te nemen dat hetzelfde geldt voor de procureur-generaal bij de Hoge Raad voor de aan hem op de voet van de tweede zin van art. 54 lid 2 betekende exploit. **d) De term 'aan het parket'.** Betekening dient te geschieden 'aan het parket' en niet, zoals in het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, 'in het parket'. Een zelfde wijziging is doorgevoerd in art. 48 (zie art. 48, aant. 3). Deze wijziging heeft tot gevolg dat in de in art. 54 genoemde gevallen ook buiten kantoorlijk betekening kan plaatsvinden, door afschrift te laten in de brievenbus. Voor de hand ligt dat in dat geval ook art. 47 van toepassing is. (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 201). In geval van betekening aan het parket ligt voor de hand om aan te nemen, gelet op het bepaalde in art. 45 lid 2, aanhef en onder e, dat de deurwaarder in het exploit vermeldt aan wie in het parket het exploit de facto is gelaten. Vanzelfsprekend moet uit het exploit ook blijken dat het 'aan het parket' is gelaten. **e) Naast betekening tevens publicatie van een uittreksel van het exploit in een dagblad (lid 2, derde zin).** Naast betekening aan het parket van het openbaar ministerie c.q. de procureur-generaal bij de Hoge Raad dient zo spoedig mogelijk een uittreksel van het exploit te worden bekendgemaakt in een landelijk (verspreid) dagblad of een dagblad dat verschijnt in de streek waar het recht waar de zaak moet dienen of dient. Het uittreksel vermeldt onder meer het ge- van het exploit en dag, uur en plaats van de terechtzitting. Tevens wordt in de publicatie vermeld de naam en het kantooradres van de deurwaarder of van de advocaat van wie afschrift van het exploit kan worden verkregen. **f) Tijdstip voltooiing betekening?** Betekening overeenkomstig het bepaalde in art. 54 lid 2 is voltooid zodra het te betekenen exploit is gelaten aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie (zie HR. 30 december 1977, NJ 1978, 576; Ter Berg/Ciecierski). Hetzelfde geldt voor betekening aan het parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad. *Belang?* Vaststelling van het tijdstip van betekening is van belang voor onder meer het tijdstip van aanhangigheid van de zaak (art. 125) en vragen omtrent stuiting in geval van verjaring.

Blijft nadat het exploit aan het parket is gelaten publicatie van een uittreksel in een dagblad (zie deze aant. onder e) achterwege, dan zal dat in de regel benadeling van de geëxploiteerde betekenen maar niet leiden tot nietigheid van het exploit. Het verzuim kan worden hersteld door alsnog tot publicatie over te gaan.

5. Wijze van betekening aan houders van aandelen of andere effecten die niet op naam staan of waarvan de houders niet bij name bekend zijn (lid 2).

a) Algemeen; collectief exploit. Betekening van een exploit aan houders van aandelen of andere effecten die niet op naam staan of waarvan de houders niet bij name bekend zijn (wat het laatste betreft valt te denken aan (i) de aandeelhouder aan toonder is een NV die na omzetting van de NV in een BV aandeelhouder op naam is geworden en zich nog niet bekend heeft gemaakt, en (ii) de gevallen bestreken door art. 50a Wge, waarin weliswaar de aangesloten instelling onderscheidenlijk het centraal instituut staat ingeschreven in het aandeelhoudersregister maar daarmee niet de aandeelhouder is (MvT, Kamerstukken II 1999/2000, 27 164, nr. 3, p. 5)) geschiedt eveneens door betekening aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie c.q. van de procureur-generaal bij de Hoge Raad (zie aant. 4 onder b-d), gevolgd door publicatie van een uittreksel van het exploit in — kort gezegd — een dagblad (zie aant. 4 onder e). Het betreft hier een collectief exploit. Vermelding van naam en woonplaats van de geëxploiteerden blijft achterwege. In zoverre vormt art. 54 tevens een uitzondering op art. 45 lid 2, aanhef en onder d. Vanzelfsprekend zal uit het exploit wel moeten blijken op welke aandelen of effecten het exploit betrekking heeft. **b) De term effecten.** De term 'effecten' wordt in wet noch toelichting nader gedefinieerd. Gedacht kan onder meer worden aan certificaten van aandelen, converteerbare obligaties en winstbewijzen.

6. Betekening aan rechtspersonen (lid 3). **a) Algemeen.** Normaliter geschiedt de betekening van een exploit aan een rechtspersoon op de wijze als voorzien in art. 49 (publiekrechtelijke rechtspersonen) resp. art. 50 (andere rechtspersonen). **b) Gevallen waarin art. 54 lid 3 van toepassing is.** Art. 54 lid 3 vormt in het bijzonder voor de in art. 50 bedoelde rechtspersonen een aanvullende bepaling, indien betekening i. aan het kantoor van de rechtspersoon (zie art. 50, aant. 3 onder a), ii. aan de persoon of de woonplaats van één der bestuurders (zie art. 50, aant. 3 onder b), of iii. — in geval van ontbinding van de rechtspersoon — aan het kantoor, de persoon of de woonplaats van één van de veriffenaars (zie art. 50, aant. 4) niet mogelijk is bij gebreke van een kantoor, bestuurder of veriffenaar, of wanneer bestuurder of veriffenaar geen bekend kantoor, bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf heeft. Evenzeer lijkt art. 54 lid 3 dienstig in geval betekening aan rechtspersoonlijkheid bezittende vennootschappen (te weten: OVR — openbare vennootschap met rechtspersoonlijkheid, art. 7:802 lid 4 BW — en CVR (commanditaire vennootschap met rechtspersoonlijkheid, art. 7:836 lid 3 BW) — op de voet van art. 51 niet mogelijk blijkt te zijn. **c) Openbare betekening.** In de gevallen voorzien in art. 54 lid 3 (zie deze aant. onder b) moet wat betreft de wijze van betekening 'gelijkelijk worden gehandeld' als in art. 54 lid 2 bepaald. Betekening van het exploit geschiedt door betekening aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie c.q. van de procureur-generaal bij de Hoge Raad (zie aant. 4 onder b-d), gevolgd door publicatie van een uittreksel van het exploit in — kort gezegd — een dagblad (zie aant. 4 onder e).

7. Wijze van betekening indien het exploit niet een te voeren of aanhangige procedure betreft (lid 4). **a) Algemeen.** Art. 54 lid 4 bevat een regeling omtrent de wijze van betekening in geval het exploit niet een te voeren of aanhangige procedure betreft. Het meest voor de hand liggende voorbeeld in dat verband is de overbetekening

van een beslagexploot bij derdenbeslag op de voet van art. 720 jo. art. 475i, zelfs indien de eis in de hoofdzaak reeds aanhangig is gemaakt. In geval de betekening van het exploit geen betrekking heeft op een te voeren of aanhangige procedure kan vanzelfsprekend geen betekening plaatsvinden aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie bij het rechterlijk college waar de zaak moet dienen of dient dan wel, indien het een zaak betreft bij de Hoge Raad, aan het parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad (zie aant. 4 onder b-c). Betreft het exploit niet een te voeren of aanhangige procedure, dan dient de betekening te geschieden aan het parket van — kort gezegd — de woonplaats van de verzoeker (zie deze aant. onder b-d), gevolgd door publicatie van een uittreksel van het exploit in — kort gezegd — een dagblad (zie deze aant. onder g). **b) Betekening aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie van de woonplaats van verzoeker.** Indien het exploit niet een te voeren of aanhangige procedure betreft, geschiedt de betekening aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie bij de rechtbank binnen het rechtsgebied van de woonplaats of, bij gebreke daarvan, het werkelijk verblijf van degene op wiens verzoek de betekening plaatsvindt, de verzoeker (zie art. 46, aant. 3 onder b). Heeft de verzoeker geen bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf in Nederland, dan moet het exploit worden betekend aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie bij de rechtbank te 's-Gravenhage. **c) De woonplaats of het werkelijk verblijf van de verzoeker-natuurlijk persoon.** Art. 54 lid 4 knoopt aan bij de woonplaats of, bij gebreke daarvan, het werkelijk verblijf van de verzoeker. Voor de betekenis van deze begrippen wordt verwezen, mutatis mutandis, naar aant. 2 onder c respectievelijk 2 onder e. **d) De woonplaats van de verzoeker-rechtspersoon.** Anders dan de natuurlijke persoon heeft een rechtspersoon noch een woonstede, noch een werkelijk verblijf. Ingevolge art. 1:10 lid 2 BW heeft een rechtspersoon zijn woonplaats 'ter plaatse waar hij volgens wettelijk voorschrift of volgens zijn statuten of reglementen zijn zetel heeft'. Bij publiekrechtelijke rechtspersonen wordt de zetel gewoonlijk bepaald bij wettelijk voorschrift. Bij naar Nederlands recht opgerichte privaatrechtelijke rechtspersonen wordt de zetel bepaald door de statuten (zie evenwel art. 2:287 BW). De woonplaats van een privaatrechtelijke rechtspersoon is derhalve zijn statutaire zetel ('siège statutaire'). Dit is niet anders indien de werkelijke zetel ('siège réel') zich elders — in of buiten Nederland — bevindt. Als statutaire zetel wordt gewoonlijk een gemeente genoemd. Een verdere band van de rechtspersoon met de aldus genoemde gemeente is niet nodig. De omstandigheid dat een rechtspersoon in een bepaalde gemeente is gevestigd, brengt voor hem niet de verplichting mede in deze gemeente een adres te hebben. (Asser/Van der Grinten 2 II 1991, nr. 53). Een naar buitenlands recht opgerichte rechtspersoon heeft naar Nederlands internationaal privaatrecht eveneens zijn woonplaats ter plaatse van zijn statutaire zetel, ongeacht waar zich zijn werkelijke zetel bevindt. De statutaire zetel zal doorgaans zijn gelegen in de Staat naar welks recht de rechtspersoon is opgericht, derhalve buiten Nederland. In dat geval geschiedt de betekening blijkens de laatste zin van art. 54 lid 4 aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie bij de rechtbank te 's-Gravenhage. Een (rechts)persoon die een kantoor of filiaal houdt, heeft ten aanzien van aangelegenheden die dit kantoor of dit filiaal betreffen mede aldaar woonplaats (art. 1:14 BW). **e) Meer dan één woonplaats?** Zowel een natuurlijk persoon als een rechtspersoon kan meer dan één woonplaats hebben. Art. 1:14 BW bepaalt dat een persoon — i.e. een natuurlijk persoon of een rechtspersoon — die een kantoor of filiaal houdt, ten aanzien van aangelegenheden die dit kantoor of filiaal betreffen mede aldaar zijn woonplaats heeft. **f) De term 'aan het parket'.** Betekening dient te geschieden 'aan het parket' en niet, zoals in het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, 'in het parket'. Een zelfde wijziging is doorgevoerd in art. 54 lid 2. Deze wijziging heeft

tot gevolg dat in de in art. 54 genoemde gevallen ook buiten kantoor tijd betekening kan plaatsvinden, door afschrift te laten in de brievenbus. Voor de hand ligt dat in dat geval ook art. 47 van toepassing is. (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 201. Zie ook aant. 4 onder d. g) **Publicatie van een uittreksel van het exploit in een dagblad.** Naast betekening aan het parket van het openbaar ministerie bij de rechtbank binnen het rechtsgebied waarvan de verzoeker zijn woonplaats of, bij gebreke daarvan, zijn werkelijk verblijf heeft respectievelijk bij de rechtbank te 's-Gravenhage (zie deze aant. onder b) dient een uittreksel van het exploit te worden bekendgemaakt in een landelijk (verspreid) dagblad of een dagblad dat verschijnt in de streek waar de verzoeker woonplaats of werkelijk verblijf heeft. Het uittreksel vermeldt onder meer het doel van het exploit. Tevens wordt in de publicatie vermeld de naam en het kantooradres van de deurwaarder of van de advocaat van wie afschrift van het exploit kan worden verkregen. De eis van publicatie van een uittreksel van het exploit verschilt nauwelijks van die op de voet van art. 54 lid 2 (zie aant. 4 onder e), met dien verstande dat in art. 54 lid 4 niet wordt vereist dat het uittreksel zo spoedig mogelijk bekend wordt gemaakt.

8. Betekening op verzoek van de ene echtgenoot of geregistreerde partner aan de andere (lid 5). a) **Algemeen.** Art. 54 lid 5 heeft het oog op de gevallen waarin het exploit bestemd is voor de echtgenoot of geregistreerde partner van wie de woonplaats of het werkelijk verblijf in of buiten Nederland onbekend is. Betekening geschiedt in dat geval op de wijze als in lid 2 dan wel lid 4 voorgeschreven, met dien verstande dat het exploit melding maakt van de naam van de raadsman van de geëxplooteerde, indien deze bekend is. b) **Vermelding naam raadsman geëxplooteerde echtgenoot of geregistreerde partner.** Het exploit vermeldt de naam van de raadsman van de echtgenoot of geregistreerde partner voor wie het exploit bestemd is, zo deze naam bekend is. De bedoeling daarvan is dat op die wijze het openbaar ministerie via die raadsman de woonplaats of het werkelijk verblijf van de geëxplooteerde kan achterhalen. c) **De term 'raadsman'.** Onzeker is of onder de term 'raadsman' uitsluitend is te verstaan de advocaat of procureur of de in het buitenland daarmee gelijk te stellen rechtsgeleerde, dan wel dat daaronder tevens zou mogen worden begrepen ieder die de geëxplooteerde echtgenoot of geregistreerde partner in de kwestie die aanleiding geeft tot het exploit — veelal zal het gaan om huwelijksmoeilijkheden — adviseert, zoals een familielid, geestelijke of arts.

9. Rv (oud). Art. 54 stemt vrijwel letterlijk overeen met art. 4, aanhef en onder 7° (oud).

[**Betekening in geval van een onbekende woonplaats en/of onbekend werkelijk verblijf in Nederland en een bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf buiten Nederland, waar de EG-betekenningsverordening niet van toepassing is.** **Betekening in geval van toepasselijkheid van het Haags Betekenningsverdrag 1965]**

Artikel 55. — 1. Ten aanzien van hen die geen bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf in Nederland hebben, maar van wie de woonplaats of het werkelijk verblijf buiten Nederland bekend is, geschiedt de betekening aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie, onderscheidenlijk de procureur-generaal, bedoeld in artikel 54, tweede en vierde lid, die een afschrift van het exploit ten behoeve van degene voor wie het bestemd is, toezendt aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken of, indien de woonplaats of het werkelijk verblijf van de betrokkene zich in de Nederlandse Antillen of op

Aruba bevindt, aan het Kabinet van de Gevolmachtigd Minister van de Nederlandse Antillen respectievelijk van Aruba in Nederland. Een tweede afschrift wordt door de deurwaarder per aangetekende brief onverwijld toegezonden aan de woonplaats of het werkelijk verblijf van de betrokkene.

— 2. Heeft degene voor wie het exploit bestemd is, een bekende woonplaats of een bekend werkelijk verblijf buiten Nederland in een Staat die partij is bij het op 15 november 1965 te 's-Gravenhage tot stand gekomen Verdrag inzake de betekening en de kennisgeving in het buitenland van gerechtelijke en buitengerechtelijke stukken in burgerlijke en in handelszaken (Tz. 1966, 91) en ontvangt deze het afschrift op een wijze die aldaar wordt aangemerkt als betekening in persoon, dan wordt het exploit geacht te zijn gedaan aan hem in persoon.

1. Algemeen. In art. 55 is neergelegd de wijze waarop betekening dient te geschieden in geval de geëxplooteerde in Nederland géén maar buiten Nederland wél een bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf heeft in een Staat waar de EG-betekenningsverordening niet van toepassing is.

2. Verhouding art. 55 en 56. In het geval de geëxplooteerde in Nederland géén, maar in het buitenland wél een bekende woonplaats of een bekend werkelijk verblijf heeft, kan wat betreft de toepasselijke regels omtrent de wijze van betekening worden onderscheiden tussen de gevallen waarin de bekende buitenlandse woon- of verblijfplaats is gelegen (i) in een Staat die partij is bij het Haags Betekenningsverdrag 1965 dan wel het Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954 (zie aant. 4-8), (ii) in een Staat waar de EG-betekenningsverordening van toepassing is (zie art. 56, aant. 4 onder c), en (iii) in een andere Staat (zie aant. 3).

3. Betekening in geval van een bekende buitenlandse woon- of verblijfplaats in een Staat die geen partij is bij het Haags Betekenningsverdrag 1965 of Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954 en waar de EG-betekenningsverordening niet van toepassing is (lid 1). a) **Algemeen.** Art. 55 lid 1 geeft een regeling voor de wijze van betekening in geval de geëxplooteerde geen bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf in Nederland heeft, maar wel een bekende woonplaats of werkelijk verblijf buiten Nederland in een Staat waar de EG-betekenningsverordening niet van toepassing is (zie art. 56, aant. 4 onder c) en die Staat géén partij is bij het Haags Betekenningsverdrag of het Haags Rechtsvorderingsverdrag. b) **Betekening aan het parket als bedoeld in art. 54 lid 2 resp. lid 4.** Betekening van het exploit geschiedt in de in deze aant. onder a) genoemde gevallen aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie, onderscheidenlijk de procureur-generaal, zoals bedoeld in art. 54 lid 2 (in geval het exploit een te voeren of aanhangige procedure betreft) (zie art. 54, aant. 4) respectievelijk art. 54 lid 4 (in geval het exploit niet een te voeren of aanhangige procedure betreft) (zie art. 54, aant. 7), die op zijn beurt voor doorzending van een afschrift van het exploit moet zorgdragen (zie deze aant. onder d). c) **De term 'aan het parket'.** Betekening dient te geschieden 'aan het parket' en niet, zoals in het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, 'in het parket'. Een zelfde wijziging is doorgevoerd in art. 54. Deze wijziging heeft tot gevolg dat ook buiten kantoor tijd betekening kan plaatsvinden, door afschrift te laten in de brievenbus. Voor de hand ligt dat in dat geval ook art. 47 van toepassing is. (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 201). In geval van betekening aan het parket ligt voor de hand aan te nemen dat de deurwaarder in het exploit vermeldt aan wie in het parket het exploit de facto is gelaten. Vanzelfsprekend moet uit het exploit ook blijken dat het 'aan het parket' is gelaten. d) **Toezending van een afschrift van het exploit**

ploot door openbaar ministerie of procureur-generaal aan Ministerie van Buitenlandse Zaken. De ambtenaar van het openbaar ministerie onderscheidenlijk de procureur-generaal dient een afschrift van het exploit ten behoeve van de geëxploiteerde door te zenden. Doorzending geschiedt hetzij naar de Gevolmachtigd Minister van de Nederlandse Antillen respectievelijk Aruba in Nederland in geval de geëxploiteerde woonachtig is in het Caribische deel van het Koninkrijk. Woonde de geëxploiteerde elders in het buitenland, dan geschiedt de doorzending van het exploit, naar het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De Gevolmachtigd Minister respectievelijk het ministerie pleegt het afschrift vervolgens door te sturen naar een diplomatieke of consulaire ambtenaar in het land waar de bekende woon- of verblijfplaats is, zulks ter kennisgeving aan de geëxploiteerde. Of het afschrift daadwerkelijk zijn bestemming bereikt en zo ja, of de kennisgeving zo tijdig plaatsvindt dat de geëxploiteerde gelegenheid heeft, zo hij dat wenst, verweert te voeren, is zonder betekenis. Zie nader deze aant. onder e. **e) Tweede afschrift per aangetekende brief (lid 1, tweede zin).** De tweede zin van art. 54 lid 1 bepaalt voorts dat de deurwaarder een tweede afschrift van het exploit per aangetekende brief onverwijld toezendt aan de woonplaats of het werkelijk verblijf van de geëxploiteerde. **f) Tijdstip betekening?** Betekening overeenkomstig het bepaalde in art. 55 lid 1 is voltooid zodra het te betekenen exploit is gelaten aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie (zie HR 30 december 1977, NJ 1978, 576; Ter Berg/Ciecierski). Hetzelfde geldt voor betekening aan het parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad. Verzekering en is mitsdien niet van belang voor de rechtsgeldigheid van de betekening. *Belang?* Vaststelling van het tijdstip van betekening is van belang voor onder meer het tijdstip van aanhangigheid van de zaak (art. 125) en vragen omtrent stuiting in geval van verjaring.

4. Betekening in geval van een bekende buitenlandse woon- of verblijfplaats in een staat die partij is bij het Haags Betekeningverdrag 1965 of Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954 en waar de EG-betekeningverordening niet van toepassing is. a) Algemeen. In geval de geëxploiteerde geen bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf in Nederland heeft, maar wél een bekende woonplaats of werkelijk verblijf buiten Nederland in een staat die partij is bij het Haags Betekeningverdrag 1965 (Trb. 1966, 91) of Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954 (Trb. 1954, nr. 40), terwijl op de staat de EG-betekeningverordening niet van toepassing is (zie art. 56, aant. 4 onder c), dient bij de betekening tevens rekening te worden gehouden met het Haags Betekeningverdrag respectievelijk het Haags Rechtsvorderingsverdrag. Dit is evenwel anders indien de desbetreffende geëxploiteerde, overeenkomstig het bepaalde in art. 1:15 BW, uitdrukkelijk met het oog op de betekening van exploiten schriftelijk woonplaats heeft gekozen in Nederland. Zie nader deze aant. onder d. Het Betekeningverdrag is niet van toepassing, indien het adres van de geëxploiteerde onbekend is (art. 1 lid 2 HBetV) (zie ook aant. 6). Voor Nederland is naast het Betekeningverdrag tevens van belang de Uitvoeringswet op het Haags Betekeningverdrag (Wet van 8 januari 1975, Stb. 1975, 5) ('Uitvoeringswet HBetV'). Voor het Haags Rechtsvorderingsverdrag geldt iets soortgelijks, te weten de Uitvoeringswet Haags Rechtsvorderingsverdrag (Wet van 24 december 1958, Stb. 1958, 677) ('Uitvoeringswet HRvV'). **b) Verhouding tussen Haags Betekeningverdrag 1965 en art. 55 lid 1.** Het Haags Betekeningverdrag derogceert niet aan het bepaalde in art. 55 lid 1. Betekening geschiedt overeenkomstig art. 55 lid 1 (zie art. 7 lid 1 Uitvoeringswet HBetV, dat verwijst naar art. 4, aanhef en onder 8° (oud) Rv, sedert 1 januari 2002 art. 55 lid 1 (zie aant. 8)), waarna vervolgens uitvoering moet worden gegeven aan de bepalingen van het Haags

Betekeningverdrag (HR 3 oktober 1997, NJ 1998, 887; Verenigde Staten van Amerika/Delsman). Het gaat daarbij om voorschriften in aanvulling op art. 55 lid 1 (zie aant. 5). **c) Verhouding tussen Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954 en art. 55 lid 1.** Voor de hand ligt om aan te nemen dat het Haags Rechtsvorderingsverdrag, gelijk het Haags Betekeningverdrag 1965 (zie deze aant. onder b) niet derogeert aan art. 55 lid 1 (zie art. 4 lid 1 Uitvoeringswet HRvV, dat verwijst naar art. 4, aanhef en onder 8° (oud) Rv, sedert 1 januari 2002 art. 55 lid 1 (zie aant. 8)) en dat naast een betekening op de voet van art. 55 lid 1 Rv tevens uitvoering moet worden gegeven aan de bepalingen van het Haags Rechtsvorderingsverdrag (zie aant. 8). **d) Haagse verdragen en uitdrukkelijke woonplaatskeuze in Nederland.** Denkbaar is dat een partij met een woonplaats in een Staat die partij is bij het Haags Betekeningverdrag 1965 overeenkomstig het bepaalde in art. 1:15 BW uitdrukkelijk, met het oog op betekening van exploiten, en schriftelijk woonplaats heeft gekozen in Nederland. In zo een geval — dat moet worden onderscheiden van de fictieve woonplaatskeuze van art. 63 — kan worden volstaan met betekening aan die gekozen woonplaats en behoeft niet ook nog eens de route van het Haags Betekeningverdrag 1965 te worden gevolgd (HR 2 februari 1996, NJ 1997, 26; Nieuwersteeg/Colonia c.s.). In het exploit moet van de uitdrukkelijke domiciliekeuze melding worden gemaakt, terwijl op enig moment — indien een procedure volgt — een akte van domiciliekeuze moet kunnen worden overgelegd. Voor de hand ligt aan te nemen dat het vorenstaande evenzeer geldt indien het betreft een partij die woonplaats heeft in een staat die partij is bij het Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954 (hoewel de Hoge Raad zich hierover niet heeft uitgelaten). **e) Partijen bij het Haags Betekeningverdrag 1965.** Met uitzondering van de landen waarvoor de EG-Betekeningverordening geldt (zie art. 56, aant. 4 onder c), zijn partijen bij het Haags Betekeningverdrag 1965 (stand per 1 oktober 2007, check eventueel: <http://hcch.e-vision.nl/index_en.php>, vervolgens <conventions, nr. 14> en dan <status table>): Antigua en Barbuda, Albanië, Argentinië, Bahamas, Barbados, Belarus (Wit Rusland), Botswana, Bulgarije, Canada, Volksrepubliek China, Egypte, India, Israël, Japan, Koeweit, Korea, Kroatië, Malawi, Mexico, Monaco (per 1-11-2007), Noorwegen, Oekraïne, Pakistan, Russische Federatie, San Marino, Seychellen, St Vincent en de Grenadines, Sri Lanka, Turkije, Venezuela, Verenigde Staten en Zwitserland. Sedert 27 juli 1986 geldt het verdrag tevens voor Aruba. Voor de hand ligt om aan te nemen dat voor een betekening in Aruba vanuit Nederland kan worden volstaan met de 'route' van art. 55 lid 1 aangezien in die bepaling niet zoveel woorden worden volstaan met de 'route' van art. 55 lid 1 aange-daaromtrent geen zekerheid bestaat, ware te overwegen betekening van exploiten bestemd voor Aruba zekerheidshalve niet alleen via art. 55 lid 1 maar tevens met toepassing van het Haags Betekeningverdrag 1965 te laten geschieden. Zie voor de Nederlandse Antillen, deze aant. onder e. **f) Partijen bij het Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954.** Met uitzondering van de landen waarvoor de EG-Betekeningverordening geldt (zie art. 56, aant. 4 onder c) of die partij zijn bij het Haags Betekeningverdrag 1965 (zie deze aant. onder d) zijn partijen bij het Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954 (stand per 1 oktober 2007, check eventueel: <http://hcch.e-vision.nl/index_en.php>, vervolgens <conventions, nr. 2> en dan <status table>): Armenië, Bosnië-Herzegovina, Kirgizië, Libanon, Macedonië, Marokko, Moldavië, Montenegro, Oezbekistan, Servië, Suriname en Vaticaanstad. Het geldt tevens voor de Nederlandse Antillen. Voor de hand ligt om aan te nemen dat voor een betekening in de Nederlandse Antillen vanuit Nederland kan worden volstaan met de 'route' van art. 55 lid 1 aangezien in die bepaling niet zoveel woorden wordt gesproken van de Nederlandse Antillen. Zolang evenwel daaromtrent geen zekerheid bestaat, ware te overwegen betekening van exploiten bestemd voor de Nederlandse Antillen zekerheidshalve niet alleen via art. 55 lid 1 maar tevens met toe-

passing van het Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954 te laten geschieden. Zie voor Art. 1, deze aant. onder d.

5. De betekeningvoorschriften onder vigor van het Haags Betekeningverdrag 1965. a) **Algemeen.** Het Haags Betekeningverdrag ('HBetV') en de Uitvoeringswet HBetV (Wet van 8 januari 1975, Stb. 1975, 5) bevat — naast de regels omtrent de wijze van betekening op de voet van art. 55 lid 1 — aanvullende voorschriften ter bevordering van het belang van de geëxploiteerde bij de mogelijkheid van het voeren van verweer. Deze voorschriften komen in de kern hierop neer dat voor een rechtsgeldige betekening niet voldoende is een betekening van het exploit aan het parket in het land van het geding zelf, doch dat tevens een handeling noodzakelijk is in de verdragstaat van bestemming van het exploit. **b) Betekening aan het parket (art. 7 lid 1 Uitvoeringswet HBetV).** Om overeenkomstig art. 3-6 HBetV een exploit te betekenen, moet het exploit blijkens art. 7 lid 1 Uitvoeringswet HBetV worden betekend overeenkomstig het bepaalde in art. 55 lid 1, dat wil zeggen aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie, onderscheidenlijk de procureur-generaal, als bedoeld in art. 54 lid 2 (in geval het exploit een te voeren of aanhangige procedure betreft) (zie art. 54, aant. 4) respectievelijk art. 54 lid 4 (in geval het exploit niet een te voeren of aanhangige procedure betreft) (zie art. 54, aant. 7). Anders dan in art. 55 lid 1. (zie aant. 3 onder d) blijft toezending van het exploit door de officier van justitie onderscheidenlijk de procureur-generaal aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken achterwege (zie deze aant. onder f). **c) Bijzondere vermeldingen in het exploit (art. 7 lid 2 Uitvoeringswet HBetV).** In het exploit moeten — naast hetgeen onder meer art. 45 lid 2 voorschrijft — worden vermeld: (i) het adres van de geëxploiteerde in de verdragstaat van bestemming van het exploit (art. 7 lid 2, eerste zin, Uitvoeringswet HBetV); (ii) dat betekening van het exploit wordt verlangd overeenkomstig art. 3-6 HBetV, alsmede (iii) in welke vorm betekening moet geschieden (art. 7 lid 2, tweede zin, Uitvoeringswet HBetV). Niet-naleving van deze voorschriften leidt niet tot een gebrek dat nietigheid van het exploit met zich brengt. Niet-naleving kan ertoe leiden dat, zo het exploit een exploit van dagvaarding betreft en de gedaagde niet verschijnt, verstek op de voet van art. 15 Haags Betekeningverdrag 1965 wordt geweigerd. Vanzelfsprekend kan de rechter herstel van het verzuim bevelen, zulks naar analogie van art. 66 lid 2 en/of art. 121 lid 2. **d) Opgave essentialia exploit (art. 7 lid 3 Uitvoeringswet HBetV).** Indien betekening wordt verlangd in een vorm als bedoeld in art. 7 lid 2 onder b, c of d Uitvoeringswet HBetV (kort samengevat: betekening op een wijze als in de verdragstaat van bestemming voorgeschreven voor aldaar opgemaakte en te betekenen exploit) dan wel betekening op een bijzondere in het exploit aan te geven vorm), moet het exploit vergezeld gaan van een opgave — in de taal van de verdragstaat van bestemming van het exploit of anders in de Franse of Engelse taal (art. 7 lid 2 HBetV) — van alle gegevens die nodig zijn voor de invulling van het gedeelte van de aanvraag (als bedoeld in art. 3 HBetV) dat de essentialia van het exploit weergeeft en dat op de voet van art. 55 lid 4 HBetV door de centrale autoriteit in de verdragstaat van bestemming van het exploit moet worden afgegeven aan de geëxploiteerde. Dit is slechts anders, indien het tegendeel volgt uit een van kracht zijnde overeenkomst, als bedoeld in art. 20 of 24 HBetV (art. 7 lid 5 Uitvoeringswet HBetV), tussen Nederland en de verdragstaat van bestemming van het exploit. De essentialia moeten uit het exploit zijn af te leiden. Zij behoeven niet expliciet in het exploit te zijn vermeld, hoewel dat vanzelfsprekend veelal (en zekerheidshalve) valt te prefereren. **e) Bijvoeging tweede exemplaar exploit (art. 7 lid 4 Uitvoeringswet HBetV).** Bij het exploit moet een tweede exemplaar worden gevoegd. Indien bij het exploit een afzonderlijk stuk wordt betekend, dient ook van dat

stuk een tweede exemplaar te zijn bijgevoegd (art. 7 lid 4 Uitvoeringswet HBetV). Dit is slechts anders, indien het tegendeel volgt uit een tussen Nederland en de verdragstaat van bestemming van het exploit van kracht zijnde overeenkomst, als bedoeld in art. 20 of 24 HBetV (art. 7 lid 5 Uitvoeringswet HBetV). **f) Wijze van handelen van officier van justitie c.q. procureur-generaal (art. 8 Uitvoeringswet HBetV).** Geen toezending aan ministerie van buitenlandse zaken. Anders bij de betekening op de voet van art. 55 lid 1 (zie aant. 3 onder d) blijft in geval het Haags Betekeningverdrag 1965 van toepassing is toezending van het exploit aan het ministerie van buitenlandse zaken achterwege (art. 8 lid 1 Uitvoeringswet HBetV). *Aanvraag om betekening aan centrale autoriteit verdragstaat van bestemming.* In de plaats van toezending van een afschrift van het exploit aan het ministerie van buitenlandse zaken komt de aanvraag om betekening (als bedoeld in art. 3 HBetV). Deze aanvraag moet worden gericht tot de centrale autoriteit van de verdragstaat van bestemming van het exploit dan wel — zo dat zich in het concrete geval voordoeft — tot een op de voet van art. 18 lid 1 HBetV bevoegde andere autoriteit van die staat. Zie voor de vraag wie in een concreet geval is aangewezen als centrale of andere autoriteit de in aant. 4 onder d genoemde internetbron in de kolom 'Auth'. *Achterwege blijven aanvraag.* De aanvraag om betekening blijft achterwege indien tussen Nederland en de verdragstaat van bestemming van het exploit een overeenkomst als bedoeld in art. 11 of 24 HBetV van kracht is, in welke overeenkomst het rechtstreekse verkeer tussen de autoriteiten van de betrokken landen is geregeld. **g) Vertaling exploit in taal verdragstaat van bestemming (art. 8 lid 3 Uitvoeringswet HBetV).** De Centrale Autoriteit of, in voorkomend geval, de bevoegde andere autoriteit in de verdragstaat van bestemming van het exploit kan verlangen dat het exploit wordt vertaald in de officiële taal of één van de officiële talen van haar land. Zo dit verlangen is kenbaar gemaakt, stelt de officier van justitie c.q. de procureur-generaal degene op wiens verzoek het exploit moet worden betekend daarvan in kennis met het verzoek om toezending van twee exemplaren van het exploit, gesteld in de verlangde taal (art. 8 lid 3, eerste zin, Uitvoeringswet HBetV). Onmiddellijk na ontvangst van die exemplaren doet de officier van justitie c.q. de procureur-generaal deze toekomen aan de Centrale of andere Autoriteit in de verdragstaat van bestemming van het exploit (art. 8 lid 3, tweede zin, Uitvoeringswet HBetV). **h) Betekening in de verdragstaat van bestemming.** Door of op verzoek van de Centrale of andere Autoriteit in de verdragstaat van bestemming vindt vervolgens aldaar betekening, kennisgeving of — zo de geëxploiteerde zijn medewerking daaraan verleent — eenvoudige afgifte van het exploit plaats (zie art. 5 lid 1 en 2 Betekeningverdrag). **i) Betekeningverklaring (art. 9 Uitvoeringswet HBetV).** De Centrale of bevoegde andere Autoriteit in de verdragstaat van bestemming van het exploit moet ervoor zorgdragen dat degene te wiens behoeve de aanvraag om betekening (zie deze aant. onder f) is gedaan via de aanvrager (de officier van justitie c.q. procureur-generaal) in het bezit komt van een verklaring die diverse gegevens bevat over de uitvoering van de aanvraag of, in voorkomend geval, over de gebleken onmogelijkheid daarvan (art. 6 HBetV). Art. 9 Uitvoeringswet HBetV verplicht de officier van justitie c.q. de procureur-generaal de verklaring als bedoeld in art. 6 HBetV onmiddellijk na ontvangst te doen toekomen aan de procureur of de gemachtigde van de persoon, ten verzoeken van wie het exploit werd uitgebracht, of, indien uit het exploit niet blijkt van een procureur of gemachtigde, aan deze persoon zelf. **j) Tijdstip betekening.** Als tijdstip van betekening geldt de datum waarop het exploit is betekend aan het parket of — in geval van een betekening op de voet van art. 63 — ten kantore van de advocaat, procureur of gemachtigde in de vorige instantie. Tekst noch strekking van het Haags Betekeningverdrag en van de Uitvoeringswet HBetV verzetten zich hiertegen (HR 27 juni 1986, NJ 1987, 764; Segers en Rufa/Mabanaft).

k) Niet verschijnen; verstek? Indien gedaagde niet verschijnt en niet is gebleken dat aan de vereisten van art. 15 lid 1 HBetV is voldaan, dient de beslissing op het verzoek tot verstekverlening in beginsel te worden aangehouden. Ingevolge art. 15 lid 3 belet het bepaalde in art. 15 niet dat door de rechter in spoedeisende gevallen voorlopige of conservatoire maatregelen worden genomen. Op grond van art. 15 lid 3 kan de voorzieningenrechter dan ook in een kort geding verstek verlenen tegen een in het buitenland woonachtige gedaagde zonder dat 'in spoedeisende gevallen' behoeft te lijken dat over de voorwaarden van art. 15 is voldaan. Wel zal met inachtneming van de vereiste spoed zoveel mogelijk overeenkomstig de doelstelling van het HBetV, gewaarborgd moet zijn dat een uitgebracht exploit degene voor wie het bestemd is daadwerkelijk bereikt en — indien het om een dagvaarding gaat — zo tijdig dat deze nog de mogelijkheid heeft verweert te voeren (HR 14 december 2007, NJ 2008, 13; Yukos/Rebgun q.q.).

6. Bekendheid van het adres in de verdragstaat van bestemming?
a) Algemeen. Het Haags Betekenningsverdrag is niet van toepassing, indien het adres van de geëxploiteerde in de verdragstaat van bestemming van het exploit, onbekend is (art. 1 lid 2 HBetV). **b) Bekend adres, dat achteraf onjuist blijkt te zijn.** Als degene op wiens verzoek betekening van het exploit geschiedt goede redenen heeft om aan te nemen dat de geëxploiteerde een bekend adres in het buitenland heeft en daarom voor de betekening langs de weg van art. 55 lid 1 en het Haags Betekenningsverdrag heeft gekozen, heeft het enkele feit dat dit adres achteraf onjuist blijkt te zijn niet tot gevolg dat aan de toepasselijkheid van art. 55 lid 1 en het Haags Betekenningsverdrag de grondslag komt te ontvallen (HR 2 december 1988, NJ 1989, 374; Charly Holdings/Gomelsky). Voor de hand ligt om hetzelfde aan te nemen in geval van een betekening op de voet van art. 55 lid 1 en het Haags Rechtsvorderingsverdrag.

7. Betekening in persoon onder vigeur van het Haags Betekenningsverdrag 1965 (lid 2). a) Algemeen. Betekening, kennisgeving of afgifte als bedoeld in art. 5 HBetV geschiedt in de verdragstaat van bestemming van het exploit, dat wil zeggen in het land waar zich de woonplaats of het werkelijk verblijf van de geëxploiteerde bevindt; door of namens de centrale of andere autoriteit aldaar (zie. aant. 5 onder h). **b) Betekening in persoon? De fictie van art. 55 lid 2.** Onder vigeur van het oude Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering heeft de Hoge Raad beslist dat het Betekenningsverdrag — dat de nationale wettelijke bepalingen met betrekking tot betekening in het buitenland niet heeft gewijzigd — niet meebrengt dat een betekening, kennisgeving of afgifte als bedoeld in art. 5 HBetV kan gelden als een betekening in persoon in de zin van art. 81 lid 1 (oud) (betreffende verzet) (HR 30 december 1977, NJ 1978, 576; Ter Berg/Ciecierski; HR 22 juni 1990, NJ 1991, 606; Shu Keung Li q.g./BLS). Voor een in Nederland gewezen verstekvonnis tegen iemand die in een land dat partij is bij het Haags Betekenningsverdrag 1965 een bekende woon- of werkelijke verblijfplaats heeft, had deze rechtspraak als consequentie dat het verstekvonnis door betekening nooit gezag van gewijsde kon krijgen, zelfs niet indien vaststond dat het vonnis aan de bij verstek veroordeelde in persoon was uitgereikt. Die consequentie vond de wetgever in het huidige tijdsgewricht niet aanvaardbaar, daar zij debiteuren de mogelijkheid biedt zich in het buitenland aan executie te onttrekken (MvT, Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 206-207). Het is om die reden dat art. 55 lid 2 aangeeft dat als het recht van de aangezochte Staat bepaalt of een betekening, kennisgeving of afgifte als bedoeld in art. 5 HBetV een betekening in persoon is, de betekening van het desbetreffende exploit naar Nederlands recht wordt geacht te zijn gedaan aan de geëxploiteerde in persoon. Art. 56 lid 4 kent een soortgelijke regel (zie art. 56, aant. 7). De wet ontbeert opvallend genoeg een soortgelijke regel voor het Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954. **c) Belang art. 55**

lid 2. Het belang van lid 2 is hierin gelegen dat aldus wordt bewerkstelligd dat een in Nederland gewezen verstekvonnis door betekening kracht van gewijsde kan krijgen na het verstrijken van de in art. 143 neergelegde verzettermijn (zie art. 143, aant. 2), te rekenen vanaf de datum waarop naar het recht van de aangezochte Staat de betekening in persoon aan de veroordeelde bij verstek heeft plaatsgevonden.

8. De betekenningsvoorschriften onder vigeur van het Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954. a) Algemeen. De wijze van betekening onder het Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954 (het verdrag spreekt overigens van 'mededeling van stukken', zie art. 1 HRvV) lijkt veel op die onder het Haags Betekenningsverdrag 1965. Vgl. art. 4 Uitvoeringswet HRvV met art. 7 Uitvoeringswet HBetV (zie over art. 7, hierboven aant. 5). **b) Betekening aan het parket (art. 4 lid 1 Uitvoeringswet HRvV).** Om overeenkomstig de voorschriften van het HRvV een exploit te betekenen, moet het exploit blijkens art. 4 lid 1 Uitvoeringswet HRvV worden betekend overeenkomstig het bepaalde in art. 55 lid 1, dat wil zeggen aan het parket van de ambtenaar van het openbaar ministerie, onderscheidenlijk de procureur-generaal, als bedoeld in art. 54 lid 2, (in geval het exploit een te voeren of aanhangige procedure betreft) (zie art. 54, aant. 4) respectievelijk art. 54 lid 4 (in geval het exploit niet een te voeren of aanhangige procedure betreft) (zie art. 54, aant. 7). **c) Bijzondere meldingen in het exploit (art. 4 lid 2 Uitvoeringswet HRvV).** In het exploit moeten worden vermeld (i) het beroep of de maatschappelijke betrekking van partijen, (ii) het adres van de geëxploiteerde in de verdragstaat van bestemming van het exploit (zie voor deze beide vereisten art. 4 lid 2 eerste zin Uitvoeringswet HRvV), (iii) dat betekening van het exploit overeenkomstig het HRvV geschiedt, alsmede (iv) in welke vorm betekening moet geschieden (zie voor deze beide vereisten art. 4 lid 2, tweede zin Uitvoeringswet HRvV). Niet-naleving van deze voorschriften leidt niet tot een gebrek dat nietigheid van het exploit met zich brengt. Vanzelfsprekend kan de rechter herstel van het verzuim bevelen, zulks naar analogie van art. 66 lid 2 en/of art. 121 lid 2. **d) Vertaling van het exploit (art. 4 lid 3 Uitvoeringswet HRvV).** Indien betekening wordt verlangd in een vorm als bedoeld in art. 4 lid 2 onder b, c of d Uitvoeringswet HRvV (kort samengevat: betekening in de vorm, die in het land van bestemming is voorgeschreven voor soortgelijke betekeningen dan wel betekening op een bijzondere in het exploit aan te geven vorm), moet het exploit vergezeld gaan van een vertaling in een der talen, bedoeld in art. 3 HRvV. Bij deze vertaling dient tevens een verklaring van overeenstemming van een beëdigd vertaler te worden gevoegd (zie art. 4 lid 3, laatste zin, Uitvoeringswet HRvV). **e) Bijvoeging tweede exemplaar exploit en vertaling (art. 4 lid 4 Uitvoeringswet HRvV).** Bij het exploit dient een tweede exemplaar van het exploit, alsmede van de in art. 4 lid 3 Uitvoeringswet HRvV bedoelde vertaling (en 'verklaring van overeenstemming') te worden gevoegd. Indien bij het exploit een afzonderlijk stuk wordt betekend, dan dient ook van dat stuk een tweede exemplaar te zijn bijgevoegd (art. 4 lid 4 Uitvoeringswet HRvV). **f) Wijze van handelen officier van justitie c.q. procureur-generaal en Ministerie van Buitenlandse Zaken.** Anders dan onder het Haags Betekenningsverdrag (zie hierboven aant. 5 onder f) zendt de officier van justitie c.q. procureur-generaal het exploit c.a. aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken, dat op zijn beurt op de voet van art. 5 lid 1 Uitvoeringswet HRvV de stukken stuurt aan de betrokken Nederlandse of consulaire ambtenaar die een en ander aan de bevoegde autoriteit in het land van bestemming doet toekomen (zie art. 5 lid 2 Uitvoeringswet HRvV). **g) Handelingen bevoegde autoriteit in aangezochte Staat (art. 2 en 3 HRvV).** De mededeling van het exploit ter plaatse geschiedt door de zorg der autoriteit, bevoegd volgens de wet van de aangezochte staat. Deze autoriteit kan zich er toe

bepalen, de mededeling te doen geschieden door afgifte van het stuk aan degene, voor wie het bestemd is, zo deze het vrijwillig aanneemt (zie art. 2 HRvV). Zo het verlangen daartoe is kenbaar gemaakt, doet de aangezochte autoriteit het exploit betekenen met inachtneming van de in haar eigen wetgeving voor het verrichten van dergelijke betekening voorgeschreven vorm, of van een bijzondere vorm, mits deze met die wetgeving niet strijdig is (art. 3 lid 2 HRvV). **h) Bewijs betekening (art. 5 HRvV).** Het bewijs der mededeling/betekening wordt geleverd hetzij door een gedagtekend en gelegaliseerd ontvangstbewijs van de geëxploiteerde hetzij door een verklaring van de autoriteit van de aangezochte Staat, waarin is vermeld het feit, de vorm en de dag der betekening vermeldende (art. 5 lid 1 HRvV). **i) Andere toegelaten wijzen van betekening?** Art. 6 HRvV laat met zoveel woorden een aantal andere wijzen van mededeling toe. In dit verband lijkt de belangrijkste mogelijkheid de betekening door een deurwaarders in het land van bestemming (art. 6 lid 1, aanhef en onder 1, HRvV). Overigens bestaat deze — andere — mogelijkheid slechts, indien zulks tussen de betrokken staten is overeengekomen dan wel de staat op wiens grondgebied een en ander geschiedt zich tegen deze wijze van betekening niet verzet (zie art. 6 lid 2 HRvV). **j) Tijdstip betekening.** Voor de hand ligt om voor de vraag naar het tijdstip van betekening onder verwijzen van het Haags Rechtsvorderingsverdrag het 'systeem' van het Haags Betekeningverdrag 1965 te volgen. In dat geval geldt als tijdstip van betekening de datum waarop het exploit is betekend aan het parket of — in geval van een betekening op de voet van art. 63 — ten kantore van de advocaat, procureur of gemachtigde in de vorige instantie. Zie hierboven aant. 5 onder j).

9. Rv (oud). Art. 55 lid 1 stemt vrijwel overeen met art. 4, aanhef en onder 8° (oud). Art. 55 lid 2 is nieuw.

[Betekening in geval van een onbekende woonplaats en/of onbekend werkelijk verblijf in Nederland en een bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf buiten Nederland in een Staat waar de EG-betekeningsovereenkomst van toepassing is]

Artikel 56. — 1. Voorzover nodig in afwijking van hetgeen elders in deze afdeling is bepaald, geschiedt de betekening ten aanzien van hen die geen bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf in Nederland hebben, maar wel een bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf hebben in een Staat waar de verordening (EG) nr. 1348/2000 van de Raad van de Europese Unie van 29 mei 2000 inzake de betekening en de kennisgeving in de lidstaten van gerechtelijke en buitengerechtelijke stukken in burgerlijke of in handelszaken (PbEG L 160/37) van toepassing is, met inachtneming van het tweede tot en met vierde lid.

— 2. Een deurwaarders die is aangewezen als verzendende instantie als bedoeld in artikel 2, eerste lid, van de verordening, verzendt een afschrift van het te betekenen stuk aan een ontvangende instantie als bedoeld in artikel 2, tweede lid, van de verordening ter betekening aan degene voor wie het stuk bestemd is. In plaats van een afschrift kan de deurwaarders ook een vertaling van het stuk verzenden in een taal als bedoeld in artikel 8, eerste lid onder a, van de verordening. De gerechtsdeurwaarders maakt in het stuk melding van de verzending, alsmede van de volgende gegevens:

- a. de datum van verzending;
- b. de naam en het adres van de ontvangende instantie;
- c. de wijze van verzending;
- d. of een vertaling is verzonden en, zo ja, in welke taal;

e. de taal waarin het formulier als bedoeld in artikel 4, derde lid, van de verordening is ingevuld;

f. de gevraagde wijze van betekening.

— 3. Wanneer de betekening binnen een bepaalde termijn moet worden verricht, wordt ten aanzien van degene op wiens verzoek de betekening geschiedt, de datum van verzending overeenkomstig het tweede lid in aanmerking genomen als de datum van betekening. Wordt een dagvaarding overeenkomstig artikel 63, eerste lid, betekend aan het kantoor van de advocaat, procureur of deurwaarders bij wie degene voor wie de dagvaarding is bestemd, laatstelijk woonplaats heeft gekozen, dan wordt ter bepaling of tijdig verzet, hoger beroep, onderscheidenlijk beroep in cassatie is ingesteld of tijdig verzet, die betekening in aanmerking genomen, mits de deurwaarders binnen veertien dagen daarna tevens een afschrift van de dagvaarding, of een vertaling daarvan in een taal als bedoeld in artikel 8, eerste lid onder a, van de verordening, aan een ontvangende instantie zendt als bedoeld in artikel 2, tweede lid, van de verordening, ter betekening aan de betrokkene dan wel bij aangetekende post rechtstreeks aan de betrokkene verzendt.

— 4. Ontvangt degene voor wie het stuk bestemd is het afschrift of de vertaling op een wijze die in de desbetreffende Staat wordt aangemerkt als betekening in persoon, dan wordt het stuk geacht te zijn betekend aan hem in persoon.

1. Algemeen. In art. 56 is neergelegd de wijze waarop betekening dient te geschieden in geval de geëxploiteerde geen bekende woonplaats en bekend werkelijk verblijf in Nederland heeft maar wél een bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf in Nederland in een Staat waar de EG-betekeningsovereenkomst van toepassing is. Art. 56 is een uitvoerisel van de op 29 mei 2000 door de Raad van de Europese Unie vastgestelde — en op 31 mei 2001 in werking getreden — EG-betekeningsovereenkomst (zie aant. 4). De bepaling is ingevoerd bij de Uitvoeringswet EG-betekeningsovereenkomst.

2. Verhouding art. 55 en 56. In het geval de geëxploiteerde in Nederland géén, maar in het buitenland wél een bekende woonplaats of een bekend werkelijk verblijf heeft, kan wat betreft de toepasselijke regels omtrent de wijze van betekening worden onderscheiden tussen de gevallen waarin de bekende buitenlandse woon- of verblijfplaats is gelegen (i) in een Staat die partij is bij het Haags Betekeningsovereenkomst van 1965 of het Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954 (zie art. 55, aant. 4-8), (ii) in een Staat waar de EG-betekeningsovereenkomst van toepassing is (zie aant. 4 onder c), en (iii) in een andere Staat (zie art. 55, aant. 3).

3. EG-betekeningsovereenkomst (EBetV), Haags Betekeningsovereenkomst 1965 en Haags Rechtsvorderingsverdrag 1954. a) **Onderlinge verhouding.** Art. 20 EBetV zet in de gevallen behorende tot de werksfeer van de EG-betekeningsovereenkomst i.e. in burgerlijke zaken en in handelszaken, waarin een gerechtelijk of buitengerechtelijk stuk van de ene EU-Lidstaat naar de andere EU-Lidstaat moet worden verzonden ter betekening of kennisgeving aldaar — het Betekeningsovereenkomst en het Rechtsvorderingsverdrag geheel opzij. Zie in dit verband ook HR 8 april 2005, C04/245 HR; Ontvanger/X. b) **Betekening op de voet van Haags Betekeningsovereenkomst, terwijl de EG-betekeningsovereenkomst had moeten worden gevolgd.** Als de gerechtsdeurwaarders bij de betekening ten onrechte nalaat de weg van (de EBetV en) art. 56 te kiezen en in plaats daarvan de weg van het Haags Betekeningsovereenkomst 1965 kiest, zal het exploit wegens strijdigheid met art. 56 nietig kunnen worden verklaard op grond van